

DISPUTATIO XIII DE MATERIALI CAUSA SUBSTANTIAE

Praetermitto disputationem in communi de causa materiali ut abstrahit a causa substantiae vel accidentis, quoniam potissima ratio huius causae cernitur in materia prima; et, si in illa declaretur, facile erit reliqua cum proportione intelligere. Neque timenda est aliquorum censura, qui existimant tractationem de materia prima nullo modo ad metaphysicum pertinere, sed ad solum physicum; iam enim in superioribus, praesertim in prooemiali disputatione, declaratum est multis titulis negotium hoc ad metaphysicum spectare. Quoniam licet physicus sub propria et speciali ratione agat de materia ut est principium generationis naturalis et ut est causa vel pars entis naturalis, nihilominus metaphysicus, considerando communem rationem causae materialis, quod illius proprium est, necessario agit de prima causa illius generis, quae est materia prima. Item agens de essentia substantiae, necessario tractat de materia, quatenus est pars essentiae, ut infra videbimus, tractando de substantia materiali. Hoc ergo loco sub hac consideratione de materia tractamus. Et quia ratio causandi intelligi non potest non intellecta entitate materiae, investigabimus prius an sit materia, deinde qualis sit entitas et essentia eius, postea de proprietatibus, ac tandem de causalitate eius.

SECTIO PRIMA

AN SIT EVIDENS RATIONE NATURALI DARI IN ENTIBUS CAUSAM MATERIALEM SUBSTANTIARUM, QUAM MATERIAM PRIMAM NOMINAMUS

1. *Variae materiae partitiones.*— Quoniam materia prima duo includit, oportet ante omnia exponere significationem vocis quoad utramque partem. Materia ergo dividi solet in materiam ex qua, in qua, et circa quam. Quae divisio variis modis explicari potest; primo, ut non sit divisio rerum seu materialium, sed respectuum ac officiorum eiusdem materiae. Eadem enim materia dicitur ex qua, vel respectu compositi, quod ex illa constat, vel respectu formae quae ex illa educitur. Unde priori respectu corpus hominis est materia ex qua, non tamen posteriori consideratione, quia forma hominis educitur ex potentia materiae. Unde respectu talis formae dicitur materia in qua introducitur forma; ita ut illud in qua dicat respectum unionis non educationis. Potest etiam illud *in qua* abstracte sumi, ut includat habitudinem ad formam ut inhaerentem materiae. Respectu vero agentis dicitur eadem materia circa quam agens operatur. Iuxta hanc ergo interpretationem terminorum nullum membrum ex dictis a praesenti consideratione excluditur; agimus enim de materia secundum se, vel prout in suo conceptu adaequato omnes illas habitudines includit; an vero illae pertineant ad varias causalitates et ex natura rei distinctas postea videbimus. Aliter sumi solet materia circa quam, prout distinguitur a materia ex qua et in qua secundum realem unionem et inhaerentiam, et sic proprie dicit respectum ad agens actione immanenti, et nihil aliud est quam obiectum circa quod tale agens versatur. Quae significatio materiae metaphysica est, et nihil ad praesens refert, quia illa ut sic non exercet causalitatem materialem, sed vel efficientem vel finalem, ut supra tetigimus; non est ergo hic sermo de materia obiectiva, sed de subiectiva.

2. Rursus solet materia ex qua dividi in transeuntem et manentem. Priori modo dicitur lignum, verbi gratia, materia ex qua fit ignis, et in ea significatione illud ex qua non designat tantum habitudinem causae materialis, sed includit etiam habitudinem termini a quo, et ex hac parte non pertinet illa significatio ad praesentem disputationem. Materia autem manens est propria et interna causa materialis quae manet in composito seu in termino generationis, conferens suo modo ad constitutionem illius. Denique dividi solet materia in metaphysicam et physicam: metaphysica est genus respectu differentiae; illa vero appellatio solum est per analogiam et proportionem ad materiam physicam, quae est proprie et simpliciter materia de qua hic agimus; de metaphysica vero, praeter ea quae diximus supra agentes de unitate universali, addemus aliqua disp. XV, sect. ult., agentes de forma metaphysica.

3. Prima vero dici potest materia et per negationem prioris, et per respectum ad secundam; quia ergo materia dicit rationem subiecti, illa dicitur prima quae nullum prius

subiectum supponit; et ita Aristoteles, I Phys., c. 9, definiuit materiam *esse primum subiectum ex quo fit aliquid*. Materia autem secunda dicitur quae prius subiectum supponit. Atque ita multi vocant substantiale compositum materiam secundam respectu accidentium, quia ita est subiectum accidentium, ut ex priori subiecto constet; et simili ratione qui plures formas substantiales in eodem supposito admittunt, compositum, verbi gratia, ex materia et forma corporeitatis vocant materiam secundam respectu animae. Saepe etiam vocatur materia secunda materia disposita seu affecta dispositionibus accidentalibus, non quia compositum ipsum ex materia et accidentibus sit subiectum in quo recipitur forma, sed solum quia receptio talium dispositionum antecedit ordine naturae et constituit materiam proxime capacem talis formae, unde proprie vocatur talis materia proxima. Aristoteles vero, VIII Metaph., text. 11, materiam propriam seu proximam vocavit materiam transeuntem accommodatam ad rei generationem, ut vinum est materia aceti, de qua materia ait Commentator, II Phys., comm. 31, esse materiam alterationis, non compositionis. Omnis itaque materia secunda supponit primam et addit aliquam formam vel dispositionem.

Quaestionis resolutio

4. *Ex necessitate primi subiecti in qualibet mutatione materia prima colligitur.*—

Atque hinc constat, si in communi et quasi formaliter loquamur de materia prima, id est, de primo subiecto mutationum vel formarum, abstrahendo a quaestione quae sit tale subiectum qualisve forma quae in eo reicitur, sic tam evidens esse dari materiam primam quam est evidens dari in rebus mutationes ad varias formas, quia omni mutationi aliquod subiectum supponitur, ut supra probatum est et experimento constat. Igitur vel illud subiectum supponit aliud vel non; si non supponit, illud est primum et habetur intentum. Si vero supponit aliud, quaeram de illo; est autem evidens non posse procedi in infinitum; ergo necessario sistendum est in aliquo primo subiecto seu materia prima. Minor propositio ultimo assumpta demonstratur ab Aristotele de omnibus causis in lib. II; est tamen quodammodo evidentior in causa materiali, quae est intrinsecum totius compositi fundamentum; non potest autem intellectu percipi compositum per se stans, cuius una pars nitatur in alia et alia rursus in alia quin tandem sistatur in aliqua quae caeteris substet. Cum ergo omne naturale compositum ita per se sit ut secundum se totum non pendeat in genere causae materialis ab aliquo subiecto quod extra ipsum sit, necesse est ut infra se habeat aliquod subiectum quod sit primum respectu omnium aliarum entitatum ex quibus constat et in subiecto sunt. Sic igitur evidens est dari materiam primam seu subiectum primum in rebus naturalibus.

5. *Ex rerum continuata vicissitudine materia colligitur.*— Secundo principaliter probatur, nam est evidens res generabiles et corruptibiles ita transmutari ut aliae ex aliis vicissim ac mutuo generentur saltem mediate; ergo necesse est ut in aliquo communi subiecto conveniant quod in omnibus ipsis maneat, ratione cuius sint capaces illius mutuae transmutationis; ergo illud subiectum est primum, atque adeo prima materialis causa huiusmodi rerum. Antecedens est evidens experientia; nam elementa mutuo inter se agunt et unum in aliud convertitur, sive mediate, sive immediate, et mixta etiam ex eis generantur et consequenter in ea etiam resolvuntur, atque ita fit ut omnia sublunaria quantum est ex vi suae naturae et compositionis mutuo sint transmutabilia. Dico *quantum est ex vi naturae suae*, quia fieri potest ut aliquae partes elementorum nunquam transmutentur eo quod sint in abditis et remotissimis locis, ad quae actiones contrariorum agentium non perveniant.

6. Prima consequentia probatur primo, quia nulla transmutatio naturalis fieri potest, nisi manente communi subiecto sub utraque termino, tum quia alias res quae corrumpitur omnino secundum se totam periret, et alia quae incipit esse secundum se totam fieret, atque ita altera transiret in nihilum, altera ex nihilo fieret nulla communi re sub utraque manente; annihilaretur ergo una, et crearetur alia, quod naturaliter est impossibile. Tum etiam quia alias, tota actio agentis naturalis esset vel impossibilis, vel impertinens ad rerum generationem. Sequela declaratur, quia loqui possumus vel de accidentaliter alteratione quam experimur, quam evidens est non fieri nisi in subiecto et ex subiecto communi quod manet sub utroque termino, quia experimento constat hanc actionem non fieri nisi subiectum supponatur; accidens enim quod per

illam fit non potest naturaliter esse nisi in subiecto quod sustentet tam actionem quam formalem terminum eius, a quo subiecto expellitur forma vel privatio opposita; datur ergo commune subiectum in huiusmodi actione. Vel loquimur de actione illa seu transmutatione substantiali, quae fit in termino alterationis in quo res quae perit amittit esse simpliciter quod antea habebat et res alia simpliciter incipit, ut cum ex stupa fit ignis. Et ibi etiam necesse est subiectum commune manere, alioqui tota praecedens alteratio seu calefactio stupae esset impertinens ad procreationem ignis, quia nullo modo conferret ad illam si omnino periret ipsa et totum subiectum eius, sed ad summum posset deservire ad evacuandum locum seu spatium in quod posset res procreanda introduci; ad hoc autem impertinens esset destructio rei; sufficeret enim localis expulsio, quae fieri posset per introductionem alterius rei in illud spatium, ut in motu locali fit.

7. Esset etiam impossibilis talis destructio rei per alterationem, quia accidens non potest, per se loquendo, destruere subiectum suum, cum ab illo sustentetur et accipiat esse. Vel ergo subiectum illud est simplex vel compositum; si est simplex, nullo modo potest per actionem vel per accidens quod in ipso fiat destrui, quia illud est necessarium ut talis actio vel tale accidens esse possit. Si vero subiectum illud est compositum ex priori subiecto et alia forma, poterit quidem destrui ratione alterationis et accidentis in illud introducti, non tamen per se, sed per accidens ratione alterius actionis et formae consecutae ad priorem alterationem; haec autem consecutio intelligi non potest nisi subsequens forma introducatur in idem subiectum in quo erat prior, quia alias nulla esset causa cur dissolveretur unio inter prius subiectum et formam eius; ergo tota haec naturalis transmutatio necessario fundari debet in aliquo communi subiecto quod sub utroque termino maneat.

8. *Ex specialibus aliquibus mutationibus.*— Potestque hoc ipsum declarari inductione facta in aliquibus transmutationibus; cum animal, verbi gratia, alitur ex cibo, vel aliquid cibi manet in fine nutritionis et coniungatur substantiae viventi vel omnino destruitur cibus et totum quod in illo est per actionem viventis. Si nihil cibi manet, superflua est tota actio viventis, nihilque ex cibo iuvare potest ut inde vel crescat vel confortetur, quia ex eo quod perit in cibo nihil confortatur vel crescit. Si vero aliquid cibi manet, illud esse non potest nisi communis materia vel subiectum. Idem argumentum sumi potest ex visibili et impropria nutritione ignis; non enim crescat nisi supponantur ligna vel aliquid simile, nec conservatur nisi nutriatur oleo aut simili materia; haec ergo materia non potest esse transiens secundum se totam, alias esset inutilis, nullaque ratio reddi posset cur sit necessaria ad tales effectus, neque declarari quid ad illos conferat; est ergo illa materia aliquo modo manens sub forma rei genitae seu nutritae; manet ergo secundum aliquod subiectum commune.

9. Quod tandem confirmatur, quia alias rerum transmutatio non esset corruptio et generatio sed transsubstantiatio quaedam, quia tota substantia unius rei periret et tota alia inciperet. Immo, plus esset quam transsubstantiatio, quia non solum in totalibus substantiis, sed etiam in omnibus earum accidentibus esset in illa successio; quia si nullum subiectum commune maneret, multo minus manere posset naturaliter idem accidens quod a suo subiecto pendet in esse et conservari. Hoc autem genus transmutationis alienum est ab omni philosophia, et ab omni actione naturali; et praeter rationem annihilationis et creationis quam includit, ut supra dicebam, non potest cogitari ratio cur illa duo sint ita connexa in rerum natura ut ad unius productionem necessaria sit destructio alterius et e converso; non est ergo transmutatio naturalis per totalem destructionem et inceptionem, sed per transformationem ex aliquo communi subiecto. Et ad hoc fere tendit demonstratio Aristotelis, quod haec transmutatio semper fit e contrario in contrarium (sub contrariis includendo privative opposita) quae subiectum habent commune. Est ergo evidens dari subiectum seu materialem causam communem.

10. *Ex resolutione ad unum primum subiectum materia colligitur.*— Superest probanda secunda consequentia principalis rationis, qua inferebamus hanc materiam esse primam causam in suo ordine eoque sensu verissime appellari primam materiam; hoc autem nullo evidentiori modo ostendi potest (quidquid aliqui velint) quam supra tacto, scilicet, quia non potest procedi in infinitum in subiectis proximis et remotis seu in subiectis et subiectatis (ut ita dicam), sed sistendum necessario est in aliquo subiecto quod non subiectetur, neque etiam componatur ex

parte quae in subiecto sit, quia omne tale compositum resolvi tandem potest in simplicia, in quibus aliquod esse oportet quod omnino in subiecto non sit. Neque supponit hic discursus quod in formis substantialibus eiusdem compositi non sit processus in infinitum; nam, etsi hoc etiam evidens sit, tamen si per impossibile fingerentur infinitae formae in eodem composito, ex parte potentiae recipientis eas necessario sistendum erit in aliquo subiecto simplici quod non sit in subiecto; quia tota collectio talium formarum est in aliquo subiecto; ergo illud est simplex, ut magis statim demonstrabimus; hoc ergo vocamus materiam primam. Praeter hoc autem potest etiam illa consequentia probari ex communitate huius subiecti; cum enim omnia haec inferiora mutuo transmutentur immediate vel saltem mediate, ut dictum est, necesse est ut subiectum illud quod his transmutationibus supponitur, sit primum in ratione subiecti seu materiae; nam si esset ex alio priori subiecto vel materia constans, vel illud esset etiam transmutabile, et sic non esset commune subiectum omnium transmutationum, sed illud quod maneret post resolutionem eius; vel non esset transmutabile, et sic non omne corporeum ens esset transmutabile in quodlibet aliud, cuius oppositum supponebamus; sed de hoc latius sectione tertia.

11. *Illatum in omnibus praemissis.*— Ex dictis ergo omnibus generatim probatum relinquitur in omni transmutationum ordine dandam esse primam aliquam causam materialem; non potest autem ex dictis concludi dari veram materiam primam quae sit causa materialis alicuius substantiae, nisi aliquid adiungatur. Unde discursus facti formaliter sumpti aequae probant dari in unoquoque corpore caelesti aliquod primum subiectum earum mutationum quae in ipso fiunt; immo etiam cum eadem proportionem idem probant de quavis substantia spirituali quatenus est capax realis mutationis, vel localis, vel intellectualis aut affectivae; nam, licet illa mutatio non sit corruptiva sed perfectiva, necessario tamen supponit aliquod subiectum et ideo necesse est ut reducat ad aliquod subiectum primum in suo ordine, quod etiam appellari potest prima causa materialis illius mutationis, quamvis non vocetur materia prima iuxta communem usum huius vocis; proprie enim significat materiale principium substantialis transmutationis vel constitutionis. Ex quo etiam fit ut, licet res quae aliquo modo transmutantur habeant materialem causam suae transmutationis sibi proportionatam, tamen si transmutatio non sit unius rei in aliam, ex vi transmutationis non poterit concludi dari aliquam primam causam materialem communem huiusmodi rebus; ut licet angeli habeant primum subiectum suarum mutationum et res corporales similiter, tamen, quia neque hae possunt in angelos transmutari neque e converso, non potest ex transmutatione concludi dari aliquod primum subiectum commune omnibus illis. Eademque ratio est de corporibus caelestibus et sublunaribus, quia neque haec in illa transire possunt, neque e converso; immo idem est de caelis ipsis inter se, quia non sunt mutuo transmutabiles, sed unumquodque in se tantum potest accidentaliter mutari. Quod ipsum a fortiori verum est in spiritualibus substantiis creatis. In his ergo omnibus solum concluditur dari unum commune subiectum accidentium inter quae fit mutatio. In his autem inferioribus substantiis et corporibus, quoniam mutuo transmutabilia sunt, recte concluditur aliquod commune et primum subiectum. Ut autem concludatur hoc subiectum esse materialem causam ipsiusmet substantiae talium rerum, necesse est addere illam mutuam transmutationem earum inter se esse secundum substantiam et non tantum secundum accidentia, quia si in solis accidentibus transmutarentur, satis esset in eis dari primum subiectum talium accidentium, sive illud esset substantia simplex sive composita, et sive esset unius rationis in omnibus sive diversae.

12. *Non accidentalis modo, sed substantialis etiam in rebus transmutatio.*— Ad concludendum ergo dari materiam primam, qualem Aristoteles posuit, restabat probandum transmutationem horum corporum inferiorum, quam experimur, non solum esse accidentalem, sed etiam substantialem. Hoc autem praeter experientiam, quae per se videtur satis evidens, non solum in elementis et in mixtis inanimatis, sed multo magis in viventibus, animalibus et in nobis ipsis cum generamur et morimur, praeter hanc (inquam) experientiam, ratione probandum est ex necessitate formarum substantialium ab accidentibus distinctarum; nam si dantur hae formae, necesse est dari materiam primam quae sit subiectum earum et cum eis componat unam substantiam integram, quod est esse causam materialem substantiae. Dari autem formas substantiales, probandum est infra, disp. XV, et ideo nunc supponatur et tantum ex ea hypothese

demonstratum habeatur dari veram ac propriam materiam primam in his rebus quae generantur et corrumpuntur; est enim consecutio evidens et omni carens difficultate; antecedens vero dicto loco probandum est.

SECTIO II

UTRUM MATERIALIS CAUSA SUBSTANTIARUM GENERABILIIUM ET CORRUPTIBILIIUM SIT UNA VEL MULTIPLEX

1. In hac sectione et sequenti breviter attingendae sunt opiniones veterum philosophorum, quas Aristoteles variis in locis late pertractavit atque impugnavit, praesertim I Metaph., c. 3 et sequentibus, et I Phys., a c. 2, et I de Generat., c. 1 et sequentibus, et III de Caelo, c. 7; et apud Diogenem Laertium, in vitis horum philosophorum eadem leguntur, et apud Platonem in Theeteto et Sophista, et Plotinum, lib. IX Ennead. 2, et Theophrastum, in sua Metaph., c. 3; et Plutarch., lib. I de Placitis, c. 3; et ex Patribus attigit Augustin., lib. VIII de Civitat., a principio; et Epiphani., lib. III contra Haeres., in 80; et Irenaeus, lib. II contra Haeres., c. 19; et Clem. Rom., lib. Recognitionum, et Clemens Alexand., lib. I Stromat.; et Eusebius, XIV de Praeparat. Evangel., a principio; et Ambros., lib. I Hexam., c. 2. Horum itaque philosophorum sententias ad duo capita revocamus: unum, eorum qui posuerunt plura materialia prima principia, de quibus hic agemus; aliud, eorum qui unum tantum posuerunt, sed in eo assignando errarunt, de quibus dicemus sectione sequenti.

Sententia infinita principia materialia constituentium

2. Prima igitur sententia fuit materialem causam rerum omnium conflari ex corpusculis indivisibilibus seu atomis, quae posuerunt esse infinita Leucippus, Democritus, Epicurus, Metrodorus et Anaxagoras. Qui fere omnes censuerunt haec corpuscula esse similia inter se et eiusdem rationis, solumque pro varietate situs, figurae et ordinis varia entia componere; et rerum corruptionem nihil aliud esse quam dissipationem seu inordinationem atomorum, generationem vero esse novam compositionem earum. Anaxagoras vero posuit atomos partim similes, partim dissimiles, ut ex similibus res homogeneae fierent, ex dissimilibus vero res dissimiles, ut in corpore organico partes heterogeneae, verbi gratia, caro ex atomis carnis, os vero ex osseis, et sic de aliis. Rursus videntur quidam eorum posuisse has atomos omnino indivisibiles; et ideo, ut possent corpus componere, aiebant non solum ex ipsis, sed etiam ex aliquo vacuo seu inani corpus coalescere; nam si illae omnes immediate et solide coniungerentur, nunquam moles accresceret, ut sumitur ex Aristot., I Metaph., 4. Alii vero non videntur illas posuisse mathematice indivisibiles, sed physice tantum; iuxta quam interpretationem non est necessarium interponere aliquod inane inter ipsas atomos ut ex eis corporis magnitudo excresceret. Rursus ex his philosophis quidam nullam efficientem causam rerum praeter has atomos posuisse, neque etiam finalem, sed ex earum vario concursu et perpetua agitatione res quasdam dissolvi et alias casu consurgere; et ideo, ut Aristoteles refert¹, Epicurus dixit habere haec corpuscula naturale pondus quo semper ferrentur. Alii vero, ut Anaxagoras, posuerunt efficientem causam intellectu et voluntate operantem et ex his corpusculis varia componentem.

3. *Refutatur proposita sententia.*— *Absurda secuta ex sententia asserente atomos materialem causam.*— Sed haec pars spectat ad disputationes de causis efficienti et finali. Nunc, quod ad rem praesentem spectat, hi philosophi imprimis non cognoverunt veram materialem causam quae sit potentia physice receptiva alicuius actus; nam illae atomi non sunt in potentia ad recipiendam aliquam formam physicam, nec possunt dici materia totius compositi, nisi eo modo quo partes integrales dicuntur materia totius et lapides ac ligna materia domus. Unde ulterius fit ut, iuxta illum philosophandi modum, formae naturalium entium quasi artificiales tantum sint, nimirum figurae quaedam consurgentes ex vario situ et ordine atomorum. Atque ita nulla erit vera substantialis generatio et corruptio, sed tantum varia coordinatio aut deordinatio atomorum. Et quamquam Anaxagoras ponat atomos diversarum rationum, tamen necesse est ut

¹ Citatis locis, et IV Metaph., c. 1.

omnes ponat confusas et permixtas in singulis rebus, ut per eductionem earum possit ex una re alia generari. Atque ita res omnes solum in hoc different, quod quaedam habent quasdam atomos magis patentes seu in exterioribus partibus, aliae vero magis latentes et in partibus secretioribus, quae tota diversitas solum est in situ et coordinatione atomorum. Adde intelligi non posse quo modo tam varia corpuscula habentia repugnantes conditiones, in singulis rebus intime coniungantur. Nec minus est inexplicabile quomodo ex qualibet re haec corpuscula latentia in lucem proferantur, ut res aliae gigni vel potius componi videantur.

4. Illud etiam est absurdum in his omnibus philosophis, quod infinitam multitudinem ponant horum corpusculorum; nam vel intelligunt in singulis entibus naturalibus esse infinitam multitudinem harum atomorum, vel solum in toto universo, in singulis vero corporibus aut partibus eius esse finitam multitudinem. Priori sensu est prorsus absurda; non enim possent infinitae atomi componere aliquod corpus quin illud excresceret in infinitam magnitudinem; nam si atomi non fingantur indivisibiles mathematice, sed physice, habebunt singulae aliquam magnitudinem in qua vel omnes erunt aequales, quia nulla est inaequalitatis ratio, vel saltem assignari poterit minima atomus cui aliae sint vel aequales, vel maiores; ergo ex huiusmodi atomis infinitis necessario componetur magnitudo actu infinita. Si vero atomi sint indivisibiles mathematice, non possunt magnitudinem componere, nisi interponatur spatium inane, quod spatium erit divisibile et alicuius magnitudinis; ex quo similiter concluditur infinitas atomos sic inter se distantes necessario efficere infinitum corpus, occupans seu includens infinitum spatium, partim inane, partim repletum atomis. Nec potest afferri instantia de infinitis punctis existentibus in linea, nam, ibi nulla sunt puncta immediata, quia tota linea est continua; in atomis autem necesse esset, signata qualibet atomo, esse aliquam proximam distantem ab illa per certam aliquam et definitam distantiam, et sic de reliquis; necessarium ergo esset ut infinita illa corpuscula infinitum spatium illo modo occuparent.

5. Posteriori autem sensu est etiam illa sententia improbabilis, et imprimis contra illum procedunt omnia quae adversus infinitam mundi magnitudinem scripsit Arist., III Phys., et I de Caelo. Deinde evidens est totam sphaeram rerum generabilium et corruptibilium esse finitam cum ad sphaeram lunae terminetur; attribuere autem etiam caelis compositionem ex atomis illosque extendere in infinitum non potest esse philosophicum, quia neque experientia neque ratio nos ducit ad ita existimandum. Tandem, si quodlibet corpus finitae magnitudinis constat tantum finitis atomis, non potest sufficere haec atomorum fictio ad generationes et corruptiones rerum, tum quia ex eadem re possunt res variae fere in infinitum generari; tum etiam quia oporteret semper corporis magnitudinem multum diminui in qualibet generatione et corruptione per dissipationem atomorum, cum tamen constet experientia non semper id accidere. Nisi forte dicatur semper fieri veluti quamdam circuitum atomorum, dum interiores ad externas partes educuntur, exteriores vero ad intimas partes impelluntur, ideoque non minui rei magnitudinem. Sed hoc nihil potest esse absurdius; inde enim fit reipsa nihil mutari nisi secundum locum aut apparentiam. Estque illa inductio et eductio atomorum contra experientiam; quando enim ex stupa generatur ignis, non tantum in exterioribus partibus, sed intime et in tota magnitudine fit generatio; et cum homo moritur, in omnibus partibus tam internis quam externis fit corruptio. Est ergo haec sententia prorsus absurda, neque habet fundamentum cui satisfacere necesse sit. Illud enim principium in quo tam citati philosophi quam alii fundati sunt: *Ex nihilo nihil fit*, quem verum sensum habeat inferius declarabimus.

Opinio ponentium plura principia materialia finita

6. *Refutatur praecedens sententia.*— Secunda sententia ponit etiam plura principia, seu plures primas causas materiales rerum generabilium, in numero tamen finito. Ita sensit Empedocles, qui quatuor elementa, ignem, aerem, aquam et terram, dixit esse quatuor primas causas materiales ex quibus mixta generantur, ipsa vero non habere priorem causam aut principium materiale. Verumtamen haec sententia falsa est et evidenter refutari potest; nam imprimis, quamvis attigerit compositionem seu generationem mixti ex elementis, non tamen consideravit transmutationem elementorum inter sese, cum tamen constet et aerem converti in ignem et aquam in terram et e converso. Huiusmodi autem transmutationis non possunt

elementa esse principia materialia, sed aliquod subiectum commune omnibus illis. Quod si forte existimavit Empedocles elementa non transmutari substantialiter, ideoque non constare materia et substantiali forma, sed esse quaedam entia omnino simplicia, accidentibus subiecta, contra hoc imprimis ostendemus inferius non minus esse certum dari formas substantiales elementorum quam aliorum entium naturalium et consequenter vere ac substantialiter inter se transmutari. Deinde, licet id admitteremus, nullum esset fundamentum ad multiplicandas materias seu prima subiecta substantialia, sed dicendum potius esset in omnibus elementis esse idem substantiale subiectum, quod diversis accidentibus affectum, distinctum appellatur elementum. Cumque illud etiam subiectum sit principium materiale mixtorum, fit ut reipsa et substantialiter tantum sit una prima causa materialis omnium rerum.

7. Quod si fortasse diceret Empedocles illam naturalium accidentium diversitatem quae in elementis conspicitur, indicare essentialem distinctionem substantialium subiectorum, ex hoc ipso sumitur efficax argumentum ad hominem; quando aer ita ab igne transmutatur ut propriis accidentibus ignis maneat affectus, non solum fieri mutationem in accidentibus, sed etiam in ipsa substantia; non potest autem fieri in tota entitate substantiali propter rationes factas in superiori sectione de annihilatione et creatione; ergo necesse est fateri, etiam in ipsis elementis esse aliquod subiectum prius ipsis et commune illis, ratione cuius possint mutuo transmutari; ergo non sunt illa causae primae materiales, sed datur alia prior quibus illa constant. Atque hinc etiam concluditur non esse haec elementa primas causas materiales mixtorum, quia in ipsismet datur materia prior ipsis, et haec est etiam causa materialis mixtorum, quae in illis manet et eorum formis informatur; illa est ergo causa prima in illo ordine etiam mixtorum, eo vel maxime quod iuxta veram sententiam elementa non manent formaliter in mixto, id est, secundum proprias formas substantiales, quia non potest forma substantialis mixti cadere (ut sic dicam) supra formam elementi seu informare materiam ut iam informatam forma elementi; ergo elementa secundum proprias substantias non sunt causa materialis permanens et propria mixtorum, sed eadem materia quae est prima causa materialis ipsorum elementorum est etiam mixtorum.

Quaestionis resolutio

8. Dicendum ergo est primam materiam seu materialem causam omnium rerum sublunarium esse tantum unam. Quae est communis sententia omnium philosophorum quos in sequentibus referemus. Et sufficienter probatur ratione nunc facta contra Empedoclem et posteriori discursu facto sectione praecedenti. Ubi ex communi et mutua transmutatione rerum sublunarium ostendimus dari communem materiam; illa enim ratio aequae probat primum subiectum quod sub his omnibus transmutationibus manet esse unum tantum. Tum quia contraria principia ex quibus fiunt generationes et corruptiones, versari debent circa idem. Tum etiam quia illud subiectum est ex se indifferens ad quascumque formas rerum corruptibilium et dispositiones earum; non ergo requirit in se distinctionem seu multiplicationem, immo non est unde illam habeat. Et e converso omnis forma rei generabilis cuiuscumque speciei potest introduci in quamcumque partem huius materiae si commode disponatur; ergo signum est materiam hanc secundum se esse unam et eiusdem rationis et sufficientem in suo genere ad causandos omnes effectus qui in his rebus possunt materialiter causari, si aliae causae in aliis generibus necessariae applicentur seu concurrant.

9. *Obiectioni satisfit.*— Solum potest obiici quia causa materialis est intrinseca et essentialis; hae autem res generabiles et corruptibiles sunt essentialiter diversae; ergo non potest una et eadem materia esse in omnibus illis. Sed haec obiectio tangit quaestionem illam an materia sit pars quidditatis substantiarum materialium, quam inferius² commodiori loco tractabimus; nunc breviter respondetur essentias harum rerum materialium esse diversas ac dissimiles quoad formas, similes vero quoad primam materiam. Neque hoc quidquam obstat essentiali diversitati; haec enim non excludit convenientiam et similitudinem in aliqua parte.

---

² Disp. XXXVI, sect. 2.

SECTIO III

UTRUM PRIMA ET UNICA CAUSA MATERIALIS GENERABILIVM
SUBSTANTIARVM SIT ALIQUOD CORPV SIMPLEX VEL SUBSTANTIA INTEGRA

1. Antiqui philosophi (ut Aristoteles et alii auctores praecedenti sectione citati referunt) qui unum tantum materiale principium naturalium rerum posuerunt, fere omnes putarunt esse aliquam substantiam integram seu corpus simplex, quale Averroes existimat esse caeleste corpus. De illo autem corpore seu materiali causa fuit inter eos multiplex opinio.

Opiniones philosophorum de uno materiali principio

2. Prima asseruit hoc principium esse aquam, cuius auctor fuit Thales Milesius; alii vero, ut Plutarchus, putant antiquiorem esse et ab Orpheo duxisse originem. Secunda opinio hoc munus tribuit aeri, quam docuere Anaximenes et Diogenes Apolloniades, ut Aristoteles refert, I Phys., c. 3, et ibidem Simplicius declarat. Tertia opinio fuit ignem esse huiusmodi causam, quam docuere Hippasus et Heraclitus, et eandem secuti sunt Stoici, ut est apud Ciceronem, II De Natura Deorum. Quarta sententia potuit ad hoc officium terram eligere, eo quod omnibus subsit et sit veluti communis omnium mater. Aristoteles tamen, I Metaph., c. 7, ait hanc fuisse vulgi opinionem, nullum autem philosophorum in eam inclinasse eo quod terra propter nimiam densitatem et siccitatem ad recipiendas aliarum rerum formas vel figuras inepta esse videatur. Hesiodus tamen in sua Theogonia absolute vocat terram omnium rerum materiale principium, idemque sensisse Pherecidem refert Theodoretus in lib. de Materia et mundo. Quinta opinio nulli ex quatuor elementis hoc munus tribuit, sed cuidam corpori insensibili medio vel inter aquam et aerem, ut Aristoteles refert, I Metaph. c. 7, vel inter aerem et ignem, ut Anaximander, qui addidit hoc medium corpus esse infinitum ne unquam generatio deficeret, contra quam infinitatem alibi disputat Aristoteles. Videtur autem inde colligi philosophum hunc non posuisse hoc corpus incorruptibile alioqui non esset cur timeret successione generationum posse consumi si finitum esset, quamquam vix possit intelligi quomodo fecerit illud corruptibile, si existimavit illud esse simplex et commune subiectum generationis.

3. *Iudicium fertur de praedictis sententiis.*— Prolixum esset ac superfluum propria motiva horum omnium philosophorum referre, eo quod et incerta sint et nullam prae se ferant probabilitatem aut verisimilitudinem, ut ex dicendis obiter constabit. Illud vero commune omnibus fuisse videtur quod nihil de novo simpliciter fieri putarunt, quoniam ex nihilo nihil fieri potest; ideoque nec substantiales formas agnovisse videntur, nec generationem, corruptionemve substantialem. Immo multi eorum indicant nullas esse accidentales formas quae vera entia sint, quia non intelligebant aliquam veram rem posse de novo fieri, sed omnem mutationem quam experimur, putabant consistere in variis modis se habendi illius rei quam putabant esse communem materiam. Ex quo aliqui eo ulterius progressi sunt, ut non dicerent causam materialem omnium entium esse unum, sed omnia entia esse unum, non numero, sed substantia et essentia; qui, licet rem falsam et improbabilem dicerent, consequenter tamen loquebantur, si de solis corporibus generalibus agebant. Nam, si haec non transmutantur substantialiter, nec differunt per substantiales formas, sed per accidentia aut diversos modos se habendi, revera nulla datur materialis causa substantiae, sed datur tantum substantia simplex quae non est alia et alia essentialiter, sed una aliter et aliter se habens sub diversis accidentibus.

4. Atque haec fuit opinio Xenophanis, Parmenidis et Melissi, qui hoc sensu dixerunt omnia esse unum ens et quidquid est praeter illud, esse non ens; nam accidentia vel modos illius entis inter entia non numerabant. Et consequenter omnem generationem aut mutationem simpliciter e medio tollebant, eo quod illud ens facerent ingenerabile et incorruptibile, et mutationes accidentales, quia non dant esse simpliciter, non censebant dignas absoluta appellatione mutationum. Sunt qui horum philosophorum sententiam aliis modis interpretentur, scilicet, quod per unum ens intellexerint unum universum quod omnia complectitur, ut innuit Aristoteles, I de Gener., c. 8; et Simplicius, I Phys., c. 2; vel per unum ens intellexerint Deum, qui solus vere est. Refert enim Aristoteles, I Metaph., c. 5, et Cicero, lib. II Academic. Quaest.,

Xenophanem illud unum ens Deum appellase. Atque ita multi et graves auctores hos philosophos per aenigmata locutos fuisse, et figuratis locutionibus veritatem occultasse existimant; Aristotelem vero impugnasse eorum sententias quatenus in ipsa verborum specie et superficie proferri videbantur. De qua re legi possunt D. Thom., III Metaph., text. 15, Philopon et Simplicius, I Phys., c. 2; Eugubinus, lib. III de Peren. Philosoph., a c. 5; Mirandus, lib. VI de Examin. vanit., c. 1; et Bessario, libris contra Calumniat. Platonis. Nostra parum refert quid isti philosophi senserint aut quae mysteria suis verbis occultaverint. Non est tamen dubium quin si formas substantiales ignorarunt, ut ignorasse videntur cum de eis nullam mentionem fecerint, facile satisque consequenter potuerint in eam sententiam incidere, prout a nobis explicata est. Unde sola substantialium formarum probatione et confirmatione, tam haec sententia quam caeterae refutantur.

5. *Opinio asserens corporeitatis formam materiae coevam.*— Potest tamen hoc loco referri alia opinio, quam multi ex modernis philosophis secuti sunt, ponentes in materia prima formam corporeitatis illi coevam et ab illa inseparabilem. Nam, licet respectu talis formae materialis causa eius sit simplex, id est, absque essentiali et physica compositione, tamen illud commune subiectum quod sub omni transmutatione manet, et est universalis causa materialis omnis generationis et omnis formae substantialis quae per educationem fit et omnis compositi quod generatur, illud (inquam) subiectum iuxta praedictam opinionem non est simplex, sed essentialiter compositum, et corpus aliquod, non mixtum, neque etiam aliquod ex elementis, neque medium inter illa per eorum participationem, sed absolute corpus per praecisionem omnium inferiorum formarum. Quam opinionem tenuit Avicenna, lib. I Sufficient., c. 2. Cuius fundamentum est, quia subiectum generationis debet esse corporeum et extensum, et consequenter quantum; non potest autem esse huiusmodi, nisi aliquam formam substantialem habeat. Et hanc opinionem ex parte secuti sunt Scotus et Henricus; ille enim, In IV, dist. 11, q. 3, a. 2, in omnibus et solis viventibus putat esse necessariam huiusmodi formam corporeitatis, seu mixtionis (ut ipse loquitur); hic vero, Quodl. I, q. 2 et 3, et Quodl. III, q. 13 et 14, in solo homine illam admittendam censet propter indivisibilitatem animae rationalis. Unde hi duo auctores non ponunt hanc formam inseparabilem a materia, neque ut per se necessariam ad primam causalitatem materialem subiecti generationis, sed propter alias speciales causas; et ideo eorum opinio ad praesentem locum non spectat.

Quaestionis resolutio

6. *Prima conclusio.*— Dicendum igitur est primo causam materialem in suo ordine universalem et primam non esse aliquod ex sensibilibus corporibus seu elementis quae contrariis qualitatibus afficiuntur. Haec assertio est contra quatuor opiniones et est evidens ex dictis in sectione praecedenti; nam, si haec elementa et omnia corpora sensibilia invicem transmutantur substantialiter, nullum eorum potest esse primum subiectum transmutationis; nam primum subiectum, quod est prima causa materialis quam inquirimus, non transmutatur nec recedit a sua substantia; alioqui resolveretur in aliud prius subiectum et ita ipsum non esset primum. Praeterea, cum generatio fiat inter contraria necesse est ut commune generationis subiectum nullum habeat contrariorum sibi naturaliter innatum; alioqui vel nunquam erit capax alterius contrarii vel corrumpetur per abiectionem eius, quod sibi est connaturale, sicut destruitur elementum ablata qualitate sibi necessaria. Cum ergo singula elementa sint affecta propriis qualitatibus habentibus contrarium, nullum eorum esse potest aptum generationis subiectum; ergo neque esse potest prima causa materialis entium naturalium.

7. Atque hinc consurgit tertia ratio, quia non est cur haec causalitas potius attribuat uni elemento quam aliis, neque etiam est cur magis repugnet omnibus simul quam alicui eorum; sed ostensum est non posse omnibus convenire; ergo nulli vere attribuitur. Prior pars maioris propositionis declaratur, quia singula elementa sunt simplicia corpora et unumquodque est aptum et institutum ad mixtorum generationem et nullum eorum ex aliis potest ullo modo constare; singula enim proprias habent qualitates repugnantes aliis; ergo in omnibus est aequalis ratio vel repugnantia ne esse possit communis materia rerum omnium generabilium. Quod enim in quibusdam sint quaedam conditiones accomodatae ad officium materiae communis, ut est, verbi gratia, in igne subtilitas, ratione cuius facile potest omnia penetrare, in aere quod fere sit

communis locus rerum omnium et facile externas impressiones recipiat, in aqua humiditas cum ea densitate coniuncta quae ad constituendum nutrimentum rerum omnium proportionata videatur; hae (inquam) conditiones nil referunt, tum quia magis iuvant vel ad rationem efficiendi vel ad rationem materiae transeuntis quam ad propriam et intrinsecam rationem causae materialis, tum etiam quia illae conditiones, sicut sunt accommodatae quibusdam rebus, ita sunt repugnantes aliis; subtilitas enim ignis habet proportionem cum materia rerum subtilium, non vero cum materia rerum densarum, et sic de aliis. Prima vero materialis causa cum sit communis omnibus, ex se debet esse indifferens ad omnia.

8. Altera pars maioris propositionis probatur, quia omnia elementa simul non possunt esse materia communis, quia transmutantur ad invicem substantialiter; immo nec mixtum componere possunt nisi substantialiter transmutata; sed haec ratio aequae probat de unoquoque elemento per se sumpto; ergo. Unde confirmatur tandem, quia nullum elementum potest esse materia aliarum elementorum, ut per se notum videtur, cum sibi repugnet. Nec in sua natura manens potest esse materia alicuius mixti, cum etiam forma mixti pugnet cum forma elementi; ergo nullum elementum esse potest communis materia rerum omnium naturalium. Et hae rationes a fortiori convincunt de omnibus mixtis, maxime cum illa ex elementis constent, et ideo nullus hactenus hanc causalitatem alicui mixto attribuit.

9. *Secunda conclusio.*— Dico secundo: materia prima non est aliquod corpus seu substantia completa et integra in essentia et specie substantiae. Duobus modis intelligi potest materiam esse huiusmodi substantiam. Primo, ut ipsa sola sit substantia omnium rerum generabilium solumque formetur distinctis accidentibus eorum; et in hoc sensu probanda est assertio ex eo quod res naturales non tantum differunt accidentibus, sed etiam substantia et essentia, ut superiori sectione contra Epicurum et alios argumentabamur. Item reiicienda est (et fere in idem redit) ex veritate formarum substantialium, quam demonstraturi sumus disputatione XV. Illa enim veritate supposita, evidenter sequitur materiam non esse totam rerum materialium substantiam, et has res non tantum accidentibus, sed essentia etiam et substantia differe, nec secundum sola accidentia, sed etiam secundum substantiam transmutari. Quod etiam ipsa experientia satis est evidens; nam quando res mutatur in solis accidentibus, permanet in illa aliquod vestigium proprietatum et operationum eius vel saltem, remotis agentibus contrariis ad suum statum et naturam reducitur; videmus autem res aliquas ita mutari et destrui ut priores proprietates et operationes prorsus amittant, neque ad illas redeant unquam, etiam si omnis actio contraria cesset, et e converso res aliae ita producuntur et generantur, ut in illo esse quod acquirunt tamquam in proprio et connaturali constantes permaneant et secundum illud habeant proprias et connaturales operationes ac dispositiones quas conservant quoad possunt; si aliquando ab aliquo contrario labefactentur vel minuantur, statim ac actio contraria cessat eas recuperant ex propria et intrinseca natura; signum ergo est corrumpi res et generari non tantum in accidentibus sensibilibus sed etiam in propria substantia. Atque his modis impugnatur tam quinta opinio supra recitata quam ea quae asserebat omnia esse unum in sensu declarato.

10. Alio ergo modo posset quis fingere materiam esse substantiam integram et completam in aliqua specie substantiae et nihilominus esse aptam ad recipiendas posteriores formas substantiales et componendas cum eis varias substantias et essentias materialium rerum. Et hic etiam sensus improbabilis est: aut enim materia esset completa substantia omnino simplex aut esset composita ex aliqua potentia et actu substantiali hoc posterius dici non potest, primo, quia iam non totum illud compositum, sed potentia ex qua constat, esset prima causa materialis. Diceretur fortasse id esse verum respectu illius compositi quod ingenerabile fingitur et incorruptibile, respectu tamen omnium entium generabilium seu generationis ipsorum, primam causam materialem esse totum compositum. Sed contra hoc obiicitur secundo, quia sine ullo fundamento fingitur tale compositum; nullum enim est indicium aut sensibile signum illius formae interiectae inter puram materiam et alias formas quae per generationem inducuntur. Quia illa forma nullam habet sensibilem proprietatem qua dignoscatur; nam primae qualitates per se consequuntur ad formam elementorum et temperamenta ex illis qualitatibus composita ad formas mixtorum; reliquae autem qualitates omnes vel proprietates quas experimur, supponunt

saltem in genere causae materialis et dispositivae priores qualitates; nullum ergo est sensibile aut materiale indicium talis formae. Unde fit tertio ut sit omnino superflua, quia nullus est physicus effectus propter quem sit necessaria, quia non propter efficiendum, cum non habeat ullam qualitatem per quam efficiat; aliunde unicuique qualitati sufficiat propria forma, cui est connaturalis. Neque etiam propter recipiendum nam ad hoc sufficit illa potentia quae tali formae substare dicitur; cur enim non poterit etiam illa immediate subiici formae quae per generationem inducitur? Et propter eandem causam non est necessaria talis forma ad conservandam illam potentiam cuius actus esse dicitur, quia ad hoc etiam satis est forma quae per generationem inducitur. Igitur superflue et sine fundamento fingitur talis forma.

11. Quarto accedit impossibilitas coniungendi duas illas formas in eadem potentia seu materia; nam, licet in quaestione sit an forma quasi generica et specifica possint simul actuare materiam, quod paulo inferius attingemus, tamen quod duae formae specificae simul coniungantur ad actuandam eandem potentiam substantialem plane est impossibile naturaliter et in hoc fere omnes auctores conveniunt. Quia vel duae illae formae immediate actuarent materiam vel una esset actus alterius, seu materiae ut informatae per illam. Primum dici non potest, praesertim iuxta illam sententiam, quia alias prior forma non necessario supponeretur ad posteriorem, neque compositum ex materia et tali forma esset proxima potentia et materialis causa subsequentis formae. Secundum etiam dici non potest, quia forma substantialis constituens integram et completam substantiam, habet rationem actus ultimi in ratione actus substantialis et essentialis, quia constituit ultimam quamdam speciem substantiae; ergo non potest comparari per modum substantialis potentiae ad ulteriorem formam. Denique ratio generalis est quia non potest una et eadem substantia essentialiter ac per se constitui in duabus speciebus ultimis; sed per quamcumque formam ex illis constituitur in propria et completa specie substantiae; ergo non possunt simul coniungi illae duae formae in eadem materia. Alias quaelibet substantia quantumvis completa posset actuari per ulteriorem formam substantialem, quia non potest maior ratio reddi de una quam de alia. Et huc etiam spectat illa communis ratio, quod forma adveniens enti iam in actu constituto non facit unum per se, sed per accidens, ex Aristotele, VII Metaph., text. 49, et II de Anim., text. 7; et ideo non potest esse forma substantialis, sed accidentalis, quia forma substantialis constituit per se unum, non per accidens. Et ratio est, quia forma substantialis dat esse simpliciter et essentielle, et ideo non potest supponere rem constitutam in esse simpliciter et in essentia completa et consummata. Forma vero accidentalis dat esse secundum quid, quod per accidens adiungitur essentiae consummatae. Igitur impossibile est subiectum quod est causa materialis rerum generabilium et generationis substantialis esse substantiam completam et per formam propriam ac specificam constitutam.

12. Atque hae rationes aequae efficaciter probant non posse illud subiectum esse simplicem substantiam integram et completam in ratione et specie substantiae, quia impossibile esset talem substantiam ulterius actuari et compleri per substantialem formam. Si enim hoc repugnat substantiae compositae, multo magis simplici, quae per seipsam sit in actu completo et perfecto. Illa enim repugnantia non provenit ex compositione sed ex actualitate completa in ratione et essentia substantiae, quae non potest intra illud genus ulterius actuari substantialiter et essentialiter; haec autem ratio repugnantiae eadem vel maiori ratione locum habet in substantia simplici, si in genere substantiae integra et completa esse supponatur. Atque hac ratione substantia immaterialis non potest habere rationem substantialis potentiae ad ulteriorem formam quia est substantia simplex completa; et idem est de substantia caeli, si est simplex physice, ut multi volunt; nam est completa in quadam specie substantiae et ideo non potest ulterius substantialiter actuari; materia ergo prima quae actuari potest substantialiter et ens per se unum componere cum substantiali forma, non potest esse talis substantia simplex, quae sit integra et completa in genere substantiae.

13. *Tertia conclusio.*— Dico tertio: causa materialis rerum generabilium non est substantia composita ex substantiali potentia et aliqua forma substantiali incompleta et quasi generica. Hanc assertionem communiter approbant fere omnes auctores, contra Avicennam, praesertim qui negant esse plures formas substantiales in eodem composito, ut D. Thomas, I, q. 76, a. 3 et 4, lib. II cont. Gent., c. 58, et lib. VII Metaph., lect. 12, quem sequuntur thomistae,

Capreolus, In II, dist. 15, q. 1; Caietan., dicto loco I, et II de Anima, c. 1; Ferrarius, cit. loco cont. Gent.; Soncin., VIII Metaph., q. 8; Iavell., q. 4; Soto, I Phys., q. 7; Astudillo, I de Gener., q. 1; et ibid. Marsil., q. 6; et Albert de Saxonia, q. 5; et late Aegid., tract. de Pluralit. formar., et II de Anim., dub. 6. Idem docuere Philopon., I de Gener., in princ., Themist., V Phys., text. 7, et Comment., lib. de Substant. orbis, et I Metaph., text. 17, et I Phys., text. 65 et 69. Immo et Avicen., I de Anim., part. I, c. 3, significat in corruptione manere solam materiam; et lib. I Sufficient., c. 3, dubitat an in corruptione pereat corporeitas, ut ipse loquitur. Aristoteles etiam, I de Gener., text. 12, et aliis locis supra citatis, aperte indicat eandem sententiam. Rationes afferuntur variae a Doctoribus; duae tamen sufficere videntur, quae cum proportione sumi possunt ex probationibus praecedentis assertionis.

14. Prima ratio est, quia in natura nullum est indicium talis formae perpetuo coevae et inseparabilis a materia, neque effectus aliquis propter quem sit necessaria; ergo sine fundamento vel necessitate fingitur talis forma. Antecedens probatur, quia illa forma nullam habet qualitatem sibi propriam per quam cognoscatur, neque ex transmutatione substantiali colligi potest; quia ex huiusmodi transmutatione solum colligitur dari aliquod substantiale subiectum eius. Quod autem sit compositum, neque ad rationem subiecti necessarium est, nec ex alio indicio inferri potest. Dices ad rationem subiecti mutationis physicae requiri ut sit extensum et divisum ab aliis; et ad hoc necessarium est ut habeat aliquam formam quia sola materia per seipsam non est capax extensionis et divisionis, nam actus est qui distinguit; hoc enim fuit fundamentum contrariae sententiae. Sed haec ratio nullius momenti est quia sive opinemur quantitatem et extensionem ordine naturae praecedere simpliciter in materia prima ad substantialem generationem sive opinemur subsequi ad formam per generationem introductam et afficere totum compositum, neutro modo est necessarium ut subiectum generationis sit compositum ex materia et aliqua forma. Declaratur utraque pars, nam si quantitas supponatur ad formam per generationem inducendam, facile intelligi potest inhaerens ipsi entitati materiae; nam, ut infra ostendemus, veram et substantialem entitatem habet.

15. Et confirmatur, nam illud compositum quod fingitur ex materia et forma corporeitatis, incompletum quid est et ita potentiale ut naturaliter appetat ulteriorem formam, sine qua vel omnino vel saltem connaturali modo esse non potest. Et nihilominus dicitur illud compositum esse sufficiens subiectum quantitatis prius natura quam recipiat ulteriorem formam; ergo multo melius et facilius attribuetur tota illa capacitas simplici entitati materiae, quia nulla maior repugnantia fingi potest quoad hoc in entitate simplici quam in illo composito, neque actualitas talis entitatis, qualiscumque illa sit, magis repugnabit cum unione ac compositione per se ultimae formae substantialis quam actualitas illius compositi ex materia et forma corporeitatis; ergo iuxta hanc opinandi rationem non est necessaria illa forma. Minus autem necessaria est si opinemur quantitatem consequi formam quae per generationem introducitur; nam iuxta hanc sententiam supponit quantitas ordine naturae substantiam compositam ex materia et propria forma. Unde dicendum consequenter erit iuxta illam opinionem, ante instans intrinsecum generationi, toto tempore quo fit alteratio praevia, supponi materiam in se extensam et divisam ab aliis per quantitatem et formam rei corrumpendae; in instanti vero generationis conservari extensam et divisam per formam introductam et quantitatem comitantem illam in eodem instanti; nullus ergo est naturalis effectus, nullumve signum ratione cuius talis forma vel compositio ex parte materiae admittenda sit.

16. Secunda ratio est huiusmodi formam esse impossibilem in materia cum subsequentibus formis. Hoc autem communiter probari solet ex illa maxima, quod ex duobus entibus in actu non fit unum per se; nam prima forma substantialis constituit ens in actu absolute et simpliciter, quia dat esse simpliciter; ergo nulla forma superveniens potest ens per se unum ac simpliciter constituere. Ad hanc vero rationem responderi potest solum procedere de forma substantiali dante esse specificum et ultimum; nam illa quae dat praecise esse genericum, licet habeat rationem actus respectu materiae, comparatur tamen ut potentia ad inferiorem formam, et quia est eiusdem generis constituere poterit unum per se cum suo actu. Ita enim philosophantur hic auctores in physicis formis, sicut omnes ratiocinamur in metaphysicis differentiis, in quibus

differentia subalterna est actus, superius genus actuans et propriam speciem constituens; quae tamen est potentia ad inferiorem differentiam, cum qua ens per se unum metaphysice componit. Sic ergo dicendum est iuxta praedictam sententiam de physicis formis. Unde, cum dicitur omnem formam substantialem constituere ens actu simpliciter, respondebitur id esse verum servata proportione; nam forma generica constituit ens actu in gradu generico, forma vero specifica in gradu specifico. Et simili proportione distinguetur illa maxima: Quod advenit enti in actu, advenit accidentaliter.

17. *Nulla forma praecisum genericum gradum dare potest.*— Quocirca, ut radicitus impugnetur illa sententia, probandum nobis est nullam esse posse formam quae praecise det esse genericum quin det etiam aliquod esse specificum in illo genere; nam, hoc probato, optime procedit discursus factus, quia omnis forma substantialis constituit ens actu simpliciter et in aliqua specie ultima substantiae, et ideo impossibile est ut compositum constitutum per talem formam sit ulterius actuabile per substantialem formam. Illud autem assumptum probatur primo inductione, tum in formis accidentalibus, tum etiam in formis separatis. Qualitates enim etiam concipiuntur dare esse specificum ut esse album, et genericum ut esse coloratum, etc., et tamen nulla est accidentalis forma quae in re praecise det esse genericum et non aliquod specificum. Similiter in angelis datur generica ratio spiritus et propria differentia specifica; non potest autem esse, immo nec concipi aliqua forma separata quae sit substantia spiritualis et quod in re ipsa sistat in hac praecisa et generica ratione; ergo eadem ratione in formis substantialibus quae sunt quasi mediae, non potest dari forma quae in re praecise det gradum genericum; nulla enim assignari poterit diversitatis ratio. Unde argumentor secundo ex propria ratione ipsius formae, quia non potest intelligi forma in re ipsa existens quae essentialiter non sit constituta in aliqua ultima specie formae substantialis; sed omnis forma communicat composito totum esse totamque essentiam suam; ergo constituit illud in aliqua ultima specie substantiae compositae. Consequentia cum minori sunt evidentes, et declarari possunt optime inductione facta in prima ratione. Maior vero etiam videtur certissima, quia omnis forma substantialis habet propriam entitatem distinctam in re ipsa a materia vel aliis formis; ergo necesse est in illa entitate intelligere ultimam et propriam differentiam seu rationem per quam distinguitur essentialiter ab aliis formis habentibus diversam essentiam, cum quibus convenit in communi ratione formae substantialis; ergo omnis forma substantialis est necessario constituta secundum suam entitatem in aliqua ultima specie substantialis formae.

18. *Materia prima generabilium stabilem atomamque speciem sibi vindicat.*— Dices: etiam materia prima habet suam propriam entitatem substantialem et tamen secundum se non est constituta in aliqua ultima specie sed tantum reducitur ad genus substantiae materialis, donec per formam determinetur ad aliquam particularem rationem; ergo idem dici poterit de forma communi coeva materiae. Respondeo falsum esse assumptum; nam materia prima rerum generabilium de qua nunc agimus, essentialiter est constituta in aliqua ultima specie materiae quam retinet sub omni forma, nec variare illam potest sed ad summum per accidentia superaddita potest ad hanc vel illam formam accommodari. Quia vero illa essentia materiae, quamvis in se specifica et ultima, talis est ut reipsa communicari possit pluribus substantiis essentialiter diversis, ideo secundum se spectata dicitur reduci ad substantiam materialem generabilium ut sic, et non ad aliquam speciem eius. Unde obiter colligitur conceptum substantiae generabilis ut sic non esse genericum ratione materiae, sed ratione communis gradus seu convenientiae in forma.

19. Urgebis: materia, etiamsi in essentia sua habeat ultimam specificationem materiae, nihilominus est communis multis substantiis essentialiter diversis; ergo pari ratione, licet forma corporeitatis in sua entitate et essentiali conceptu habeat aliquam ultimam specificationem, nihilominus esse poterit communis multis substantiis habentibus superiores rationes essentielles³ diversas. Respondeo esse disparem rationem, nam essentia materiae est esse quasi fundamentum integrae naturae substantialis et compositae, et ideo solum est quaedam essentia inchoata (ut sic dicam) per modum potentiae et propterea de se est indifferens ut per varios actus compleatur; at

³ essentielles, 1960; essentialiter, *alit.* “Así el sentido varía algo”. Cf. BHF, t. 2, p. 413.

vero forma est complementum naturae et essentiae substantialis, et ideo, hoc ipso quod habet determinatam et specificam rationem formae, adiuncta materiae complet cum illa integram substantialem naturam et in aliqua ultima specie substantiali constitutam, et ideo non relinquit illam naturam indifferentem ad ulteriorem speciem. Quapropter omnes qui ponunt formam corporeitatis in omnibus vel in aliquibus entibus naturalibus, consequenter aiunt illam formam praecise constitui in gradu subalterno corporeitatis absque ulla contractione essentiali, quod revera est inintelligibile.

20. Et consequenter etiam admittent compositum ex materia et tali forma, si in re ipsa conservetur absque ulteriori forma, esse individuum generis corporis corruptibilis et in nulla ultima eius specie constitui. Quod autem possit ita conservari de potentia absoluta videtur evidens consequenter loquendo, cum inferiores formae realiter ab illo composito distinguantur, et a fortiori patebit ex his quae inferius de materia dicemus. Scotus vero etiam naturaliter putat id esse possibile, ut, verbi gratia, in morte hominis vel alia simili; admittit enim ibi corruptionem substantialem sine generatione, et cadaver nihil aliud esse quam hoc individuum corpus his accidentibus affectum et nulla inferiori specie substantiali constitutum. Hoc autem consequens per sese mihi videtur absurdum et incredibile; non enim magis potest concipi hoc individuum corpus per se existens sine ulla specificatione quam hic spiritus extra omnem speciem, vel hoc coloratum re ipsa affectum hoc colore et nulla specie coloris. Et ratio est supra tacta, quia individua entitas necessario differt essentialiter ab aliis et ideo necessarium est ut in se sit constituta in propria essentia non communi aliis. Unde confirmatur, nam ex dicta positione sequitur rationem genericam et specificam distingui realiter in una et eadem re quia sumuntur ex formis realiter distinctis; consequens autem falsum esse constat ex dictis supra de universalibus et declarabitur etiam in sequentibus rationibus.

21. *Absurda ex opinione asserente formam corporeitatis.— Notatu dignum.—* Tertia ratio sumitur ex differentia inter essentialem compositionem physicam ac metaphysicam, quas velle in hoc aequiparare causa est erroris, cum altera in rebus, altera in conceptibus existat. Argumentor igitur, nam si dari potest forma physica quae solum conferat gradum genericum, ergo quot sunt gradus generici et specifici substantiarum materialium, tot erunt multiplicandae formae substantiales realiter distinctae; consequens est falsum; ergo. Sequela probatur a paritate rationis; quae enim ratio afferri potest ob quam quidam gradus genericus datur per propriam formam realiter distinctam et non alii? Maxime quod iuxta sententiam quam impugnamus, non solum in rebus quae videntur elevari ad altiorem gradum corporum ut sunt viventia, sed etiam in infimis et inanimatis corporibus distinguitur forma dans esse corporis a forma dante esse ignis aut lapidis vel aliud simile; quae contractio est cum minima diversitate quae esse potest inter aliquod genus et differentiam substantialem; si ergo illa sufficit ad realem distinctionem formarum, quaelibet sufficit; unde non defuerunt philosophi qui consequens illud admitterent; est tamen non solum falsum, sed etiam ridiculum. Primo, quia constat evidenter inductione superius facta, ad abstrahendos conceptus generis, differentiae, et speciei, non esse necessariam illam distinctionem realem formarum, ut patet in angelis et accidentibus. Secundo, quia sequitur multiplicandas esse in homine tres animas, quae est sententia omnino falsa, ut ex scientia de anima suppono. Immo plures etiam multiplicandae erunt, nam in gradu sentiendi potest aliqua convenientia essentialis abstrahi inter hominem et aliqua animalia perfecta quae non sit communis omnibus animalibus, et in ratione intelligendi potest abstrahi ratio generica communis homini et angelis, quae per propriam differentiam ad hominem contrahatur. Unde ulterius sequitur innumeras formas realiter distinctas esse asserendas in singulis compositis, quia differentiae genericae et specificae possunt variis modis multiplicari iuxta varias convenientias et differentias quae facile possunt in rebus considerari, et secundum eas possunt varii conceptus communes vel particulares abstrahi. Est ergo magnus error in metaphysica et philosophia, propter modum nostrum concipiendi confusum vel distinctum, ex quo saepe oritur generum et differentiarum multiplicatio, reales ac physicas formas distinguere. Alioqui non unam tantum, sed duas vel tres corporeitatis formas ponere oporteret: unam, corporis in communi, ut est genus ad corruptibile et incorruptibile, simplex vel mixtum; aliam, corporis corruptibilis aut mixti ut sic. Quae omnia ridicula sunt. Unde non solum necessarium non est

propter has mentis operationes formas ipsas multiplicare, verum etiam illis repugnat, quia de ratione proprii generis et propriae differentiae est ut eandem rei essentiam dicant diversimode conceptam.

22. Quod tandem confirmatur, quia impossibile est dari formam substantialem dantem specificum gradum substantiae quae non det etiam illum gradum genericum et effectum formalem quem dare fingitur forma corporeitatis distincta; ergo et superflua et impossibilis est talis forma. Consequentia est evidens, quia idem essentiale praedicatum idemque effectus formalis non potest eidem rei convenire per duas formas realiter distinctas. Antecedens vero probatur, quia non potest dari forma substantialis quae conferat specificum gradum, quae essentialiter non includat communem ac genericam rationem formae substantialis informantis materiam; sed haec praecisa ratio sufficit ad constituendam formam corporeitatis; ergo forma corporeitatis non est specialis forma sed est quaelibet forma substantialis considerata secundum communem rationem formae substantialis informantis. Minor probatur (reliqua enim clara sunt), nam ex hoc praecise quod aliqua substantia intelligatur composita ex materia et forma substantiali, essentialiter est substantia corporea seu corpus de praedicamento substantiae; nam ex vi talis compositionis et est essentialiter distincta a substantia incorporea et est capax quantitatis seu trinae dimensionis, in quo consistit ratio substantiae corporeae. Unde forma corporeitatis ut sic non dicit nec requirit quod ipsa corporea sit seu extensa, sed solum quod informet materiam, ratione cuius compositum inde resultans sit capax trinae dimensionis; nulla est ergo necessaria aut possibilis forma media quae det esse genericum corporis, sed quaelibet forma substantialis ex vi suae genericae rationis illud confert.

23. *Ex omnibus dictis infertur conclusio.*— Relinquitur ergo ex omnibus dictis primam causam materialem substantiarum generabilium non esse aliquam substantiam integram, neque ullum corpus aut compositum ex materia et forma; ac proinde ad substantiarum generationem non supponi per modum subiecti in quo generatio recipiatur aliquod corpus ingenerabile et incorruptibile, sed solam materiam primam, solam (inquam) quoad substantiam; nam quoad accidentia quid dicendum sit, postea videbimus.

SECTIO IV

*UTRUM MATERIA PRIMA HABEAT ALIQUAM ENTITATEM ACTUALEM
INGENERABILEM ET INCORRUPTIBILE*

1. Hactenus explicuimus potius quid non sit materia quam quid sit; nunc hoc secundum inquirendum est, quia non possumus causalitatem materiae et rationem causandi declarare nisi prius sciamus quid entitatis habeat ipsa materia.

Certa aliquot stabiliuntur

2. Ut ergo ab his quae certa videntur incipiamus, primo indubitatum esse videtur materiam quae actu est sub forma et cum illa componit substantiam corpoream, habere aliquid entitatis realis et substantialis et realiter distinctae ab entitate formae. Tota haec assertio sumitur ex Aristotele, VIII Metaph., text. 3, et XII Metaph., text. 14, et II de Anima, text. 2, et aliis locis, in quibus dividit substantiam in materiam, formam et compositum. Quia vero materia non est substantia completa, ideo I Phys., text. 66 et 69, ait materiam esse ens non ut hoc aliquid sed ut subiectum, eiusque entitatem explicat per analogiam ad materiam artificialium, et text. 79 et sequentibus ait propius accedere ad rationem substantiae, et lib. II Phys., text. 10, materiam dicit quamdam naturam. Similiter Plato in Timaeo, materiam sub ente constituit, eiusque naturam late et optime declarat; interdum tamen vocat materiam non ens; in quo reprehenditur ab Aristotele, quia esse non ens magis convenit privationi quam materiae. Sed est dissensio in voce tantum; appellatur enim non ens, sumpto ente per antonomasiam pro ente completo, quod est ens simpliciter; conveniunt etiam in hac assertionem omnes interpretes Aristotelis, Averroes, I Phys., text. 66, et de Substantia orbis, c. 1; Simplic., I Phys., text. 69; Philop., text. 60; Themis.,

text. 61; et D. Thomas, q. de Spirit. creatur., a. 1, ait materiam primam esse in genere substantiae; et ex aliis locis quae statim referam, idem colligitur.

3. Et probantur breviter singulae partes. Prima quidem quia materia non est omnino nihil; alioqui nullum verum ac reale munus exerceret in natura, et dum res quae corrumpuntur in materiam resolvi dicuntur, in nihilum redigerentur, et dum ex materia producuntur ex nihilo fierent, atque ita nihil materia deserviret ad generationes et corruptiones, neque ad evitandam perpetuam rerum creationem et annihilationem; est ergo materia aliquid rei; ergo maxime id habet cum est coniuncta formae et componit compositum. Unde Aug., XII Confess., c. 7 et 8, ait materiam esse creatam a Deo, non quae sit nihil, *sed prope nihil*, nec nulla res, *sed paene nulla res*. Estque de fide certum, et infra etiam ratione probabitur, materiam esse creatam a Deo, ut constat ex I, q. 44, a. 2, et q. 46, a. 1, ad 3; quod autem creatur, aliquid entitatis realis accipit; alioqui tam maneret infectum sicut antea.

4. *Entitas primae materiae substantialis.*— Secunda pars ex eo evidenter probatur quod materia prima essentialiter componit substantiam, VIII Metaph., text. 15, 16 et 36, et lib. IX, in fine, et infra latius tractabitur. Substantia autem non componitur nisi ex substantiis, saltem incompletas. Item substantia composita aliquid rei addit praeter formam, et illud non est accidens; est ergo aliquid substantiale. Denique materia prima, eo modo quo est ens non est in subiecto; nam hoc maxime repugnat illi, cum sit primum subiectum.

5. Ultima pars etiam est clara, quia materia est entitas realiter separabilis a qualibet forma particulari determinata, quod satis est ut a forma sit in re ipsa distincta; non distinguuntur autem solum modaliter; nam forma substantialis non est modus, sed res vera habens propriam entitatem; unde interdum naturaliter etiam conservari potest separata a materia, ut anima rationalis, et per potentiam absolutam quaelibet forma potest separata conservari. Distinguitur ergo materia a forma tamquam res a re. Et confirmatur; nam compositio substantiae ex materia et forma est realis et physica et non ex re et modo; ergo ex duabus rebus. Denique cum materia sit perpetua et ante formam, evidens est distingui realiter a forma, supponendo formam non esse tantum aliquem modum sed verum actum et propriam entitatem, quod etiam est certum cum sit res perfectior quam materia, de quo infra latius dicitur. Soncinas vero, VII Metaph., q. 19, quamvis hanc partem veram esse concedat, addit tamen posse aliquem defendere materiam non esse actu distinctam a forma, quia non habet esse distinctum. Sed, quidquid sit de esse existentiae, de quo statim dicitur, nemo tamen negare potest quin secundum entitatem essentiae alia sit entitas materiae ab entitate formae, ut rationes factae demonstrant.

Difficultatis punctus et quorundam placitum

6. His ergo positis extra controversiam, difficultas huius quaestionis est an materia ex se habeat aliquam entitatem actualem. Potest autem illa particula ex se dicere negationem vel causae formalis vel efficientis et in utroque sensu tractanda est quaestio, sed praesertim in priori. Nam de posteriori nulla est controversia inter philosophos catholicos, licet nonnulli ethnici in eo erraverint. In priori vero sensu multi existimant materiam ex se nullam entitatem actualem habere, sed omnino a forma. Quae sententia videtur esse D. Thomae, I, q. 44, a. 2, ad 3, ubi ait materiam ex se esse tantum in potentia et ideo non posse creari nisi sub forma; et idem significat q. 45, a. 4, et q. 66, a. 1, ubi ex eo principio concludit materiam non posse esse sine forma; idem q. 4 de Potent., a. 1, et Quodl. III, q. 1, et saepe alias; et ita opinantur thomistae, Caietan., In de Ente et Essent., e. 5, q. 8, et I, q. 76, a. 1; Ferrar., II cont. Gent., c. 66; Soncin., VII Metaph., q. 17; Iavel., q. 5; et idem tenet Durand., In II, dist. 12, q. 2, et In IV, dist. 44, q. 1. Fundamentum huius sententiae est, quia materia est pura potentia; ergo non potest ex se habere aliquem actum; ergo neque entitatem actualem. Prima consequentia probatur, quia actus opponitur potentiae, et cum dicitur pura potentia, illud additum includit negationem omnis actus. Secunda etiam consequentia probatur quia actualis entitas est aliquis actus; nam est ens actu. Antecedens vero est veluti commune axioma philosophorum omnium, sumiturque ex Aristot., I Phys., text. 69, ubi ait ita se habere materiam ex se ad res naturales sicut res naturales ex se ad artificiales, ad quas tantum sunt in potentia, et VII Metaph., c. 3, ait materiam per se

neque quid, neque aliud huiusmodi esse. Et I de Gener., c. 3, dicit essentiam materiae consistere in ipso posse, et VIII Metaph., text. 3, et lib. XI, c. 2, et V Phys., text. 8, sentit materiam esse non ens actu, sed potentia tantum. Idem quoque docet Commentator eisdem locis, et ideo lib. de Substantia orbis, in principio, et II Phys., com. 12, ait *materiam substantiari per posse*. In eadem sententia videtur fuisse Plato in Timaeo, idque probat ex eo quod receptivum debet esse expers eorum omnium quae recipere potest.

7. Deinde probatur ratione idem antecedens, quia si materia non est pura potentia, ergo vel est composita ex potentia et actu vel est aliquis actus. Primum dici non potest, ut constat ex sectione praecedenti et quia alias daretur alia potentia prior ipsa materia. Rursus si est actus, vel actus informans vel actus subsistens. Non primum, ut per se notum est, alias esset actus alterius subiecti et consequenter daretur aliud subiectum prius materia, quod repugnat rationi materiae. Neque etiam dici potest secundum, primo, quia actus subsistens est perfectior actu informante: unde si ita sit subsistens ut informare non possit, semper est substantia completa, hac enim ratione angelicae substantiae sunt perfectae et completae, quia sunt actus subsistentes; et qui ponunt substantiam caeli esse simplicem, dicunt esse completam quia est actus per se subsistens. Denique Deus ipse, qui est perfectissimus actus, est actus subsistens et non informans; ergo signum est actum subsistentem ex sua ratione esse perfectiorem informantem. At materia prima est imperfectissima, atque adeo minus perfecta quam quaelibet forma substantialis, quae est actus informans et non subsistens. Et confirmatur, nam omnis actus sive informans sive per se subsistens habet aliquam operationem, ut patet discurrendo per omnes huiusmodi actus; materia autem prima non habet propriam actionem; non ergo est actus sed pura potentia.

Quaestionis resolutio

8. Ut quaestioni respondeamus seclusa omni ambiguitate terminorum, distinguamus quaestionem de entitate essentiae et de entitate existentiae; nam est valde controversum quomodo haec duo distinguantur in creaturis habet aliquam essentiam realem, alioqui non esset ens reale; sed essentia materiae non constituitur intrinsece in suo esse essentiae per formam; ergo per seipsam habet suam qualemcumque entitatem essentiae. Minor probatur, quia forma non constituit intrinsece aliquam naturam in suo esse essentiae nisi componendo illam per modum actus; forma autem non componit essentiam materiae, ut per se constat, quia materia essentialiter est entitas simplex, sicut et forma, et ex utraque consurgit compositum. Unde sumitur secunda ratio; nam omnis entitas simplex necessario habet per seipsam intrinsece, et non per aliam entitatem, suam essentiam, quia in hoc consistit ipsamet ratio entitatis seu essentiae simplicis; sed materia est essentia simplex; ergo. Tertio, materia essentialiter est entitas incompleta; ergo intrinsece non constituitur per formam. Patet consequentia quia si formam includeret, nihil illi deesset ad rationem completas essentiae. Tandem ex ipsa ratione purae potentiae hoc ipsum colligitur; nam si materia et ideo certior est resolutio de una quam de altera. Rursus, cum inquiritur an materia habeat ex se entitatem et non a forma, dupliciter intelligi potest illa negatio: uno modo, quod non habeat a forma intrinsece seu ut ab actu informante et dante esse materiae per suam intrinsecam informationem; alio modo, quod nulla ratione habeat suum esse per formam seu per habitudinem ad formam aut per dependentiam ab illa.

9. *Materia actualem essentiam distinctam a forma habet, at ab illa dependentem.*—

Dico ergo primo: materia prima ex se et non intrinsece a forma habet suam entitatem actualem essentiae, quamvis non habeat illam nisi cum intrinsece habitudine ad formam. Loquor in hac assertionem de actuali esse essentiae, ut in nominibus et modo loquendi conveniam cum auctoribus contrariae opinionis; quamquam in hoc sensu et quoad hanc partem, non video quomodo possit esse opinionum diversitas; nam materia creata a Deo et in composito existens haberet suum esse essentiae intrinsece per formam, in suo essentiali conceptu includeret actum

formae, non ut extrinsecum terminum seu additum, sed ut intrinsecum actum formalem constituentem, atque ita non esset pura potentia.

10. Dices haec argumenta recte probare de esse essentiae potentiali, non vero actuali. Respondetur, si sit sermo de esse in potentia obiectiva seu in virtute causae, et de esse in actu opposito huic potentiae sic non solum procedent rationes factae de esse potentiali sed maxime de actuali, quia sive materia existat per entitatem a se distinctam sive non, tamen certum est quod, cum actu est coniuncta formae, habet suam actualem essentiam de qua (quidquid sit de existentia) procedent omnia dicta, quod essentialiter est entitas simplex, actuabilis quidem per formam, non tamen includens in sua essentia intrinsece formam. Et ideo, conservata eadem numero entitate essentiae, potest abiicere unam formam et aliam acquirere; ergo per illam simplicem entitatem suam habet propriam perfectionem essentialem, distinctam ab illa quam forma confert; et similiter secundum illam habet actuale esse essentiae; nam omnis essentia includit aliquod esse, saltem essentialiter. Si vero sit sermo de esse potentiali, ut dicitur a potentia receptiva et distinguitur ab actu actuante, sic verum est materiam solum dicere entitatem potentialem; tamen hoc non excludit quin in illa qualicumque essentia seipsa sit intrinsece constituta, et non per formam.

11. Quod vero materia non habet suammet entitatem essentiae sine transcendentali habitudine ad formam, probatur quia essentialiter est potentia, ut infra ostendetur, et patet ex definitione Aristotelis dicentis materiam *esse primum subiectum*, etc.; omnis autem potentia dicit intrinsecam habitudinem ad suum actum; proprius autem actus materiae est forma; habet ergo materia suam propriam essentiam per seipsam cum habitudine ad formam. Haec autem habitudo non est per se primo ad hanc vel illam formam sed ad formam absolute, et consequenter ad quamcumque formam generabilem, seu quae per generationem uniri possit, et ideo quamvis in materia varientur formae, non variatur essentialis ratio vel habitudo materiae. Quod etiam est clarum argumentum materiam non habere entitatem essentiae ab informatione formae.

12. *Obiectio dissolvitur.*— Sed obiiciunt aliqui: nam omne esse essentiae debet esse constitutum in aliqua certa specie; sed omnis species est per formam; ergo nullum esse essentiae potest esse plene constitutum nisi per formam. Unde D. Thomas, I, q. 44, a. 2, dicit materiam contrahi per formam ad determinatam speciem. Ad hoc in superioribus fere responsum est materiam rerum generabilium constitutam esse in ultima specie materiae, in qua specie non constituitur per eam formam qua informatur; nam eandem semper habet sub quacumque forma. Cum autem dicitur formam esse quae dat speciem, intelligitur de specie completa et perfecta. Et eodem sensu intelligit D. Thomas materiam contrahi per formam ad determinatam speciem, ut aperte declarat sequentibus verbis, dicens: *Sicut substantia alicuius speciei per accidens illi adveniens contrahitur ad determinatum modum essendi, ut homo contrahitur per album.* Quod exemplum solum adducitur ad declarandum hanc determinationem materiae per formam non esse quoad intrinsecam essentiam ipsius materiae, sed quoad essentiam compositi, quae quodammodo accidit ipsi materiae secundum se, quatenus modus existendi materiae sub hac vel illa forma non est de essentia materiae sed variabilis in ipsa. Unde D. Thomas in illo eadem articulo aperte supponit materiam ex se habere aliquod esse praeter illud quod dat forma; inde enim concludit Deum esse causam materiae, quia est causa rerum non solum secundum quod sunt tales per formas accidentales vel substantiales, sed etiam secundum omne illud quod pertinet ad esse illarum quacumque modo. Et eadem I, q. 14, a. 11, ad 3, ait *licet materia recedat a similitudine Dei secundum suam potentialitatem, tamen in quantum vel sic esse habet, similitudinem quamdam habere divini esse*; et q. 3 de Verit., a. 5, ad 1, ait: *licet materia prima sit informis, tamen inest ei imitatio primae formae, quantumcumque enim debile esse habeat, illud tamen est imitatio primi entis.*

13. Dico secundo: materia prima etiam habet in se et per se entitatem seu actualitatem existentiae distinctam ab existentia formae, quamvis illam habeat dependenter a forma. Priorem partem tenet Henric., Quodl. I, q. 10, et Quodl. IV, q. 16; Scot., In II, dist. 12, q. 1 et 2, et ibid. Gregor., q. 1; Gabriel et alii, ibid. Fundamentum huius conclusionis, supposita praecedenti, est

quia esse existentiae nullam rem vel modum realem addit supra entitatem essentiae, ut actualem et extra causas positam, quia hoc ipso quod entitas concipitur actualis extra causas, concipitur existens. Quod principium infra, disp. XXXIV, ex professo probandum est. Ex illo autem evidenter sequitur materiam sicut habet entitatem essentiae actualem distinctam a forma, ita habere suum proprium esse existentiae, quod retinet sub quacumque forma. Unde confirmatur: nam materia eandem numero entitatem actualem habet sub forma geniti quam habet sub forma corrupti; ergo etiam habet idem numero esse quo constituitur in tali entitate actuali. Illud autem esse est existentiae, ut dicto loco probatur. Confirmatur secundo, nam materia ut praesupponitur formae et est subiectum generationis, non est omnino nihil, alias generatio fieret ex nihilo; est ergo aliqua entitas creata; ergo entitas actualis et existens, quia creatio non nisi ad actualem entitatem et existentem terminatur. Nec subiectum reale esse potest, nisi sit in rerum natura existens. Demum talis est existentia rei qualis essentia actualis; sicut ergo essentia substantiae corporeae componitur ex partialibus essentiis materiae et formae, ita etiam integra existentia eiusdem substantiae componitur ex partialibus existentiis materiae et formae. Quod in citato loco latius probandum est; sequitur enim manifeste ex dicto principio, quod existentia et essentia actualis non re, sed ratione distinguuntur; ergo materia, ut est actualis entitas realiter distincta a forma, in sua entitate includit propriam partialem existentiam, in re etiam distinctam ab existentia partiali formae.

14. Quod autem haec existentia materiae pendeat aliquo modo a forma et ab informatione eius, videntur negare Scot., Henric. et Gregor., locis supra citatis; contraria vero sententia, quam in secunda parte assertionis posuimus, communiter recepta est, quia materia, quamvis propriam existentiam habeat, illa tamen adeo imperfecta est ut sine formae adminiculo naturaliter esse non possit; et haec vocatur in praesenti dependentia materiae a forma. Qualis autem sit hic modus dependentiae declarari commode non potest nisi prius explicemus causalitatem formae; et ibidem etiam tractabimus an sit tanta dependentia materiae a forma, ut sine illa nullo modo esse possit.

15. Dico tertio: materia non habet ex se actualem entitatem vel existentiam sine causa efficienti, sed oportet ut ab alio, scilicet a Deo, hoc esse recipiat. Haec assertio secundum fidem certissima est; secundum philosophiam vero non omnes admittunt esse demonstrabilem. Unde ex sententia Platonis⁴ materia ad omnem actionem etiam Dei supponitur et ideo infecta esse censetur, ut referunt ex Patribus Iustin., in orat. Paraen. ad Gent.; et Ambros., lib. I Hexam., c. 1; et Athanas., lib. de Incarnat. Verbi, in initio; et ex philosophis Plutarch., lib. I de Placitis; Philopon., I Phys., text. 6; et Themist., text. 32. De sententia vero Aristotelis dubia res est, quam tractabimus infra agentes de causa efficienti. SuffICIENTER autem demonstratur assertio posita ex eo quod tantum esse potest unum ens per essentiam et ab intrinseco necessarium, ut ostendimus infra demonstrando esse Deum; illud autem ens non potest esse materia prima, nisi incidamus in eorum errorem qui dixerunt materiam primam esse Deum, quem merito stultissimum appellat D. Thomas, I, q. 3, a. 8, et I cont. Gent., c. 17; nullum est enim ens substantiale magis distans a Deo quam materia prima, nec quidquam magis Deo repugnat quam illud munus propter quod ponitur materia, quod est recipere et esse potentiam passivam, actuari ac perfici; ergo materia non est ens per se necessarium ac per essentiam; ergo non est ex se actualis entitas, donec ab alio fiat et existentiam recipiat. Et confirmatur, nam esse ens actu ex se et vi solius essentiae propriae est magna perfectio, quam entia finita perfectissima ut sunt caeli et angeli non habent; immo illa sola est indicium infinitae perfectionis; cum igitur materia imperfecta sit, non potest haec perfectio ei convenire; sed haec omnia latius tractanda sunt inferius locis citatis.

Corollaria ex superiori doctrina

16. *Primum.*— Ex hoc conclusione sequitur primo materiam factam esse per creationem nec potuisse aliter fieri, et hoc sensu accipi debere quod Aristoteles eam vocet ingenerabilem, I Phys., c. 9; nam si intelligat materiam esse omnino infactibilem, omnino errat, ut ostendimus; debet ergo intelligi quod tali modo, scilicet, per generationem, producibilis non sit. Quod est evidens, quia materia, cum sit primum subiectum, non potest ex subiecto produci, alias

⁴ Vide Alcinoum, III lib. de Doct. Plat., c. 9; Bessar., lib. cont. Calum. Plat., c. 5.

supponeret aliud subiectum prius, quod repugnat; ergo non potest per generationem fieri; illud enim per generationem fit quod ex praesupposito subiecto fit; relinquitur ergo, ut solum possit per creationem effici, quia solum potest fieri ex nihilo. Dices: hoc repugnat axiomati recepto ab omnibus philosophis: *Ex nihilo nihil fit*. Respondeo hoc solum esse verum respectu agentium naturalium, quae sunt finita et solum habent vim agendi per formam; non vero respectu Dei, qui est infinitae virtutis et summae actualitatis et primum ac per se ens, quod est causa prima totius entis participati in quantum tale est. Recte vero inde concluditur solum Deum esse posse effectorem materiae primae, quia proprium eius est creare, ut infra ostendetur.

17. *Secundum*. Secundo infertur ex dictis materiae entitatem esse incorruptibilem, quod potest ratione superius facta proportionaliter demonstrari; nam quod potest corrumpi potest resolvi in materiam praeiacentem; materia autem non potest resolvi in priorem materiam. Unde corrumpi, si proprie sumatur, solum competit composito ex materia et forma, quarum unio sit dissolubilis. Si vero extendatur ad ea quae concurruntur (ut ita dicam), sic etiam potest convenire formae quae a materia pendet in suo esse, quia ita destruitur ut saltem maneat subiectum eius; si autem subiectum etiam primum destrueretur non esset corruptio, sed annihilatio. Dices hac ratione recte probari materiam non esse corruptibilem in dicta proprietate, non vero quod ad corruptionem compositi non possit omnino destrui seu amittere esse; videtur autem hoc modo posse corrumpi seu destrui; nam agens naturale saepe est potens ad expellendam unam formam et non ad introducendam aliam; ergo hoc modo est potens ad destruendam materiam, cum non possit sine forma conservari. Respondeo nunquam posse formam expelli a materia naturaliter nisi per introductionem alterius, sive haec introductio fiat ab agente proximo principaliter, sive instrumentaliter tantum seu dispositive; atque hunc modum generationis et corruptionis postulat ipse naturalis ordo rerum. Quae omnia in sequentibus ex professo declaranda sunt. Inde vero fit non posse materiam naturaliter corrumpi aut destrui secundum esse proprium, sed solum secundum unionem ad hanc vel illam formam vel secundum privationem alicuius formae, ut Aristoteles dixit loco citato; Deus autem per suam potentiam posset materiam destruere, non corrumendo, sed annihilando, suspendendo influxum quo illam conservat, et concursum quo in illa formam introducit; hoc autem solum est per potentiam extrinsecam Dei; unde non impedit quominus materia de se perpetua et incorruptibilis sit.

SECTIO V

UTRUM MATERIA SIT PURA POTENTIA, ET QUO SENSU ID ACCIPIENDUM SIT

1. Solutio argumentorum quae contra nostram sententiam in praecedenti sectione posita sunt, ex resolutione praesentis quaestionis pendet; non est enim nobis negandum quin materia sit pura potentia, cum in ea assertionem philosophi omnes convenire videantur; sed verus sensus illius locutionis explicandus.

Variae opiniones

2. Discipuli ergo D. Thomae communiter interpretantur materiam dici puram potentiam quia neque ex se neque in se habet ullam existentiam nisi per formam⁵. At vero Scotus, Henricus et alii supra citati distinguunt duplicem actum, formalem, scilicet, et entitativum, et materiam docent ex se habere actum entitativum, non tamen formalem, et consequenter aiunt materiam vocari puram potentiam in ordine ad actum formalem, non vero in ordine ad actum entitativum.

3. Quidam autem moderni auctores⁶, cum in re ab Scoto non dissentiant, modum tamen loquendi non probant; fatentur enim illi materiam habere propriam existentiam, distinctam ab existentia formae, et consequenter docent materiam actu esse extra nihil; negant tamen dicendam esse actum entitativum, tum propter rationem superius factam, quod neque est actus

⁵ Capreol., In I, dist. 3, q. 3, a. 2, et In II, dist. 13, a., 3; Soncin. et Iavel., IX Metaph., q. 2, et locis sup. cit.

⁶ Fonsec., lib. I Metaph., c. 7, q. 3, sect. 7 et 8; Conimbricenses, lib. III Phys., c. 9, q. 3, a. 1.

informans nec subsistens; tum etiam quia licet materia habeat actum existentiae sibi proprium, non tamen est sua existentia, quia in omni creatura existentia distinguitur saltem ex natura rei ab essentia.

4. Verumtamen, si res quam illi auctores docent non displicet, non video cur modus loquendi displicere possit, quia neque Aristoteli talis loquendi modus repugnat, ut ostendemus, neque a communi et recepto usu terminorum discrepat. Nam quot modis dicitur potentia, tot potest dici et actus; dicitur autem res esse in potentia, vel passiva quia potest recipere actum, vel activa quia potest efficere, vel obiectiva seu logica quia, quamvis non sit, illi non repugnat esse; sic ergo res dici potest esse actus seu in actu, vel respectu potentiae receptivae vel potentiae obiectivae, omissa pro nunc potentia activa quae nihil ad praesens refert. Materia ergo prima, quamvis sit pura potentia receptiva atque ita in sua essentia nullum includat actum formalem, quod significatur per illam particulam *pura*, nihilominus postquam creata est, non potest dici esse in pura potentia obiectiva; ergo hac ratione recte dicitur esse vel habere actum entitativum.

5. Neque quidquam ad hoc refert. quod sit vel non sit sua existentia. Primo quidem, quia cum materia dicitur pura potentia non solum negatur quod sit actus, sed etiam quod constet ex actu et potentia; si autem materia habet propriam existentiam, licet demus non esse suam existentiam, negare tamen non possumus quin constet ex sua essentia et existentia; ergo includit actum; nam existentia actualis actus est essentiae secundum omnes et maxime in illa opinione; ergo non potest materia dici pura potentia in ordine ad actum entitativum. Deinde iuxta illam sententiam non dividitur sufficienter actus in formalem et subsistentem; nam, praeter eos datur actus existentiae, qui non est subsistens, cum in essentia recipiatur, nec est formalis proprie cum non sit forma, sed dici potest actus terminativus essentiae; ergo, cum materia prout in re distinguitur a forma includat hunc actum, non potest dici pura potentia in ordine ad actum entitativum. Praeterea, iuxta illam sententiam de distinctione reali vel ex natura rei existentiae ab essentia actuali, negari non potest quin essentia actualis ut condistinguitur ab existentia, habeat aliquam actualitatem quam non habet essentia concepta in sola potentia obiectiva; ergo essentia ipsa actualis, esto non sit sua existentia est aliquis actus entitativus, id est aliquid aliud praeter puram potentiam obiectivam; immo, nisi ita concipiatur essentia actualis, non potest intelligi illa opinio quae distinguit illam ab existentia, tamquam rem a re vel a modo reali.

6. Quidquid ergo opinemur de distinctione essentiae et existentiae, certe materia ut est in re distincta a forma est aliquis actus entitativus, tamen diverso modo; nam qui non distinguunt existentiam ab essentia ex natura rei sed tantum ratione, dicent materiam ut est entitas actualis esse suamet existentiam et actualem essentiam, quae in re idem sunt. Et quia iuxta hanc opinionem, actus entitativus rei nihil aliud est quam existentia vel actualis entitas eius, ideo recte concluditur materiam esse aliquem actum entitativum. Iuxta aliam vero sententiam distinguentem ex natura rei existentiam ab essentia actuali, et nihilominus admittentem materiam primam habere suam propriam existentiam quam retinet sub quacumque forma, dicendum est materiam praeter actum formae et esse suam essentiam actualem et habere praeterea proprium actum existentiae. Qui vero ita ponunt distinctionem realem inter essentiam et existentiam ut negent materiam habere propriam existentiam praeter existentiam quam affert forma, consequenter dicent materiam esse puram potentiam in ordine ad actum, tam formalem quam entitativum seu existentiae; non tamen possunt negare quin sit aliqua entitas actualis in esse essentiae. Quamvis, quia ipsi sentiunt actualitatem essentiae omnino pendere ab existentia distincta, ea ratione dicere possint materiam, etsi in re habeat entitatem essentiae, tamen illam esse ita potentialem ut non sit capax existentiae nisi mediante forma; atque hoc sensu possunt illam vocare puram potentiam, etiam in ordine ad actum entitativum.

7. *Materia in re existens per se est actus entitativus.*— Cum igitur nos opinemur habere materiam suam partialem existentiam et existentiam non distingui a parte rei ab actuali essentia sed tantum modo concipiendi nostro, verissimum etiam censemus materiam ut in re est actualis entitas, esse etiam in re aliquem actum entitativum, et secundum rationem seu modo nostro concipiendi componi ex esse et essentia tamquam ex actu terminante et potentia quasi obiectiva. Et utrumque constat satis ex proxime dictis contra superiorem sententiam. Loquor autem semper de materia ut est actualis entitas, quia si concipiatur secundum id tantum quod ex se habet

seclusa omni efficientia, sic nullam habet actualitatem in se, sed tantum est in virtute causae et ex se solum habet non repugnantiam essendi; verumtamen hoc non est proprium materiae; nam etiam forma, immo et omnis creatura secundum se spectata, est hoc modo in pura potentia; oportet ergo loqui de materia ut est actualis entitas, vel, quod idem est, quatenus secundum se habet proprium actum existendi distinctum ab actu formae.

8. Ut autem solvantur difficultates tactae superiori sectione et explicetur modus loquendi philosophorum et omnis ambiguitas terminorum auferatur, adverto nomen actus multipliciter sumi posse; nam interdum absolute, interdum respective dicitur; aliquando enim dicitur actus quia actuat aliquid, quomodo forma est actus materiae. Et hunc voco actum respectivum, quia est actus alterius. Aliquando vero dicitur actus, quia in se est actuale quid et non potentiale, quamvis nihil aliud actuet, quo modo Deus dicitur actus, et hunc voco actum absolute dictum. Rursus uterque istorum actuum subdistingui potest; nam actus actuans alius est physicus et formalis, ut est forma physica; alius vero est actus metaphysicus, qui est multiplex; alius enim est actus essentiae, ut differentia; alius existentiae, ut existentia, et addi etiam potest actus seu modus subsistentiae. Actus vero absolute dictus, alius est actus simpliciter, alius secundum quid. Prior est ille actus, qui in genere entis simpliciter seu substantiae ita est completus ut nec constituatur per actum physicum a se distinctum, neque per illum actuetur, aut illo indigeat ad existendum. Vel aliter explicari potest illud ens dici actum simpliciter quod ex vi suae actualitatis solius includit perfectionem formalem quam alia entia composita habere solent per substantialem actum informantem. Unde, licet huiusmodi actus absolutus non sit actus actuans vel informans, dici tamen potest esse actus formalis eminenti modo, id est, per se habens complementum illud perfectionis quod per actum informantem conferri solet his entibus quae per compositionem complentur. Actus autem secundum quid dicitur ens illud quod habet aliquam actualitatem, in quantum actu est extra nihil; illam tamen habet incompletam et imperfectam, quia non est ita sufficiens quin indigeat alio actu, tum ut compleatur in ratione entis simpliciter, tum etiam ut existat.

Quaestionis resolutio

9. *Materia non excludit omnem actum.*— Dicendum est ergo primo materiam non vocari puram potentiam respectu omnis actus metaphysici, id est, quia nullum actum metaphysicum includat; hoc enim verum esse non potest. Primo, quia materia prima in suo conceptu essentiali potest intelligi ex genere et differentia composita; ut, verbi gratia, si materia caeli et horum inferiorum distinguuntur specie, haec materia generabilium de qua nunc agimus constat genere materiae communi et propria differentia, quae sumi potest ex ordine ad formam entis generabilis; habet ergo haec materia suum actum formalem metaphysicum, quo in sua essentia constituitur. Et confirmatur, nam materia natura sua aliquam perfectionem et bonitatem transcendentalem habet, ut etiam docuit D. Thom., III cont. Gent., c. 20. Certum est enim compositum ex materia et forma perfectius quid esse quam sit sola forma; ergo aliquid perfectionis habet materia, quam addit composito. Item ipsa materia est appetibilis et conveniens non tantum ut medium sed per se, quia ratione suae perfectionis est conveniens huic formae vel composito; ergo habet materia ex natura sua aliquam propriam perfectionem; sed non potest intelligi perfectio sine actualitate aliqua, saltem transcendentali. Praeterea habet materia actum existentiae proprium, ut ostensum est. Tandem habet actum subsistentiae partialem et proportionatum; illo enim omnino indiget ut possit esse primum subiectum; primum enim subiectum substat omnibus; prius autem est in se subsistere quam substare aliis. De qua re dicemus plura infra tractando de subsistentia. Igitur non potest materia prima ita esse pura potentia ut excludat omnem actum metaphysicum actuantem.

10. *Quem actum admittat materia.*— Dico secundo: materia non est ita pura potentia quin sit aliquis actus entitativus secundum quid. Haec assertio satis declarata est et probata ex dictis circa opinionem Scoti. Et ex ratione primi subiecti sufficienter colligitur; nam in primo subiecto necessaria est realis potentia passiva vel potius ipsummet essentialiter est potentia passiva; non potest autem intelligi potentia passiva realis sine aliqua actualitate entitativa. Qualiter enim potest intelligi quod aliquid sit vere realiter receptivum alterius, nisi in se aliquid

sit? Unde recte Commentator, III de Caelo, com. 29, ait omnem potentialitatem passivam in aliqua actualitate fundari. Et D. Thomas, I, q. 45, a. 1, ad 1, ait materiam non dici ens in potentia, eo modo quo dicitur esse in potentia ens possibile ex sola non repugnantia terminorum; supponit ergo esse aliquod ens actu fundans realem potentiam passivam vel quod potius sit realis potentia passiva in genere substantiae.

11. *Materia qualiter pura potentia.*— Dico tertio: materia dicitur esse pura potentia respectu actus informantis seu actuantis et respectu actus absolute et simpliciter dicti. Declaratur, nam imprimis materia non est actus actuans, neque informans, ut per se constat ex ratione primi subiecti. Deinde in suo intrinseco conceptu et essentiali non includit actum physicum informantem; ostendimus enim esse entitatem simplicem, quod etiam ex ratione primi subiecti colligitur. Praeterea materia talis est entitas ut per se sola sufficiens non sit ad existendum sine substantiali actu ipsam perficiente et actuante; unde ex vi suae praecisae entitatis nullum formalem actum includit formaliter aut eminenter et ideo non est actus absolute simpliciter. Denique, quidquid est entitatis in materia prima, totum est ad exercendum munus potentiae receptivae formae substantialis; ad hoc enim est primario ac per se instituta et ideo, ut supra dicebamus, in sua essentiali ratione includit transcendentalem habitudinem ad formam. Ex his ergo constat merito dici puram potentiam in genere substantiae optimeque praedicto modo explicari; nam cum materia sit entitas simplex et tota ipsa sit potentia receptiva, optime appellatur pura potentia. Sicut autem dici solet dictionem exclusivam non excludere concomitantiam, ita illa dictio pura non excludit entitatem et actualitatem secundum quid necessariam ad rationem potentiae realis, sed excludit imprimis omne aliud munus praeterquam potentiae passivae, et deinde excludit rationem actus completi, seu simpliciter et absolute dicti, et (quod in idem redit) excludit omnem actum formalem, tam proprie informantem quam simpliciter constituentem actum perfectum et completum.

12. *Esse potentiam et esse in potentia in quo differant.*— *Differunt esse actum et esse in actu.*— Est autem propter usum verborum considerandum aliud in rigore significari cum dicitur materia pura potentia, aliud si dicatur esse in pura potentia. Primum enim simpliciter verum est et habet legitimum sensum expositum; secundum vero, ut minimum, est ambiguum; nam esse in pura potentia in rigore significat privationem actualis existentiae; unde solum dicitur de eo quod actu nihil est, esse tamen potest, quod dici non potest de materia postquam creata vel concreata est. Nam, licet sit prope nihil, non tamen nihil, sed vera res, ut supra cum Augustino dicebamus. Et simili modo distinguere possumus has locutiones *esse in actu*, vel *esse actum*; materiam enim esse in actu simpliciter verum est, quia hoc nihil aliud significat quam materiam esse in rerum natura et existere, quod verum est; sicut est verum materiam esse creatam, recipere formam et componere compositum, quae omnia includunt existere; materiam vero esse actum, ut minimum est ambiguum; nam absolute significare videtur esse actum actuantem aut certe esse actum simpliciter; et ideo absolute id admittendum non est, sed cum aliquo addito diminuyente, scilicet, esse actum entitativum imperfectum et secundum quid.

13. *Explicando praemissa de potentia materiae Aristoteli consentanea.*— Quod autem haec explicatio materiae in ratione purae potentiae sit consentanea dictis Aristotelis et aliorum philosophorum, patet. Nam I Phys., text. 69, comparans materiam primam ad materiam artefactorum, dicit ita se habere ad formam et essentiam simpliciter sicut lignum ad statuam vel formam statuae. Unde concludit materiam esse quid informe; per haec autem et similia dicta solum excluditur a materia omnis actus formalis et completus, non vero actus entitativus, incompletus, et quasi inchoatus, sine quo realis potentia receptiva esse non potest. Deinde id constat ex definitione materiae quam tradit I Phys., c. 9, text. 82, dicens materiam esse *primum subiectum, ex quo per se fit aliquid cum insit*. Dicitur enim materia inesse rei genitae, quia per suam entitatem manet in re genita, per se componendo illam, et secundum eam entitatem ait Aristoteles ibidem materiam esse priorem re genita, et esse ingenerabilem et incorruptibilem. Ac tandem ait materiam per se esse ens, per accidens autem non ens ratione privationis; non ergo excludit a materia omnem actualitatem entitativam, sed formalem, ad quam est in potentia. Denique VII Metaph., et aliis locis, cum ait materiam non esse quantum, neque quale, neque hoc aliquid, solum excludit ab entitate materiae compositionem ex actu informante et omnem

actum formalem. Neque ad munus et officium materiae revera aliud necessarium est, ut patet ex illa ratione, quam affert etiam Plato in Timaeo, et ex illo Aristotelis, III de Caelo, c. 8, scilicet, quia hoc receptivum est aliorum oportet non habere actu ea quorum est susceptivum, sed potentia tantum; materia autem est susceptiva actus formalis et esse completi; ergo respectu horum dicitur esse pura potentia, non respectu propriae entitatis. Praeterea in eodem sensu dixit Averroes materiam substantiari per posse, quia talis substantia est ut tota sit ordinata ad recipiendum et ideo essentialiter sit incompleta et potentialis. Et eodem modo declarat potentialitatem materiae D. Thom., q. de Spiritualibus creat., a. 1, citans Augustinum, lib. I Genesis ad litteram, c. 14 et 15.

Solvuntur argumenta ex praecedenti sectione relicta

14. *Materia metaphysice composita ex actu et potentia, non physice.*— Per haec ergo satis responsum est ad omnia testimonia quae in praecedenti sectione contra nostram sententiam afferebantur. Immo et rationes etiam fere solutae sunt; probant enim optime materiam esse puram potentiam, non tamen in alio sensu ab eo quem nos explicuimus, quod patebit clarius respondendo in forma ad rationem ibi factam. Cum enim dicitur materiam non esse compositam ex actu et potentia, id verum esse concedimus de proprio actu et potentia physicis, metaphysice vero concedi debet materiam componi ex actu et potentia sibi proportionatis, id est, ex genere et differentia, essentia et existentia, natura et subsistentia incompletis. Cum vero infertur quod daretur potentia prior materia, respondetur de physica potentia id esse inconveniens et plane repugnans, non tamen sequi ex dictis, cum non dicamus materiam esse compositam ex potentia et actu physico. Si vero sit sermo de potentia metaphysica, sic verum est materiam in communi concipi ut priorem quam hanc speciem materiae, et essentiam materiae ut priorem sua existentia, non quatenus est ens actu sed absolute, et similiter naturam materiae in aliquo genere esse priorem sua subsistentia partiali. Nec tamen in rigore sequitur dari in re ipsa aliquam potentiam priorem materia, sed in ipsa materia dari unam rationem priorem alia; semper tamen in illa ratione quae ut prior concipitur, includitur ipsa potentia materiae vel in confuso ut in conceptu materiae in communi, vel ut possibilis ut in praeciso conceptu essentiae materiae, vel per modum partialis naturae tantum, praeciso partiali modo subsistendi.

15. *An omnis actus alicuius operationis principium.*— Ad alteram vero partem qua probatur materiam nullo modo esse actum, concedimus non esse actum actuantem seu informantem neque etiam esse actum simpliciter in se consummatum et perfectum. Quod ad summum ostendunt rationes quibus ibi probatur materiam non esse actum subsistentem; non tamen probatur non esse actum incompletum et entitativum. Unde in hoc sensu nego partialem entitatem seu actum subsistentem esse perfectiorem quolibet actu informante, quia illamet partialis entitas minus participat de ratione actus quam actus informans. Deinde nego non posse dari actum subsistentem incompletum; nam ipsamet essentia materiae subsistens est propria subsistentia partiali, et cum illo addito potest appellari actus secundum quid, id est, secundum suam entitatem, qua separatur a nihilo et ab ente possibili. Reliqua vero omnia quae ibi adducuntur procedunt de actu complete subsistente et includente actum formalem per simplicem modum et excellentiorem. Et in eodem sensu est verum quod in quadam confirmatione ibidem subditur, omnem actum esse principium alicuius operationis; est enim id verum de actu formali, sive informante sive complete subsistente; non tamen oportet ut sit in universum verum de omni actu partiali et entitativo, quia non est necesse omnem entitatem esse principium alicuius operationis propriae et in genere causae efficientis; nam potest ad aliud genus causae exercendum institui et ita entitas materiae est ad recipiendum, non ad agendum.

Obiectiones contra superiorem resolutionem

16. Sed adhuc supersunt solvendae nonnullae aliae obiectiones quae contra ultimam assertionem huius sectionis fieri solent. Prima, nihil habet actualitatem nisi in quantum est, et ideo ipsum esse est actualitas omnium rerum, ut ait D. Thomas, I, q. 4, a. 1, ad 3; sed materia non habet esse nisi per formam, ut ait Avicenna, lib. II suae Metaph., c. 2; et Boetius, lib. de Unitate et uno, ait omne esse in rebus creatis esse a forma; ergo. Secunda, quia alias ex materia

et forma non fieret per se unum, quia ex duobus entibus in actu non fit unum per se; ideo enim ex subiecto et accidente non fit per se unum quia aliud est esse subiecti, aliud accidentis. Tertia: materia physice est omnino simplex; ergo vel tota est actus, vel tota potentia, quia simplex entitas non potest constare ex actu et potentia physicis. Sed non potest dici quod tota sit actus, cum sit essentialiter potentia; ergo est omnino potentia nihil includens actus. Quarta, quia purus actus ita est actus ut nihil habeat admixtum potentialitatis seu potentiae receptivae; ergo e contrario pura potentia ita est potentia ut nihil habeat actualitatis admixtum; nam oppositorum eadem est ratio; et quia pura potentia debet summe distare a puro actu; non distaret autem summe, si aliquid actualitatis includeret. Quinta, quia si materia aliquid est actu, ergo vel substantia vel accidens; non secundum, ut per se constat; neque etiam primum, quia est potentia ad substantiam; quod autem est potentia ad aliquid, non est actu illudmet, nam haec duo repugnant. Ultima, quia alias posset materia cognosci per se et directe ac propria cognitione, quod videntur philosophi communiter negare cum Aristotele et Platone locis citatis.

17. *Omne esse qualiter sit a forma.*— Prima et secunda obiectio ex professo tractandae sunt infra, in disputatione de essentia et esse creaturarum; nunc breviter principium illud: *Omne esse est a forma* duobus modis exponi potest. Primo de esse specifico et completo. Secundo, quod omne esse est a forma vel intrinsece dante et componente illud, vel saltem terminante aliquo modo dependentiam eius et hoc modo ipsum esse materiae potest dici esse a forma quatenus ab illa pendet, ut dictum est. Aliud vero axioma: *Ex duobus entibus in actu non fit unum per se*, non potest intelligi de quibuscumque entitatibus actualibus; nam potius impossibile est ens per se ac completum actu componi nisi ex entibus actualibus incompletis; nam quod nihil est, ut saepe diximus⁷, non potest realiter componere et praesertim ens per se unum. Debet ergo intelligi de entibus in actu completis in suis generibus; illa enim nec per se ordinantur, nec recte cohaerent ad componendum unum per se. Non dicimus autem materiam esse hoc modo ens actu, sed potius dicimus esse veluti quamdam inchoationem entis, quae naturaliter inclinatur et per se coniungitur formae ut complenti integrum ens, ut latius postea explicabimus.

18. Ad tertium respondetur materiam totam esse potentiam et totam esse actum qualem nos explicuimus, non per compositionem actus cum potentia, sed per identitatem et (ut ita dicam) per intimam et transcendentalem inclusionem; non enim omnis potentia opponitur omni actui, sed cum proportione; potentia igitur receptiva non opponitur actui entitativo incompleto, sed potius illum essentialiter includit.

19. *Pura potentia quomodo aequiparetur actui puro.*— Ad quartum dicitur primo, sicut purus actus nullam includit potentiam receptivam alterius actus, ita puram potentiam nullum includere actum actuantem aliud, et quoad hoc tenet proportio, non vero quoad actum entitativum. Unde si de hoc sit sermo, negatur consequentia, quia involvit repugnantiam quod sit potentia realis receptiva, quantumvis pura, quin intime includat actualitatem entis. E contrario vero non repugnat ita includere actualitatem entis ut nullam potentialitatem involvat. Potentialitas enim dicit imperfectionem; non repugnat autem dari perfectionem ita puram ut omnem imperfectionem excludat; repugnat vero dari imperfectionem realem puram sine ulla perfectione; nam potius esset nihil et pura negatio omnis perfectionis. Unde, sicut theologi dicunt dari summum bonum quod nihil mali includat, non tamen dari summum malum quod tale sit ut nullam bonitatem habeat vel in ea fundetur, ita, licet detur actus purus qui omnem excludat potentiam, non tamen potest dari pura potentia quae omnem excludat actualitatem, etiam entitativam et incompletam. Quod autem obiiciebatur de summa distantia inter puram potentiam et purum actum, primo expediri potest negando esse de ratione purae potentiae ut summe distet a puro actu; nam materia caeli est pura potentia et tamen non summe distat a puro actu; plus enim distat materia horum inferiorum, cum sit imperfectior, et incertum adhuc est an possit fieri alia materia minus perfecta quam haec inferior, et consequenter magis distans a perfectione Dei. Accidentia item magis distant a perfectione divina quam materia prima. Distingui item potest duplex distantia: una dici potest negativa, qualis est inter ens et nihil; alia positiva ex parte

⁷ Vide disp. IV, de Uno per se.

utriusque extremi. Non est ergo de ratione purae potentiae ut distet a Deo priori modo sed posteriori; et ideo, quamvis admittamus puram potentiam summe distare a puro actu, non sequitur debere puram potentiam nullam includere actualitatem, quia illa distantia non est summa comparata ad negativam, sed inter positivas; et ideo requirit aliquam convenientiam inter extrema in entitate, esto illa convenientia minima sit.

20. Ad quintam respondetur, materiam esse substantiam, ut expresse docet Aristot., VIII Metaph., a principio et saepe alias. Unde materia non est potentia ad totam latitudinem substantiae, sed ad formam et ad esse compositi; ad substantialem autem entitatem materiae non est in potentia, sed actu est talis entitas. Repugnat enim dari potentiam realem et receptivam respectu totius generis et latitudinis substantiae, ut completam et incompletam comprehendit, quia substantia prior est accidente, et ideo talis potentia, cum sit primum subiectum, non potest esse accidens sed substantia; neque etiam potest esse in potentia ad seipsam; ergo nec potest esse in potentia ad totam latitudinem substantiae. In quo est magna differentia inter formam substantialem et accidentalem, nam accidentalis supponit ens nobilioris generis, scilicet substantiam, et ideo fieri potest ut subiectum vel potentia ad accidens non sit accidens ullo modo, id est, neque completum neque incompletum; forma vero substantialis non supponit ens nobilioris generis, et ideo potentia ad talem formam non potest non esse aliqualis substantia, saltem incompleta.

SECTIO VI

QUOMODO POSSIT MATERIA COGNOSCI

1. *Materia ex se directam cognitionem terminare potest.*— *Materiae ideam Deus habet.*— Ultima obiectio postulat ut de cognitione seu cognoscibilitate materiae pauca dicamus. De qua multa dicuntur ab auctoribus; breviter tamen dicendum est aliud esse loqui absolute de cognitione materiae secundum se, aliud vero de modo quo a nobis cognosci potest. Priori consideratione concedo materiam posse cognosci directa et propria cognitione; sic enim et a Deo et ab angelis cognoscitur per propriam speciem vel conceptum. Quamquam enim theologi disputent an Deus habeat propriam ideam materiae et quidam negare videantur cum Platone in Timaeo, tamen revera id negare non possunt, nisi fortasse quoad modum loquendi. Plato enim negavit materiam esse creatam a Deo, et ideo mirum non est quod Deo negarit ideam materiae, quamvis verisimile non sit negasse Deo propriam cognitionem, saltem speculativam, materiae. Cum autem secundum veram doctrinam Deus sit materiae creator, non potest omnino carere idea materiae, cum omnia per intellectum et voluntatem operetur. Solet autem illa idea dici non esse propria, id est, adaequata ipsi materiae, quia Deus non habet aliam ideam totius et partium. sed per ideam compositi repraesentat materiam, ut ait Div. Thom., I, q. 15, a. 3, ad 3. Hoc tamen non impedit quominus exacte, directe, et prout in se est materiam repraesentet; unde Caietanus ibi speculativam rationem materiae admittit, quamvis non ideam. Albert. vero, In I, dist. 35, a. 10, non dubitavit etiam ideam materiae concedere. Simile modo angelus dici potest cognoscere materiam directe et per propriam speciem, non quia illa species nihil aliud repraesentet, fortasse enim eadem species, quae totum compositum repraesentat, est principium cognoscendi materiam, sed quia talis species repraesentat materiam secundum propriam rationem eius et directe et absque ulla metaphora vel analogia in eius cognitionem ducit.

2. *Materia comprehendi non potest non cognita forma.*— Dices: materia non potest sine forma cognosci etiam a Deo vel angelo; ergo nunquam potest propria cognitione cognosci. Aliqui respondent negando antecedens; cum enim materia suam entitatem absolutam habeat distinctam a forma, secundum illam potest praecise concipi, vel conceptu realiter distincto ab aliis, ut in angelo, qui voluntarie potest solam materiam contemplari, vel saltem ratione distincto, ut in Deo, quod sentit Scotus in Prolog., q. 1, et In II, dist. 12, q. 1; et inclinatur Themistius, I Phys., text. 61; qui loquuntur absolute de cognitione materiae. Probabilius autem videtur materiam non posse prout in se est essentialiter et comprehensive concipi sine forma, saltem ut termino aptitudinis essentialis quam materia habet ad formam, ut frequentius auctores docent et sumitur ex Aristot., II Phys., c. 2, ubi ait materiam esse eorum quae sunt ad aliquid,

habitudine scilicet transcendentali, ut supra declaravimus; quae autem huiusmodi sunt, non possunt cognosci sine suis terminis. Unde admissio antecedente negatur consequentia, quia conceptus proprius est unicuique rei accommodatus, et ideo si res sit respectiva, tunc proprio conceptu intelligitur quando concipitur per respectum ad aliud. Neque inde sequitur quod materia non habeat in se et ex se propriam actualitatem suae entitatis, sed solum quod non habeat illam sine habitudine transcendentali ad formam; nam etiam e converso forma, ut informans seu ut informativa est, non potest concipi sine respectu ad materiam cuius est actus.

3. Si vero loquamur de cognitione materiae quoad nos, in ea cognitione considerare possumus vel modum inquirendi et inveniendi cognitionem materiae, vel terminum huius inquisitionis seu conceptum ultimum quem de materia formare possumus. Quoad primum, verum est quod Aristoteles ait, I Phys., c. 7, text. 69, et ex illo Damasc., in sua Phys., c. 3, materiam cognosci a nobis per proportionem seu analogiam ad materiam rerum artificialium vel ad subiectum mutationum accidentalium; nam nos non pervenimus in materiae cognitionem nisi per viam mutationis, ut supra declaratum est. Hoc autem non provenit ex eo quod materia non habeat aliquam entitatem et actualitatem, sed ex eo quod substantialis mutatio occultior est et sentiri per se non potest; et ideo a nobis non percipitur nisi per ordinem ad accidentales et sensibiles mutationes. Immo inde etiam fit ut forma substantialis non cognoscatur a nobis directe, sed per indicia sensibilia, ut mox videbimus. Et hac ratione dixit etiam Plato, in Timaeo, materiam cognosci *adulterina cognitione*, ut notavit Simplicius, I Phys., tex. 96.

4. *Quem de materia conceptum formare possumus.*— Quoad secundum autem dicendum est pervenire quidem nos in aliquem proprium conceptum materiae primae, non tamen omnino distinctum et prout in se est sed negativum partim, partim confusum. Tota haec assertio constat ex definitione materiae tradita ab Aristotele, scilicet, esse *primum subiectum*, etc.; nam per illam descriptionem aliquem conceptum obiectivum explicamus; ille autem est proprius materiae; sicut et ipsa definitio. In ea vero definitione *subiectum* quid confusum est et commune; additur vera quod sit primum ut ad materiam limitetur: *primum* autem negationem importat prioris subiecti. Perinde est quod communiter naturam materiae declaramus per rationem purae potentiae, nam ratio potentiae confusa est et communis; at vero dictio *purae* negationem dicit omnis formae componentis vel constituentis ipsam materiam. Ratio vero est quia nos vix cognoscimus simplicia propriis conceptibus nisi adiungendo aliquam negationem, quare hic est frequentior modus declarandi naturam materiae per carentiam formae et completae actualitatis, etc. Et ita describit illam Aristot., VII Metaph., text. 8, dicens materiam *non esse quantum, neque quale*, etc.; et ideo fortasse dixit in eodem lib., text. 35, materiam esse per seipsam incognitam. Interdum vero, ut notavit D. Bonavent., In II, dist. 3, a. 1, q. 2, videmur declarare naturam materiae per conceptus pure positivos, ut si dicamus esse substantiam incompletam receptivam formae substantialis; sed quod dicitur *incompleta* negationem importat. Ac denique nunquam materiae naturam declaramus nisi adiungamus negationem omnis actus formalis constituentis ipsam. Et ideo dixit Augustin., lib. De Natura boni, c. 18, *materiam per nullam speciem sed per privationem omnis speciei cogitari vix posse*. Et lib. XII Confess., c. 5, ait *conari nos materiam cognoscere ignorando, vel ignorare noscendo*. Sicut enim tenebrae videntur a nobis dum non videtur lumen, ita dum intelligimus quid informe, quod est ignorare formam, cognoscimus aliquo modo materiam⁸. Et e converso, cum cognoscimus aliquid formatum seu compositum forma, ignoramus materiam, seu potius cognoscimus illud non esse materiam et aliquid removemus, ut solam materiam concipiamus. Hoc autem non provenit ex eo quod materia nullam habeat entitatem, sed ex eo quod habet illam ita simplicem et potentialem et latentem sub formis substantialibus et accidentalibus, ut a nobis non possit alio modo investigari aut concipi.

⁸ Lege Aegidium, I Hexam., c. 3.

SECTIO VII

QUID CAUSET MATERIA

1. Explicuimus naturam materiae et obiter attingimus omnes causas eius, scilicet, efficientem, quae est forma vel compositum, et aliquo modo formalem, quae etiam est forma, de qua infra plura dicturi sumus. Materialem autem non habet praeter seipsam, vel partes suas integrantes, cum sit simplex et primum subiectum. Reliquum ergo est ut causalitatem eius (quod in hac sectione praecipue est intentum) declaremus. Quatuor vero in hac causalitate, sicut in caeteris, desiderari possunt: primum, quid causet materia; secundum, quo causet seu quae sit ex parte illius principalis et proxima ratio causandi; tertium, quae sit necessaria conditio; quartum quid sit causalitas ipsa per quam causa in actu constituitur.

Variae opiniones

2. Circa primam partem, quidam aiunt proprium et unicum effectum materiae esse ipsum compositum, quod potest sumi ex definitione materiae, scilicet, *primum subiectum ex quo fit aliquid*, etc. Proprie enim solum compositum fit. Item materia est causa intrinseca; solum autem ad compositum comparatur ut intrinseca causa. Item materia non est causa formae; ergo solius compositi; antecedens patet quia materia non est principium formae; ait enim Arist., 1 Phys., unum principium non esse ex alio. Denique quia materia unicam causalitatem habet; ergo et unum causatum seu adaequatum effectum. Ita sentit Maior, In II, dist. 12, q. 2, citans Avicen., VI suae Metaph., tract. 2, c. 4. Item Albert., II Phys., tract. 2, c. 1. Qui tamen videtur aequivoce loqui; ait enim materiam non esse causam formae nisi per accidens, quia forma non fit sed compositum; unde non videtur negare formam eo modo quo fit causari a materia.

3. Alii autem volunt formam etiam esse proprium effectum materiae, non vero omnem, sed illam quae de potentia materiae educitur. Quae sententia videtur communis. Nullus enim quem ego viderim, excludit compositum a causalitate materiae. Quanquam enim Averroes et alii dicant materiam non esse de essentia compositi, quod infra in proprio loco disputabimus, non tamen negant materiam esse causam compositi, nec negare possunt cum sit evidens ex ea constare. Haec ergo secunda opinio quoad hoc non differt a prima, sed addit causalitatem materiae in formam, quae de eius potentia educitur. Et probatur quoad hanc partem, quia huiusmodi forma pendet a materia; ergo est effectus eius. Item haec forma educitur de potentia materiae; ergo materia conducit in suo genere ad educationem illius; ergo est causa illius. Ex quibus rationibus videtur e contrario concludi materiam non esse causam formae rationalis, quia haec nec pendet a materia, nec educitur de potentia illius.

4. Hanc vero sententiam etiam iudicat insufficientem Fonseca, lib. V Metaph., c. 2, q. 1, sec. 2, quem imitantur Conimbricenses, II Phys., c. 7, q. 8, a. 1; et ideo addit materiam esse causam omnis formae etiam rationalis, scilicet ut informantis, et hanc dicit esse generalem causalitatem materiae. Quae sententia hac sola ratione convinci videtur, quod, licet substantia vel existentia formae interdum non pendeat a materia, informatio tamen formae semper pendet a materia tamquam a propria potentia et subiecto; ergo forma ut informans pendet a materia ut a materiali causa; est ergo effectus eius. Confirmari hoc potest, quia anima pendet a materia ut a termino sui esse ad quem habet essentialem habitudinem, ut loquitur D. Thomas, q. de Anim., a. 1, ad 12. Habet etiam rationalis anima quodammodo dependere a materia quoad initium sui esse, quia naturaliter non debetur illi esse nisi in tali materia a qua pendet in unione; ergo.

5. Praeter haec vero addere possumus materiam etiam esse generationis ipsius materialem causam, quae ex natura rei distincta est a forma et a composito. Et probatur quia materia est principium generationis, teste Aristotele, et est principium per se et a quo essentialiter pendet generatio; est ergo vera et propria causa generationis, nam in illam suo modo propriissime influit.

6. *Quot et qui materiae effectus.*— Ex his ergo videntur colligi quatuor effectus materiae ex natura rei distincti, scilicet, compositum, forma, quae materialis est, unio formae

cum materia, et generatio totius compositi. Quod enim haec omnia causentur a materia satis probatum videtur. Quod autem illa omnia sint distincta, saltem ex natura rei, facile ostendi potest. Nam forma distinguitur a composito ut pars a toto. Unio vero distinguitur a forma, saltem ut modus ex natura rei distinctus et separabilis ab ipsa, ut in anima rationali patet et idem fieri posset in aliis formis saltem de potentia absoluta, sicut factum est in quantitate Eucharistiae, de quo plura infra tractando de causa formali. Generatio vero differt ab omnibus dictis sicut fieri a re facta; unde in re ipsa est separabilis ab illis, nam transacta generatione et cessante actione agentis, manet forma unita materiae et constituens compositum in facto esse. Nec refert quod cessante generatione maneat loco eius conservatio qua effectus saltem a prima causa conservatur, tum quia hoc est quasi per accidens ad propriam rationem et distinctionem generationis; nam, licet per impossibile intelligeremus rem genitam non pendere in conservari ab alia causa sed solum in fieri a generante, manerent unio, forma et compositum cessante generatione. Tum etiam quia, licet post generationem, quae est a causa proxima, succedat conservatio, quae est a sola causa prima, tamen unio formae cum materia eadem numero perseverat, sicut est etiam eadem numero forma et compositum idem; et hoc satis est ut generatio intelligatur esse modus ex natura rei distinctus ab illis omnibus; ergo quatuor illa quae a materia causari ostendimus, ex natura rei distincta sunt.

Quaestionis resolutio

7. *Generatio via potius ad effectus materiae quam unus ex illis.*— Sed quamquam haec in re sint vera, nihilominus adaequatus effectus materiae in ipso composito continetur. Quod duplici modo causatur a materia, scilicet, in fieri et in facto esse; in fieri quidem quatenus materia est causa generationis; non enim causat illam nisi quatenus est via ad compositum seu quatenus per illam pendet compositum in fieri ab ipsa materia. Unde, licet generatio causetur a materia, tamen non tam causatur ut effectus quam ut via ad effectum; et ideo, licet ex natura rei distinguatur, non censetur augere numerum effectum, quia ubi est unum propter aliud, ibi est unum tantum. Sicut respectu efficientis causae actio est quid distinctum ex natura rei a termino, ut calefactio a calore, et utrumque est ab agente; nam calefactio manat et fit a calefaciente, non tamen proprie ut effectus, sed ut via ad effectum, et ideo non censetur ponere in numerum cum effectum. At vero in facto esse materia est causa compositi quatenus componit illud; non componit autem illud nisi quatenus ipsi materiae unitur forma, sustentando ipsam formam si talis sit ut eo fundamento indigeat. Igitur in hoc effectum adaequato, qui est componere compositum, includitur causalitas materiae respectu formae, vel ut informantis, vel etiam ut existentis iuxta exigentiam formae. Immo adeo sunt isti effectus coniuncti et quasi ordinati ad componendum unum adaequatum, ut causalitas materiae circa illos non videatur ex natura rei distincta, sed solum habitudine seu praecisione aut inadaequata conceptione intellectus nostri, ratione cuius diversis loquendi formulis hanc causalitatem explicamus. Dicimus enim formam pendere a materia ut a recipiente vel ut a comparte, compositum vero ut a parte componente; quibus verbis explicamus aliam esse habitudinem materiae ad formam et aliam materiae ad compositum; cum hoc tamen stat ut modus causalitatis in quo hae habitudines fundantur, in re sit idem. Quod ita esse paulo inferius ostendemus, et consequenter etiam declarabimus loquendo de actuali causalitate magis distingui inter se causalitatem materiae respectu compositi in fieri a causalitate eiusdem compositi in facto esse, quam differat causalitas respectu compositi et formae, sumpta utraque in fieri vel utraque in facto esse.

Iudicium de aliis opinionibus

8. *In executione prior materiae effectus est forma materialis, in intentione totum compositum.*— Ex quo tandem facile est opiniones omnes adductas ad veritatem revocare. Nam prima consideravit adaequatum et per se primo intentum effectum materiae et ideo dixit esse ipsum compositum. Non tamen negavit aut negare potuit vel duplicem rationem et quasi statum eiusdem compositi, scilicet, in fieri et in facto esse, vel materiam esse utroque modo causam eius, vel esse veram causam generationis et eductionis, sicut in universum mobile est causa materialis motus. Neque etiam negat illa opinio quin materia componendo compositum influat in suo genere in formam, saltem ut informantem. Immo dicendum videtur ordine naturae et quasi via originis, hinc proxime inchoari causalitatem materiae, quia materia recipiendo actum

componit compositum. Ordine vero intentionis primario tendere in compositum et ad illud ultimate terminari, et ideo illud proprie designari et nominari effectum materiae. Sicut agens dicitur proprie efficere compositum, cum tamen causalitas eius proxime etiam versetur circa formam, eam educendo et uniendo materiae. Qua intelligentia supposita, solum videtur dissensio de nomine, an materia sit dicenda causare formam necne, ut etiam fatetur Maior, loc. cit., significans in re non dissentire; non est tamen cur in illa locutione dubitemus, quia verbum causandi amplissimum est, quod non solum attribui solet ultimo termino generationis vel compositionis, sed etiam actioni et cuicumque rei quae ab alia vere pendet.

9. *Materia dici potest formae principium.*— Neque aliud probant argumenta illius opinionis; nam duo priora solum probant materiam primo ac per se esse causam compositi. Ad tertium vero respondetur idem esse dicendum de principio quod de causa; nam materia etiam dici potest principium formae, vel quia ex eius potentia educitur, vel quia ei unitur. Quod autem Aristoteles ait, unum principium non esse ex alio, intelligendum est vel quoad compositionem, quia unum non componitur ex alio, vel quoad effectiorem simpliciter et primario intentam a natura; sic enim non fit principium unum ex alio, sed quod ex eis constat. Argumenta vero aliarum opinionum solvenda non sunt, nam recte probant aliquam causalitatem materiae in illa omnia; non tamen excludunt quin omnis illa causalitas in causalitate compositi includatur et ad illam ordinetur. Solum posset quis specialiter dubitare de unione animae rationalis, quomodo pendeat a materia, cum in se spiritualis sit; sed de hac unione, quae et qualis sit, inferius ex professo tractabitur; nunc breviter dicitur unionem non solum ex materiali (ut ita dicam) entitate sed ex formali ratione unionis habere talem modum essendi ut essentialiter pendeat ab altero extremo ad quod fit unio, et in eo genere et modo quo ad illud fit unio. Unde si fiat ad subiectum, pendet ab illo in genere causae materialis; si ad formam, in genere causae formalis; si ad subsistentiam, ut a puro termino; quo modo unio humanitatis, quamvis creata sit, essentialiter pendet a Verbo increato; sic igitur unio animae rationalis, quamvis in se spiritualis sit, pendere potest a materia ut a subiecto cui forma illa unitur.

SECTIO VIII

PER QUID CAUSET MATERIA

1. *Quorundam sententia.*— Sicut in causa efficienti creata distingui solent principium principale agendi et principium proximum et conditiones necessariae ad agendum, ita existimant aliqui haec omnia distingui posse et debere in causalitate materiae. Nam principalis ratio causandi materialiter (inquiunt) est ipsa essentia materiae; illa enim est primum fundamentum et basis totius materialis causalitatis et sustentationis et ex illa ut sic essentialiter constat compositum. Principium autem proximum huius causalitatis dicunt esse potentiam materiae; per eam enim proxime recipit formam; omnis enim actus proxime recipitur in potentia sibi proportionata; est autem illa potentia proprietas ipsius materiae data illi a natura ad suum effectum causandum, ut sentit Comment., de Substantia orbis, c. 1, et I Phys., text. 70; et ibi Themist., text. 69. Quorum ratio est, quia omnis potentia fundatur in aliqua entitate et essentia. Aliqui vero addunt hanc potentiam per quam materia proxime causat, esse quantitatem eius, quia materia prima praecise considerata absque quantitate non est apta ut sit subiectum generationis, quia non est extensa, neque habet partes; per quantitatem autem fit apta, quia fit extensa, neque habet partes; per quantitatem autem fit apta, quia fit extensa.

2. *Quas in materia, ut causet, conditiones aliqui desiderant.*— Inter conditiones autem requisitas ad hanc causalitatem quidam ponunt existentiam materiae, quia ad causalitatem et compositionem realem existentia realis videtur necessaria. Alii nec existentiam requirendam putant, quia sufficit materiae, ut causet, suum esse essentiae; existentiam vero non habet ut praerequisitam, sed solum ut consequentem formam. Rursus alii requirunt ut conditionem necessariam quantitatem propter rationem superius factam, quia agens non potest agere nisi in subiectum extensum; ergo praesupponit in subiecto quantitatem saltem ut conditionem necessariam. Alii vero neque hanc conditionem necessariam existimant, quia putant. quantitatem consequi formam et ab ea omnino pendere. Quapropter nullam conditionem

requirunt ad causalitatem materiae praeter entitatem et potentiam eius. Posset etiam hic referri opinio eorum qui in materia requirunt sigillationem qua materia quae de se indifferens est ad omnem formam, ad hanc individuum potius quam ad alias determinetur, quia causa indifferens, manens indifferens, non potest definitum effectum causare, de qua opinione satis multa superius dicta sunt tractando de principio individuationis.

Materiae potentia, ab ipsa indistincta, ratio est causandi ipsi

3. Dicendum vero imprimis est materiam primam non habere duas rationes causandi, alteram principalem, alteram proximam, sed per seipsam et per entitatem suam et principaliter et proxime causare effectum suum in suo genere. Haec sententia sumitur ex D. Thom., I Phys., text. 79, ubi ait potentiam materiae non esse aliquid materiae additum, praeter substantiam et essentiam eius; et idem habet I, q. 5, a. 3, ad 3, et q. 77, a. 1, ad 2, et I Cont. Gent., c. 43, et In I, dist. 3, q. 4, a. 1; idemque sentiunt communiter thomistae, Hervaeus, De Unit. formar., q. 16; Capreol., In I, dist. 42, q. 1, ad argumenta Aureoli cont. 4 conclus.; Soncin., VIII Metaph., q. 6; Henric., in Summ., a. 5, q. 8; et hoc ipsum significavit Averroes, de Substant. orbis, cum dixit, *materiam substantiari per posse*. Ex hoc ergo principio probatur conclusio in hunc modum. Materia primo ac principaliter causat per essentiam suam, proxime vero et immediate per suam potentiam; sed potentia materiae non est aliud ab eius essentia, neque realiter, neque ex natura rei; ergo in materia non est aliud proxima ratio causandi a ratione principali, sed sunt omnino idem. Consequentia est evidens, et maior etiam est extra controversiam; nam, quod attinet ad priorem partem eius, nihil prius vel principalius excogitari potest in materia quod sit prima radix et quasi origo causalitatis eius, quam ipsius essentia. Quoad secundam vero partem, cum causalitas materiae sit causalitas subiecti et recipientis, etiam constat potentiam receptivam seu capacitatem materiae esse proximam rationem causandi. Item, quia materia causat recipiendo actum; actus autem proxime recipitur in potentia; ergo materia per potentiam suam proxime respicit actum, suumque effectum causat.

4. Minor vero asseritur a dictis auctoribus. Et ratione probatur primo, quia materia essentialiter ordinatur ad formam, ut supra dictum est cum Aristot., II Phys., text. 26; sed non ordinatur nisi ut potentia receptiva; ergo materia essentialiter est huiusmodi potentia. Secundo, forma per essentiam suam est actus materiae, unde anima definitur quod sit actus corporis physici, etc.; ergo, e converso, materia essentialiter est potentia ad formam; habent enim inter se proportionalem correlationem, et ita sunt essentialiter institutae ut per suas essentielles entitates immediate coniungantur; et inde est quod unam essentiam per se et essentialiter componant; componunt autem ut actus et potentia inter se unita; est ergo materia essentialiter potentia sicut forma est essentialiter actus. Tertio, ad hoc confirmandum adduci possunt omnia quibus probavimus materiam esse puram potentiam; non enim tantum dicunt philosophi materiam habere potentiam, sed totam ipsam nihil aliud esse quam potentiam, et hoc ipsum est quod Aristoteles dixit, materiam esse primum subiectum. Augustin. etiam, lib. De Natura boni contra Manichaeos, c. 18, materiam ait graece appellari *silvam* (ὄλην), quod operantibus apta sit, non ut aliquid ipsa faciat, sed unde aliquid fiat. Damascenus etiam, in sua Phys., c. 3, ait materiam, quantum ad id quod potentia est, substantia praeditam esse.

5. Ultimo declaratur in hunc modum: nam vel potentia materiae est ipsamet substantia et essentia materiae, vel est aliquod accidens realiter ab illa distinctum, vel modus aliquis saltem ex natura rei diversus; praeter haec enim nihil aliud excogitari potest; sed non potest secundum aut tertium dici; ergo primum verum est. Minor quoad priorem partem probatur primo, quia potentia est proportionata actui; ergo ad actum substantialem potentia esse debet substantialis. Secundo, quia alias forma uniretur materiae mediante aliquo accidente et ita non componeret cum illa unum per se, quia earum unio non esset substantialis sed accidentalis. Unde Aristoteles, VIII Metaph., text. 15, docet materiam et formam substantiales per se immediate uniri ut unum per se componant. Tertio, quia si esset aliquod accidens, maxime quantitas; sed hoc non; ergo. Maior patet, quia nullum est accidens materiae propinquius quam quantitas. Minor vero probatur, quia quantitas non ordinatur per se ad recipiendam formam substantialem, sed potius est vel proprietas consequens illam, vel ad summum est dispositio praeparans subiectum ad receptionem eius. Et confirmatur, nam alias sicut albedo, verbi gratia, recipitur in quantitate, ita

etiam forma substantialis reciperetur in illa et communicaret illi suum esse substantiale, et consequenter, sicut ablata substantia et conservata per se quantitate sine novo miraculo permanet illa quantitas alba, ita ablata materia et conservata quantitate sine novo miraculo maneret informata forma substantiali, quae omnia sunt absurda. Tandem, quodcumque sit illud accidens quod per modum potentiae interponitur inter substantiam materiae et formam, necesse est illud recipi in materia, quia recipi debet in aliquo subiecto, et ibi non est aliud, cum talis potentia supponatur formae, et consequenter etiam composito; ergo est in materia potentia ad recipiendum in se tale accidens, cum subiectetur in materia; inquiri ergo an illa potentia materiae sit ipsamet substantia materiae, vel aliud accidens; hoc posterius dici non potest, alias procederetur in infinitum; si vero dicatur illud prius, ergo aliqua potentia receptiva materiae est ipsa substantia eius; ergo haec potius est ad actum substantialem quam ad accidentalem, vel saltem primario ad illum actum ordinatur; est ergo per se et immediate receptiva illius.

6. Atque hinc facile probatur altera pars minoris, scilicet, hanc potentiam non esse modum ex natura rei distinctum a substantia materiae. Primo quidem quia nulla est necessitas nec vestigium talis distinctionis. Nam talis potentia connaturalis est materiae et ab illa omnino inseparabilis, etiam per potentiam Dei absolutam; immo etiam per intellectum concipi non potest materia completa in essentia materiae quin concipiatur capax formae; ergo illa capacitas non est modus in re distinctus a materia, sed est veluti differentia essentialis eius; nam materia essentialiter est entitas substantialis, non completa sed partialis, non per modum actus sed per modum potentiae; est ergo ipsa materia per essentiam suam et principalis et proxima ratio recipiendi formam et causandi materialiter.

7. *Existentiam essentialiter requirit materia ut causet.*— Dico secundo: existentia materiae etiam est necessaria ad causalitatem materiae, non tamen proprie ut conditio tantum quae sit extra rationem principii per se in genere causae materialis sed ut in illo intime et formaliter inclusa. Prior pars probatur quia materia non potest esse reale subiectum, vel actu exercere munus eius prout est in sola potentia obiectiva vel in virtute primae causae, quia secundum priorem considerationem nihil est, sed solum concipitur ut non repugnans esse; secundum posteriorem vero non est aliud quam ipsa creatrix essentia; ergo ut actu exercent munus realis subiecti, necesse est ut in se sit actu extra causam suam et extra potentiam obiectivam; sed hoc ipsum est existere; ergo ut materia materialiter causet, necesse est quod actu existat. Et confirmatur, nam ideo res naturales non creantur quia fiunt ex materia; sed non idea non creantur quia fiunt ex materia possibili; ergo quia fiunt ex materia actu existente, et consequenter ipsa materia non causat materialiter nisi quatenus actu existens. Minor probatur, nam ipsa materia dum fit a Deo, fit ex materia possibili, et nihilominus creatur, quia fieri ex materia possibili est fieri ex nihilo eo quod materia possibilis, ut sic, nihil sit. Unde dictio *ex* in illa locutione non dicit habitudinem causae materialis, sed termini a quo. Quando ergo dicit habitudinem causae materialis, necesse est ut designet rem quae non tantum possibilis sit, sed etiam actu et extra causas. Tandem materia non potest materialiter causare nisi sit creata a Deo; sed creatio terminatur ad rem existentem; ergo materia non potest materialiter causare nisi existens. Quae rationes formaliter et immediate probant materiam non causare materialiter, nisi ut est extra causas suas tamquam actualis entitas in suo esse essentiae; consequenter vero probant de esse existentiae, quia omnis actualis entitas extra causas formaliter constituitur per existentiam, ut infra suo loco probabimus.

8. *Materia qualiter a forma dependeat.*— Atque hinc etiam probatur facile posterior assertionis pars; nam, quod materia sit entitas actualis, non est quasi extrinseca conditio necessaria ad causandum, sed est intrinseca et propria ratio causandi; nam materia per suam entitatem actualem recipit formam; sed per existentiam constituitur in esse entitatis actualis; ergo existentia materiae non utcumque est conditio necessaria, sed ut per se ac formaliter pertinens ad principium causandi. Quae res constabit latius ex dicendis infra de existentia. Solum potest obiici, quia materia pendet in sua existentia a forma; ergo non potest prius etiam ordine naturae existere quam formam recipiat; ergo existentia non potest esse necessaria ad causandum. Patet consequentia, quia conditio necessaria ad causandum supponitur ad effectum.

Nec intelligi potest quod causa in suo esse necessario ad causandum pendeat a suo effectu. Respondetur exactam huius obiectionis responsionem dari non posse, donec explicemus causalitatem formae erga materiam et illam propositionem Aristotelis: *Causae sunt sibi invicem causae*; ideo breviter dicitur probabile esse materiam non dependere proprie a forma ut a causa sua, quae potest dici dependentia antecedens, sed solum ut a connaturali actu et quasi dispositione et conditione necessaria, quae potest dici dependentia consequens, secundum quam non est inconveniens causam materialem pendere a suo effectu. An vero dici possit pendere etiam a priori materiam a forma, infra videbimus.

9. *Proximitatem cum forma ad suam causalitatem requirit materia.*— Dico tertio: conditio necessaria ad causandum in materia est propinquitas intima seu indistantia a forma. Itaque, sicut in causa efficienti applicatio ad passum dicitur conditio necessaria ad agendum, ita in materiali causa applicatio ad formam; nam respectu illius vel cum illa exercet causalitatem suam. Haec autem applicatio est per intimam propinquitatem et indistantiam, quia non possunt materia et forma uniri nisi sint indistantes et quasi penetratae intime per entitates suas. Dices hanc non esse conditionem necessariam, sed ipsammet coniunctionem materiae et formae. Respondetur non ita esse, quia intima praesentia aliquid distinctum est ex natura rei ab unione; cum enim anima creatur in corpore, non unitur corpori ex vi creationis in tali loco; sed per aliam actionem, et tamen creatur intime indistans a corpore. Unde etiam reipsa est separabilis illa intima praesentia ab unione. Sicut enim angelus potest esse intime praesens materiae et non informans illam, ita etiam potest esse anima rationalis, immo et quaelibet alia forma, saltem per potentiam Dei absolutam; est ergo illa intima praesentia quid distinctum ab unione et conditio necessaria ad illam et ad materiae causalitatem. Haec autem conditio in hominis generatione manifeste est prior natura, quia ibi supponitur forma creata absque causalitate materiae circa illam; in aliis vero formis non tam videtur conditio prior natura quam concomitans, quia aliae formae absolute et simpliciter et secundum ordinem causalitatis, non prius natura sunt aut fiunt quam uniantur, ut postea videbimus. Intercedit autem ibi alia naturae prioritas, quae dicitur in subsistendi consequentia; nam intima praesentia talis est, ut possit saltem per divinam potentiam conservari sine unione et consequenter sine causalitate materiali; e contrario vero nullo modo potest materialis causalitas actu conservari sine intima propinquitate, ut per se constat.

10. *Quantitatem non requirit materia ut necessariam conditionem ad causandum.*— Dico quarto praeter hanc conditionem nullam aliam esse simpliciter necessariam ad causalitatem materiae, quantum est ex parte eius. Explicatur breviter, nam quod attinet ad quantitatem, satis controversa res est an illa sit in materia vel in composito et quomodo. Et quamvis sit probabile esse in materia et naturaliter non separari ab illa, id tamen non ideo est quia quantitas est conditio necessaria ad causalitatem materialem, formaliter loquendo, sed quia materia est talis entitas quae natura sua talem proprietatem postulat, ita ut quantitas potius sit proprietas consequens talem causam materialem quam conditio antecedenter necessaria ad causalitatem eius. Unde fit ut vel forma, si materialis etiam sit, vel saltem suo modo informatio formae, participent effectum seu modum quantitatis, non quia per se sit necessarius ille modus ad unionem cum materia, sed quia forma sese accommodat materiae, quatenus *omne quod recipitur ad modum recipientis recipitur*. Et simili modo, materiale agens indiget extensione quantitatis in passo, ut in illud agere possit; id tamen provenit ex eo quod ipsum agens ratione talis proprietatis consequentis materiam habet modum existendi et agendi illi accommodatum secundum omnes facultates quae a materia pendent. Itaque (quidquid sit de illa quaestione, de qua modo nihil definimus) nunc solum dicimus quantitatem per se ac formaliter non esse necessariam propter causalitatem materialem. Unde, si per potentiam Dei conservetur materia sine quantitate, quantum est ex parte sua poterit exercere suum munus sustentandi formam vel informationem eius.

11. Rursus sigillatio materiae quae sit aliquid distinctum a quantitate et qualitatibus disponentibus materiam, prorsus est quid fictum et commentitium, ut loco supra citato monstratum est. Qualitates autem, si fortasse non manent eadem in genito et corrupto, non aliter sigillant materiam nisi quia hae qualitates quae praecedunt instans generationis, denudant materiam et relinquunt illam liberam et expeditam ut agens in eam introducat suam formam;

qualitates vero, quae in eo instanti introducuntur, solum consequuntur formam, et quasi fovent ac eam retinent in materia. Si autem eadem numero dispositiones quae fuerunt inchoatae in corrupto, manent consummatae in genito, sic facilius dici possunt determinare materiam ad talem formam; illud tamen non est quia materia ex se illis indigeat ad suam causalitatem, sed vel ob naturalem modum et ordinem agendi mediis accidentibus necessario ita praemittuntur, vel quia forma ipsa tales postulat dispositiones. Materia autem, quamvis ex se sit indifferens ad plures effectus seu formas, non est ex se insufficiens aut incompleta ad singulos effectus suos, sed potius in suo genere est quasi universalis causa, sufficiens ad singulos effectus, causa autem sic indifferens bene potest determinatum effectum causare si aliunde concurrant aliae causae ad eam determinationem necessariae, ut sunt in proposito agens vel dispositiones. Igitur per se et intrinsece ex vi causalitatis materialis, nulla sigillatio ad illam requiritur ut necessaria conditio. Praeter has autem condiciones, nullae aliae hactenus excogitatae sunt, neque fingi facile possunt, cum nulla appareat ratio vel fundamentum talis necessitatis. Omitto enim conditionem generalem et quasi transcendentalem respectu omnis causae creatae, scilicet, quod conservetur a Deo; nam hoc et commune est et sub existentia comprehenditur. Omitto etiam necessariam habitudinem seu relationem ad formam, et (ut ita dicam) concausalitatem formae; nam hoc potius est quid necessario consequens quam requisita conditio ad causandum. Nihil ergo aliud ad causalitatem materiae ex parte illius necessarium est. Et haec satis sint de hoc puncto; nam fundamenta aliarum opinionum; quae inter illas referendas insinuata sunt, ex dictis sufficienter soluta et expedita sunt.

SECTIO IX

QUID SIT CAUSALITAS MATERIAE

1. *Causalitas materiae non est ipsa entitas materiae.*— Varias sunt hac de re opiniones. Dicunt enim aliqui causalitatem materiae nihil aliud esse quam ipsammet materiam, quae seipsam exhibet composito et per seipsam sustentat formam, quia eius causalitas non consistit in productione alicuius rei a se distinctae, sicut causalitas efficientis, sed in hoc solum quod seipsam praebet suo effectui. Sed haec sententia vera esse non potest; nam, licet verum sit materiam non aliter causare quam sustentando aut componendo id quod causat, nihilominus hoc quod est sustentare aut componere, aliquid est in re ipsa distinctum ab ipsa materia; nam potest materia esse in rerum natura et non causare hanc formam vel hoc compositum, et successive variare causalitatem suam circa varios effectus, manente invariata entitate eius; ergo causatio ipsa aliud est ab eius entitate. Immo de potentia absoluta potest conservari materia sine ulla forma, ut infra ostendemus, et tunc nihil actu causaret sed solum ex se esset potens ad causandum; ergo aliud est id quo constituitur actu causans, ab eo quo constituitur potens ad causandum; hac enim sola ratione probamus in causa agente aliud esse actionem a potentia agentis. Quod si quis forte dicat materiam causare non addere aliquid ipsi materiae, sed connotare existentiam formae in illa, non satisfaciet. Nam, quidquid sit de illo addito, quod postea videbimus, formam existere in materia formaliter ac praecise loquendo non est materiam causare, sed potius causari vel informari; oportet autem aliquid designare a quo formaliter sumatur illa denominatio causandi, et declarare an illud sit intrinsecum vel extrinsecum materiae.

2. *Causalitas materiae nequit esse praedicamentalis relatio.*— Secundo dicunt alii causalitatem actualem nihil addere materiae praeter relationem causae ad effectum. Sed si sit sermo de propria relatione praedicamentali, non potest haec sententia vera esse, quia haec relatio consequitur causato iam effectum et positum fundamento et termino; ergo supponit causalitatem ut rationem proximam ad quam consequitur; ergo non potest causalitas in hac relatione consistere. Quod et supra de causa in communi dictum est et pro omnibus causis dictum intelligatur, ne id amplius repetere necesse sit. Si vero sit sermo de aliqua relatione transcendentali, coincidit haec opinio cum quarta statim referenda.

3. *Causalitas materiae non est idem cum omni effectum ipsius.*— Potest ergo tertia sententia esse, asserens hanc causalitatem materiae esse ipsummet effectum eius, diverso modo

significatum et conceptum, quia hoc sufficit ad explicandam hanc causalitatem et vix potest alia inveniri aut cogitari. Sed, licet de aliquo effectu hoc fortasse verum sit, ut de generatione et unione statim declarabo (nam haec ita se habent sicut actio ad causam agentem, quae etiam dici potest effectus eius), non tamen potest id esse in universum verum, tum quia causalitas in omnibus causis est aliquid medium inter causam et effectum, tum etiam quia forma materialis est effectus materiae et non potest esse causalitas eius. Nam anima equi, verbi gratia, quae nunc causatur materialiter a sua materia, potest in re conservari sine tali causalitate; ergo illa causalitas aliud est in re ab illa anima et ab entitate eius. Sicut quantitas Eucharistiae quae antea conservabatur media causalitate materiali substantiae panis, postea conservatur cessante illa causalitate, quod est signum causalitatem illam esse quid diversum a realitate quantitatis. Quod si forma secundum suam absolutam entitatem non est causalitas materiae, nec totum compositum esse potest; maxime quia in composito includitur ipsa materia, quae a seipsa non causatur, et in aliquo composito, nempe homine, includitur etiam forma, quae a materia non causatur; quo modo ergo totum compositum esse poterit causalitas materiae?

4. *Quorundam opinio.*— Quarta opinio esse potest, causalitatem materiae esse modum quemdam ipsius materiae realem et ex natura rei distinctum. Nam, considerata absoluta entitate materiae, hic modus solum in potentia ab ea continetur; oblata autem occasione agentis inducentis formam, materia etiam actu exhibet hunc modum, quo in se recipit et fovet formam et consequenter componit compositum. Si autem talis forma recedat, adveniente alia forma, materia etiam amittit priorem modum et alium exhibet circa advenientem formam. Ita sentiunt Conimbricenses, II Phys., q. 6 et 8. Fundamentum sumitur tum a sufficienti partium enumeratione, tum etiam quia talis modus necessarius est, cum ostensum sit hanc causalitatem esse aliquid, et non sit necesse ut sit entitas distincta, cum materia per seipsam immediate uniatur formae; ergo oportet ut sit aliquis modus realiter quidem identificatus materiae, modaliter autem et ex natura rei distinctus, cum sit separabilis ab ipsa.

Quaestionis resolutio

5. *Causalitas materiae respectu generationis est ipsamet generatio.*— Verumtamen haec sententia partim falsa videtur, partim dubia. Quod ut declarem et meam sententiam aperiam, distingo illa quatuor quae supra dixi causari ex materia, generationem, unionem formae, entitatem formae et compositum ipsum. Quoad generationem ergo existimo per seipsam causari a materia, nulla alia re vel modo addito materiae praeter ipsam generationem illi inhaerentem; atque adeo causalitatem ipsius generationis a materia nihil aliud esse quam ipsammet generationem, ut esteductio ex materia. Sicut enim actio est ab agente, non per aliam actionem sed per seipsam, et habet rationem actionis ut est ipsa emanatio a causa agente et ut sic est ipsa causalitas agentis, ut infra dicam, itaeductio seu passiva generatio, quatenus essentialiter pendet a subiecto et per seipsam necessario illi coniungitur, ab illo causatur materialiter non per aliam causalitatem, sed per seipsam. Hoc imprimis probatur ex ipsamet rei declaratione; nam hoc modo optime intelligitur causalitas materiae circa generationem, et nihil aliud est necessarium; ergo superfluum est aliquid aliud fingere. Secundo, id declaratur ex accidentalibus mutationibus et unionibus; quando enim lignum calefit, calefactio fit in tali subiecto et ex subiecto; non fiunt autem tunc duae mutationes in illo subiecto, una quae sit ipsa calefactio passiva, alia quae sit modus aliquis quo tale subiectum causat materialiter calefactionem illive unitur; superfluum enim est has multiplicare mutationes, nam, hoc ipso quod calefactio talis est ut intrinsece dicat habitudinem actualis unionis et dependentiae a tali subiecto in genere causae materialis, et ipsa causatur a subiecto et subiectum causat ipsam et ipsa unitur subiecto, et subiectum manet illi unitum; superfluum ergo est aliam mutationem in subiecto addere; idem ergo est in causalitate materiali substantialis generationis. Unde confirmatur tertio, quia per idem seu per eundem modum quo effectus causatur, causa causat, quia causatio ipsa ut sic duplicem illam habitudinem essentialiter includit, ad causam ut ad principium et ad effectum ut ad terminum, et ideo utrumque denominat alterum causam, alterum causatum; sed generatio, hoc ipso quod intrinsece et essentialiter est pendens a materia, per seipsam causatur ab illa; ergo ab eodem ut est ex materia, denominatur materia causans illam; ergo nulla alia res aut modus necessarius est ut materia denominetur actu causans generationem.

Immo neque intelligi potest quomodo materia per alium modum causet generationem. Quod quarto declaratur, nam materiam causare generationem nihil aliud est quam sustentare illam ut subiectum; sustentat autem illam immediate in entitate et per entitatem suam, hoc ipso quod generatio in ipsa fit; ergo omnis alius modus est impertinens ad hanc causalitatem, nec conferre quidquam potest ad hanc sustentationem.

6. *Obiectioni respondetur.*— Ultimo argumentor, quia si praeter generationem ipsam causalitas materiae esset modus realis distinctus, oporteret fieri ab aliquo agente; omnis enim modus realis novus a nova causa fieri debet; sed nullum est agens a quo fiat talis modus; ergo. Probatur minor quia agens sicut solum agit per suam formam substantialem vel accidentalem, ita non concurrat effective nisi ad educationem formae, quae est calefactio, verbi gratia, vel generatio; ergo, praeter illam non facit aliquem alium modum. Dices: quamvis per se primo ille alius modus non fiat, resultat tamen; nam, hoc ipso quod haec res unitur illi, resultat unio illius ad hanc. Sed contra primo, quia ostensum est nullam esse necessitatem talis resultantiae ad causalitatem, neque videtur etiam necessaria ad unionem quia potest alia res denominari unita per unionem alterius ad ipsam sine novo modo unionis in ipsa, ut in mysterio Incarnationis dicunt theologi, et in naturalibus cum homo sedet, verbi gratia, sessio unita est homini et homo sessioni; quis autem fingat hominem denominari unitum sessioni per novum modum distinctum a sessione et non potius per ipsam sessionem, quae per seipsam unitur subiecto? Alioqui procedendum esset in infinitum. Sic ergo materia denominatur unita generationi quia generatio in ea fit, neque est necessarius alius modus qui in materia resultat. Deinde inquiram qualis sit et a quo illa resultantia; duobus enim modis intelligi potest: primo quod posita in materia actione agentis educens formam resultat a materia ille modus; atque ita materia effective faceret suam causalitatem materialem, quod dici non potest etiamsi dicatur esse illa efficientia per resultantiam naturalem. Secundo potest excogitari illa resultantia quod fiat ab agente extrinseco media forma quam inducit in materiam, et sic forma inducta efficeret causalitatem materialem per quam ipsa causatur, et prius natura esset in materia quam ille modus resultaret; ex quo facile convincitur talem modum esse impertinentem ad materiae causalitatem.

7. *Generatio nequit etiam supernaturaliter extra subiectum conservari.*— Ex his ergo (ut existimo) satis constat in materiali causalitate generationis non distingui huiusmodi causalitatem ab ipsa generatione prout est in materia, a qua denominatur materia actu causans quatenus ab illa est, sicut ab eadem denominatur generans actu agens quatenus ab illo est. Unde, sicut denominatio agentis non est ab aliquo modo qui sit in ipso agente sed extrinsecus ab actione, ita denominatio causantis actu in ipsa materia non est ab aliquo modo qui sit ita intrinsecus ut sit in re idem cum ipsa, sed ab ipsamet generatione quatenus est ex ipsa, et hac ratione poterit dici talis denominatio extrinseca, quamvis quia generatio est in ipsa materia, ea ratione possit dici intrinseca, in quo differt a denominatione agentis. Dices posse Deum eandem numero generationem conservare separatam a materia; tunc autem non causaretur a materia et consequenter non denominaret illam actu causantem; ergo non denominatur actu causans praecise a generatione ut sic; oportet ergo adiungere aliquem alium modum. Respondetur imprimis falsam esse assumptionem; nam implicat esse aut conservari actionem generationis extra subiectum et absque causalitate materiae, tum quia generatio essentialiter est mutatio; mutatio autem nec intelligi potest sine subiecto. Tum etiam quia generatio in omnibus aliis extra hominem essentialiter esteductio de potentia materiae; in homine vero est unio formae cum materia; utroque autem modo repugnat intelligi sine concursu materiae. Tum denique quia actio sine concursu subiecti est creatio, vel productiva si sit nova, vel conservativa si sit circa rem praexistentem; ergo, hoc ipso quod forma quae erat in subiecto et a subiecto pendeat, extra subiectum conservatur, necessario variatur actio. Unde concluditur mutationem illam, quae est generatio, essentialiter includere unionem ad materiam et causalitatem materiae, et ideo ab illa, praecise sumpta, denominari materiam causantem. Adde quod, licet gratis daremus id quod assumitur, non inde inferretur ad illam denominationem esse necessarium in ipsa materia specialem modum, sed ipsa generatione distingui entitatem et formalitatem generationis ab

unione eius cum materia, sicut inferius dicemus de ipsa forma; sed quia in mutatione quae est generatio, id verum non est, in hoc nunc non immorabimur.

8. *Materia in formam et compositum, generatione ut causalitate influit.*— Ex his ulterius concluditur causalitatem materiae, quatenus est causa in fieri vel formae vel compositi, non esse aliud quam ipsammet generationem, ut essentialiter pendentem a materia; nam mediante illa concurrat materia ad educationem formae vel compositionem compositi; causalitas autem causae nihil aliud est quam concursus eius. Item quia causare aliquam rem in fieri nihil aliud est quam quod fieri talis rei sit a tali causa; ergo per eandem causalitatem causatur res in fieri per quam causatur ipsummet fieri rei. Quod patet a simili ex causa agente; nam ipsamet actio quae est per seipsam ab agente est causalitas activa eius respectu termini seu rei in fieri; eadem ergo proportio servanda est in causalitate materiali. Tandem applicari ad hoc possunt multa ex argumentis factis, praesertim illud quod haec ratio causandi sufficit ad eam denominationem qua materia dicitur causare rem quae generatur, et posita illa ratione causandi et praeciso per intellectum quocumque alio modo, sequitur necessario illa denominatio; ergo, quidquid aliud fingatur, est supervacaneum et sine fundamento. Solum videtur notanda differentia in hac causalitate respectu formae et respectu compositi, quod respectu formae materia quodammodo extrinsecus manet quatenus sustentat formam in se vel ut informantem, non vero intrinsece componit illam; et ideo manifestissimum videtur causalitatem materiae respectu formae in fieri nihil aliud esse quam educationem vel unionem eius prout est a materia, quam ostendimus in re non esse aliud praeter ipsam generationem. At vero respectu compositi, materia comparatur magis intrinsece quia per seipsam illud componit, et ideo respectu compositi necessarium videtur ut ipsamet materia intrinsecus includatur. Sed hoc est quidem verum quoad inclusionem in effectu causato, non tamen quoad viam seu fieri quo tenditur ad talem effectum in hoc genere causae materialis; nam materia non ita est causa in fieri rei genitae, ut ipsa etiam fiat; nam illa semper praesupponitur facta et solum se communicat composito quod generatur in suo genere causae; et quatenus haec communicatio est in fieri et materia est causa eius, dicitur esse causa rei genitae in fieri; non est autem haec communicatio in fieri nisi media educatione vel generatione, et ideo tota haec causalitas quatenus intelligitur esse quid medium inter materiam et effectum seu compositum in re, non est aliud ab ipsa generatione, ut est ex materia.

Quae materiae causalitas post motum perseverans

9. *Unio formae ad materiam per seipsam a materia causatur et pendet.*— Superest dicendum de causalitate materiae in facto esse, ad quam explicandam incipiendum est a causalitate unionis formae cum materia; nam etiam hanc diximus causari a materia; nunc vero addimus non causari per aliquam causalitatem distinctam a tali unione, sed per ipsammet. Quod facile demonstrari potest ex dictis de ipsa generatione; est enim eadem proportionalis ratio. Quod sic ostendo: nam etiam haec unio formae cum materia per seipsam est coniuncta materiae eo modo quo esse potest; ergo per seipsam est pendens a materia eo modo quo pendere potest; ergo per seipsam causatur; eatenus enim causatur quatenus pendet; ergo e converso, materia causat illam unionem per ipsammet; nam, ut dixi, eadem est causalitas, a qua et effectus denominatur causari et causa causare. Omnes consequentiae probatae sunt in superioribus; antecedens vero patet primo a posteriori quia impossibile est illam unionem conservari sine concursu materiae seu quin sit in materia eo modo quo esse potest; ergo signum est per seipsam immediate ac essentialiter pendere a materia; nam, si penderet mediante aliquo modo ex natura rei distincto, posset Deus auferendo modum illum conservare unionem illam sine materia; hac enim ratione potest conservare formam, ut infra dicam. Antecedens patet quia non potest unio manere quin actu uniat; non potest autem actu unire quin coniungat extrema et utrumque attingat eo modo quo potest et debet. Et haec est ratio a priori propter quam illa unio per seipsam pendet essentialiter tum a forma, tum a materia, a singulis in suo genere, quia est veluti actuale vinculum illarum et non indiget alio interiecto vinculo aut modo quo ipsas attingat seu illis coniungatur, ne procedatur in infinitum. Tandem confirmatur ratione supra facta, quia hoc sufficit ad hanc causalitatem, et sine illo poni non potest ac illo posito et praeciso omni alio

modo sufficienter intelligitur talis causalitas materiae; ergo omne aliud est fictum et sine fundamento, neque in hoc est ulla difficultas, praeter statim attingendam.

10. *Permanens causalitas materiae in formam materialem est unio.*— *Qualis sit rationalis animae cum materia nexus.*— Hinc ulterius addo causalitatem materiae in ipsam formam (quando forma talis est ut a materia causetur et pendeat) non esse aliud a propria unione talis formae cum materia quatenus ipsamet unio materialiter causatur a materia et mediante illa forma ipsa pendet etiam a materia. Dixi non esse aliud a propria unione talis formae quia non quaelibet unio sufficit ad hanc causalitatem; anima enim rationalis habet propriam unionem cum materia, quae unio etiam causatur materialiter a materia et tamen ipsa anima non causatur; non ergo quaelibet unio est causalitas ipsiusmet formae sed illa quae est per eductionem formae. Ex quo obiter intelligimus unionem animae rationalis cum materia esse singularem et diversae rationis essentialis ab omni unione materialis formae, quam substantialem inhaesionem appellare possumus, et hanc dicimus esse causalitatem per quam materia causat talem formam.

11. *Obiectioni occurritur.*— Dices: cur non possumus in forma materiali distinguere duos modos, quorum unus sit mera unio formae cum materia qualis est in anima rationali, et per illum non pendeat illa forma a materia sed solum uniatur ad componendum compositum, alius vero modus sit dependentia talis formae a materia? Respondeo quia vel plane impossibile, vel omnino superfluum est tales modos distinguere et multiplicare. Primo, quia in accidente non distinguimus duos modos quorum unus sit unio, alius inhaerentia seu dependentia accidentis a subiecto, sed eadem inhaerentia unitur et pendet; ergo et similiter, etc. Secundo, quia propria dependentia a causa materiali intrinsece et essentialiter includit unionem, ita ut neque fieri, neque intelligi possit quin illam intime includat; ergo inhaesio, quae idem est quod dependentia materialis, non est modus ex natura rei distinctus ab unione formae inhaerentis, sed est veluti species unionis in communi; nam alia est inhaesiva, alia vero non; sicut ergo genus et species non sunt modi ex natura rei diversi in eodem individuo, ita unio et inhaesio seu dependentia materialis non sunt modi distincti in eadem forma. Ex his ergo facile probata relinquitur assertio posita, quia haec forma per suam unionem pendet a materia; ergo mediante illa causatur a materia in suo genere; ergo etiam materia causat formam mediante illa iuxta principium supra positum, quod causari et causare dicunt eandem causationem sub diverso respectu; ergo haec ipsa unio est causalitas materiae circa talem formam. Secundo, quia causalitas causae mediat quodammodo inter ipsam et effectum; sed inter materiam et formam non mediat nisi haec unio et quasi inhaesio; ergo illa est causalitas materiae in formam. Tertio, quia haec sufficit ad hoc genus causalitatis praeciso quocumque alio etiam per intellectum.

12. Dices neque hoc videri necessarium, quia forma et materia immediate uniuntur, ut supra dictum est. Respondetur immediatam unionem non excludere modum unionis realiter vel ex natura rei distinctum ab extremis, sed excludere formam mediam quae intercedat tamquam communis terminus in quo coniungantur extrema; modus autem unionis excludi non potest, quando extrema talia sunt quae possint esse separata, quia nisi vel utrumque vel alterum illorum aliter se habeat quam cum sunt seiuncta, non poterunt esse realiter unita, et ideo etiam in mysterio Incarnationis ponunt theologi hunc modum unionis ex parte humanitatis.

Quotuplex unio in materiali composito

13. Sed hinc oritur alia difficultas, quae sola videtur esse alicuius momenti in hac sententia et propter quam diximus quartam opinionem ex parte esse dubiam, nimirum, quia si forma unitur materiae per proprium modum unionis, ergo etiam materia unitur formae per proprium modum unionis; ergo materia non tantum causat per unionem vel inhaesionem formae, sed multo magis per propriam unionem qua ipsa coniungitur formae: atque ita causalitas materiae erit potius proprius modus ipsius materiae quam formae. Ad hanc difficultatem fateor rem esse dubiam an in compositione materiae et formae habeat materia proprium unionis modum, distinctum ab unione formae. Dico tamen duo. Unum est esse valde probabilem partem negantem, quia ad unionem duorum extremorum quae inter se immediate uniuntur sufficit unus simplex modus unionis, et assignari potest specialis ratio ob quam talis

modus magis ad formam pertineat et cum illa realiter idem sit quam cum materia; ergo non oportet plures modos huiusmodi multiplicare. Maior probatur quia omnis modus unionis est vinculum duorum extremorum, unde ad utrumque dicit habitudinem sine qua esse non potest; ergo quilibet modus unionis unit duo extrema quorum est unio; ergo unus sufficit ad huiusmodi extrema coniungenda. Et ideo supra dicebamus unionem formae ad materiam non posse esse aut intelligi in rerum natura sine coniunctione et dependentia non solum a forma, sed etiam a materia; et ideo, si per intellectum praescindamus omnem alium modum identificatum materiae, per solam unionem formae ad materiam intelligemus materiam et formam esse perfecte unitas inter se et materiam exercere in formam totam causalitatem quam habet; ergo non est necessarius duplex modus unionis, sed unus sufficit. Minor autem, scilicet, hunc modum potius pertinere ad formam quam ad materiam probatur, quia tota efficientia agentis naturalis terminatur formaliter et proxime ad formam educendo illam vel uniendo materiae; ergo quidquid de novo facit, est in forma tamquam in formali termino actionis, in materia autem solum ut in subiecto, et ideo non unit materiam formae directe efficiendo in materia specialem modum, sed solum uniendo formam ipsi materiae et efficiendo in ea informationem et unionem vel inhaerentiam. Estque hoc consentaneum modo se habendi et concurrenti materiae et formae; nam materia substat actioni agentis et adventui ac recessui formarum. Unde quantum ad suam entitatem omnemque suum intrinsicum modum invariata manet, solumque variatur vel mutatur ratione privationis aut formae recedentis aut denuo advenientis. Quod his verbis dixisse videtur Damascen., in sua Phys., c. 3, ubi de materia ait: *Ut quae subiecti rationem obtineat, et quantum ad id quod potentia est attinet substantia praeditam esse et cum privatione esse ac forma actu praesente manere, atque illud suum, hoc est, potentia, ab omni mutatione liberum conservare, hincque fieri ut nec ab hoc quod potentia est, in actum migret, verum in suo statu manens formam suscipiat ac forma recedente rursus priorem statum retineat.* At vero forma est quae advenit materiae et ab illa recedit, et ideo omnis mutatio quae fit in materia est ratione formae, et similiter omnis unio est per coniunctionem formae ad illam. Quod praeterea materiali exemplo declarari potest: nam basis quae supponitur columnae in se non variatur nec mutat locum aut aliquem alium modum ex hoc quod columna ei superponatur vel auferatur aut varietur, sed tota mutatio fit in columna quae superponitur, a qua provenit omnis denominatio in basim, quae dicitur sustentare columnam. Et similiter in accidentalibus mutationibus, quando lignum, verbi gratia, calefit, non fit duplex mutatio in ligno, una in adhaesione caloris, altera in unione ligni ad calorem, sed una tantum, quae consistit in introductione caloris.

14. Addo secundo, quamvis gratis admitteremus esse in materia proprium modum unionis distinctum ab unione formae, nihilominus non posse tribui quod sit causalitas per quam materia causat formam, quia nec materia per talem modum sustentat formam neque forma per illum modum pendet a materia. Prior pars constat quia materia non per modum, sed per suam entitatem sustentat formam. Posterior probatur quia forma per suam inhaesionem pendet a materia, unde, si in materia est talis modus unionis, potius erit ut effectus consequens ex informatione et, quantum est ex se, eiusdem rationis erit, sive forma pendeat a materia sive non. De qua unione materiae iterum occurret sermo tractando de causa formali.

15. *Materia qua causalitate compositum constituat.*— Ex his ulterius concluditur causalitatem materiae circa compositum nihil omnino addere ipsi materiae praeter unionem formae, atque ita non esse aliam causalitatem compositi nisi ipsammet causalitatem formae vel unionis solumque addere respectu compositi quod materia media unione seipsam exhibet ad componendum intrinsece compositum; unde ipsa entitas materiae magis intime ingreditur causalitatem compositi quam formae vel unionis; in re tamen nihil aliud intervenit nisi entitas materiae et unio seu causalitas formae.

16. *Duplici distincta causalitate fungitur materia.*— *Obiectioni satis fit.*— Ultimo intelligitur ex dictis quod supra etiam insinuatum est, duas tantum esse causalitates materiae ex natura rei distinctas, licet ratione possint plures distingui. Causalitas enim materialis respectu rei in fieri vel in facto esse ex natura rei distinctae sunt, sicut generatio ex natura rei distinguitur a forma seu a re genita, et unio in fieri ab unione ut facta; ostendimus autem causalitatem rei in fieri non distingui in re ab ipsa generatione vel unitione; causalitatem vero rei in facto esse

similiter non distingui ab unione ut facta et formaliter terminante unionem; ergo necesse est huiusmodi causalitates inter se esse distinctas ex natura rei. Dices posse has duas causalitates ad unam revocari quia res in facto esse non causatur nisi mediante actione; ergo causalitas tota consistit in actione et generatione ipsa prout est a materia; reliqua enim omnia potius sunt quid causatum quam causalitates, sicut respectu agentis tota causalitas consistit in actione vel unione, et unio in facto esse non est causalitas agentis, sed quid causatum. Respondetur non esse parem rationem, quia causa materialis per se est causa rei in facto esse etiamsi cesset omnis actio, ita ut si, per impossibile, compositum materiale non penderet ab aliquo agente in fieri vel in conservari, nihilominus haberet materia suam causalitatem circa tale compositum vel circa formam eius; est igitur in materia propria quaedam causalitas, quae non versatur circa actionem vel mutationem neque per illam fit, sed immediate est circa ipsum esse totius compositi quatenus includit unionem materiae cum forma; et ex sectione sequenti constabit interdum esse materiam causam rei et non productionis rei; sunt ergo hae causalitates ex natura rei distinctae. Unaquaeque vero earum potest comparari et praecise concipi in ordine ad res diversas et secundum varias habitudines explicari in ordine ad formam vel compositum; tota tamen illa distinctio est per rationem seu per conceptus nostros inadaequatos, ut ex superioribus constat.

SECTIO X

UTRUM MATERIALIS CAUSA SUBSTANTIALIS IN CORPORIBUS INCORRUPTIBILIBUS INVENIATUR

1. Hactenus solum explicuimus materialem causam in substantiis generabilibus et corruptibilibus, in quibus notior est ob continuam transmutationem; nunc videndum superest an sit etiam hoc genus causae in corporibus incorruptibilibus. In qua re multae continentur quaestiones. Prima, utrum in caelis (hos enim nomine corporum incorruptibilium intelligimus) sit materia. Secunda, qualis sit et in quo cum materia generabilium conveniat aut differat. Tertia, quomodo materialem causalitatem cum illis corporibus exercent; et, quamvis duae primae quaestiones physicae sint et in libris de Caelo tractari soleant, tamen ad explicandam tertiam, quae propria est huius loci, aliae necessario praemittendae sunt.

Prima Commentatoris opinio

2. Circa propositam ergo quaestionem fuit opinio Commentatoris negantis esse in caelo compositionem materiae et formae. Ita habet VIII Metaph., com. 12, et lib. XII, com. 20, et I de Caelo, com. 20, et libro de Substant. orbis, c. 1 et 2. Eumque sequuntur omnes sectatores eius, Iandun., de Substant. orb., q. 1; Zimara, theorem. 107; Caietan. de Thienis, I Phys., q. 21; et ex scholasticis, Durand. et Gabr., et alii, In II, dist. 12, ubi etiam D. Thom. in eadem sententiam inclinavit, q. 1, a. 1, et in Quaest. disput. de Spiritualibus creatur., a. 6, ad 2, et VIII Metaph., c. 14. Fundatur praecipue haec sententia in variis Aristotelis testimoniis, propter quae Scotus, In II, dist. 14, q. 1, fatetur esse sententiam Aristotelis licet eam non approbet. Primum est VIII Metaph., text. 14, ubi ait, *neque omnium materia est, sed quorumcumque generatio et transmutatio invicem sunt; quaecumque vero absque eo quod transmutentur sunt aut non horum materia non est*; et text. 4 eiusdem libri ait: *Non est necesse, si quid materiam habet localem, etiam habere materiam generabilem et corruptibilem*, id est, quae sit fundamentum generationis et corruptionis, quae apud ipsum idem esse videtur quod materia componens substantiam, ut statim ostendam. Et eodem sensu subdere videtur, text. 12, substantias perpetuas aut non habere materiam, aut non talem, sed solum quae secundum locum mobilis est, et lib. IX, text. 17, ait in rebus perpetuis non esse potentiam ad esse simpliciter, sed tantum ad Ubi: *Alioqui (inquit) etiam esset potentia ad non esse: nam omnis potentia est potentia contradictionis*. Demum XII Metaph., text. 10, eadem sententiam repetens, ait: *Quaecumque mutantur, materiam habent, sed diversam, nam et ipsorum sempiternorum quaecumque non sunt generabilia, sed latrone mobilia, attamen non generabilem, sed unde quo*.

3. Ratio huius sententiae est quia philosophi non pervenerunt in cognitionem materiae nisi per viam transmutationis, sumpta proportionem a transmutatione artificiali vel accidentali ad substantialem; ergo in his substantiis ubi nullum est vestigium transmutationis substantialis non

est necessaria materia; nec potest esse ullum fundamentum ad eam asserendam. Secundo declaratur amplius haec ratio, quia *natura nihil facit frustra*; sed in caelis non est ad ullum finem necessaria haec compositio ex materia; in his enim rebus inferioribus, quia futurae erant continuae generationes et corruptiones, ob earum contrarietatem necessaria erat materia, quae esset primum subiectum et fundamentum earum; at vero cum caeli instituerentur ut essent perpetui, sicut conditi sunt sine contrarietate, ita etiam sine illa compositione quae est propria earum rerum, quae sicut componuntur, ita dissolvi possunt; aptior enim est simplex entitas ad perpetuitatem, quam composita. Tertio, quia si aliquod esset signum materiae in caelo, maxime quia quantitatem habet; at hoc non est sufficiens signum, quia non repugnat fieri integram substantiam physice simplicem et capace[m] quantitatis; ergo quantitas non est sufficiens signum materialis compositionis. Nam, si illa substantia est possibilis, faciat illam Deus; ergo tunc extensio quantitatis non esset sufficiens indicium materialis compositionis in tali substantia; ergo neque nunc est in caelo. Cur enim non dicemus talem esse substantiam caeli? Etenim, si huiusmodi substantia quanta possibilis est, melior est et perfectior si sit simplex quam si composita, caeteris paribus. Rursus ad decorem et perfectionem universi pertinebit talis substantia; sunt enim in universo quaedam substantiae simplices non quantae, et aliae substantiae compositae et corporeae; ergo ut in universo sit omnium rerum vel graduum varietas, optime quadrat ut sit aliqua substantia simplex quoad compositionem physicam et essentialem, quanta vero et composita ex partibus integrantibus; ergo huiusmodi sunt illa corpora aeterna quae ex hac parte propinquius videntur accedere ad modum existendi substantiarum simplicium.

4. Quod vero non repugnet id quod in hac ratione assumitur, scilicet, dari substantiam non compositam ex actu et potentia physicis et substantialibus et capace[m] quantitatis, probatur, quia nulla repugnantia involvitur in his terminis vel conditionibus, neque fieri potest ulla ratio ob quam tale ens non comprehendatur sub latitudine entis creabilis. Dices omnem substantiam esse aut formam, aut materiam, aut compositum; substantia ergo, quae neque est composita, neque capax materiae, erit forma subsistens; ergo intellectualis; ergo incorporea; ergo repugnat esse substantiam simplicem et corpoream; unde perinde est dicere substantiam immaterialem et corpoream ac dicere substantiam immaterialem et materialem. Et confirmatur (ac fere in idem redit), nam omnis substantia vel est potentia, vel actus, vel composita ex potentia et actu; sed illa substantia non esset potentia substantialis ac receptiva, alioqui esset materia; neque etiam esset composita ex actu et potentia; ergo esset actus subsistens; sed huiusmodi actus non est capax quantitatis, alioqui occluditur via ad probandum angelicas substantias non esse capaces quantitatis. Sed hae rationes non satis videntur ostendere repugnantiam; nam prior divisio substantiae in materiam, formam et compositum, non est adaequata substantiae in communi; nam Aristoteles, cum eam divisionem tradit in II de Anima, in princip., et VII Metaph., text. 7, plane loquitur de forma informante; sic autem angelica substantia nec est forma, nec materia, nec compositum; dividitur ergo ibi substantia inferior, seu aliquo modo generationi et corruptioni obnoxia. Alioqui, ut divisio sit adaequata omni substantiae, loco illius membri, scilicet, substantiae compositae, ponenda esset completa; omnis enim substantia aut est completa aut incompleta per modum potentiae, ut materia, aut per modum actus, ut forma. Substantia vero completa rursus dividenda est in compositam ex materia et forma, et simplicem secundum negationem talis compositionis; haec vero ulterius potest subdividi in incorpoream, quae est ita simplex ut compositionem etiam partium integrantium excludat, et corpoream, quae habeat compositionem ex his partibus sine compositione ex principiis essentialibus materiae et formae; nulla enim affertur ratio ob quam repugnet eandem substantiam completam habere unam compositionem sine alia.

5. Quapropter repugnantia illa, quo talis substantia esset materialis et immaterialis, solum in vocibus consistere videtur. Unde distingui potest illa vox *materialis*; proprie enim significat rem compositam ex materia quae sit pura potentia et forma, et in hoc sensu illa substantia simplex non esset materialis sed potius immaterialis, sumpta hac privativa voce in contraria et proportionata significatione; sic autem non convertentur immateriale et incorporeum, iuxta praedictam sententiam. Quia vero partes integrantes ad materialem causam reducuntur ab Aristotele, ideo latius potest sumi illa vox, et omnis substantia quae partes habet

integrantes appellari potest et materialis et composita aliquo modo ex materia. Et hoc sensu illa substantia de qua agimus non diceretur immaterialis, sed materialis; nam immateriale sumptum in proportionata significatione reciproce dicitur cum incorporeo. Nec sunt inusitatae hae significationes, nam forma ligni dicitur materialis quamvis materia non constet, quia est extensa; forma vero hominis contraria ratione immaterialis est. Altera vero divisio actus et potentiae etiam patitur aequivocationem; nam, si nomine actus subsistentis intelligatur substantia integra quae non indiget alio actu substantiali et intrinseco ut actu sit, sic concedimus illam substantiam simplicem de qua agimus, fore actum subsistentem; negamus tamen huiusmodi actum subsistentem non posse esse capacem quantitatis; neque propterea occluditur via ad probandum substantias angelicas esse incapaces quantitatis; id enim non est probandum ex communi ratione actus subsistentis in ea significatione, sed aliunde, scilicet, quia sunt actus perfectiores et indivisibiles et intelligentes. Unde, si nomine actus subsistentis intelligatur substantia ita perfecta ut omnino recedat a conditionibus materiae et a compositione ex partibus integrantibus, sic negamus divisionem illam esse adaequatam, aut illam substantiam simplicem et corpoream esse actum subsistentem. Atque haec est tota probabilitas huius sententiae, iuxta quam negandum est propriam causam materialem et substantialem de qua agimus reperiri in caelestibus vel incorruptibilibus corporibus, sed solum reductive quatenus partes integrantes, ut dixi, ad materialem causam reducuntur. Negari enim non potest quin substantia corporea necessario habeat hanc compositionem; contrarium enim claram repugnantiam involvit.

Secunda D. Thomae sententia

6. Secunda sententia principalis est omnia corpora etiam incorruptibilia componi ex vera et propria materia quae sit substantialis potentia physica ad formam. Haec est opinio D. Thomae, et discipulorum eius, I, q. 66, a. 2, et I de Caelo, lect. 6, et VIII Phys., lect. 20; Capreol., In II, dist. 12, q. 1; Soncin., XII Metaph., q. 7; Iavel., lib. VIII, q. 12; Soto, II Phys., q. 1. Tenet etiam Scotus, loco cit.; et Aegid., In II, dist. 2, et I Hexamer., c. 4 et sequentibus; Ocham, In II, q. 22; D. Bonavent., In II, dist. 12, a. 2, q. 1. Tenuit etiam Avicenna, lib. I Suffic., c. 6; Paulus Venet., in Summa de Caelo, c. 2, ubi refert Themistium, Theophrastum et alios. Et pro hac etiam parte afferuntur varia Aristotelis testimonia, ita ut quae fuerit eius in hac parte sententia satis obscurum esse videatur. Nam I de Caelo, c. 9, text. 93, 94 et 95, expresse dicit caelum ex materia constare, et inde probat non posse esse aliud caelum quia ex universa materia constat. Praeterea, XII Metaph., text. 22, ait omnium sensibilium corporum eadem esse principia, materiam, scilicet, et formam, et II de Generat., c. 9, text. 51, ait duo principia, materiam, scilicet, et formam etiam rebus aeternis primasque tenentibus tribui; in his vero inferioribus addi tertium, nempe privationem, ad generationem constituendam. Denique VIII Metaph., text. 10, ait omnem substantiam sensibilem materia constare. Ratione fundatur haec sententia duobus principiis superiori oppositis. Unum est ad incorruptibilitatem caelorum seu corporum non esse necessariam carentiam materiae, quod principium declarabitur fusius in puncto sequenti. Nunc breviter probatur quia, quamvis res constet materia et forma, potest unio earum esse indissolubilis, quod satis est ad incorruptibilitatem. Alterum principium est quantitatem molis, quam habent omnia corpora etiam incorruptibilia, esse necessario coniunctam cum materia, ita ut sit proprietas tam propria materiae seu rei compositae ex materia ut sit certum indicium illius. Quod his verbis scripsit Plotinus, Enneade II, lib. IV, c. 6: *Quidquid habet molem, habet materiam.*

Collatio superiorum opinionum

7. Ex his sententiis neutra potest evidenter probari quia nullus est effectus qui evidenter nobis ostendat esse vel non esse materiam in huiusmodi corporibus, quod satis declaratum est referendo ipsas sententias. Nam prior ex incorruptibilitate infert carentiam materiae, quam illationem posterior sententia evidenter ostendit non esse bonam; nam, licet res immaterialis necessario sit incorruptibilis, non tamen convertitur; atque ita, licet in re incorruptibili ut sic non sit necessaria compositio ex materia, ad incorruptibilitatem tamen potest esse necessaria propter alias causas non impediende incorruptibilitate. Quia, licet haec saepe oriatur ex simplicitate rei, interdum tamen potest oriri ex indissolubili nexu formae et materiae, ut posterior opinio recte

dicebat. Neque enim rationabiliter dici potest repugnare unioni materiae et formae quod sit indissolubilis; quae est enim haec repugnantia? Non enim omnis compositio postulat ut dissolvi possit, etiam in naturalibus, ut patet in compositione ex accidente et subiecto. Si ergo datur forma accidentaliter inseparabilis a subiecto, cur non poterit etiam dari forma substantialiter inseparabilis a materia? Item compositio ex partibus integrantibus potest esse naturaliter indivisibilis, ut est in caelo; ergo etiam alia compositio ex materia et forma poterit esse naturaliter indissolubilis; inefficax ergo est illatio quae fit ex incorruptibilitate ad carentiam materiae.

8. *Caelum ex materia et forma compositum.*— Posterior vero sententia ex quantitate molis infert compositionem ex materia, quae consecutio etiam videtur incerta ob argumentum ultimum prioris sententiae. Propter quod non est mihi evidens implicare contradictionem fieri substantiam simplicem et completam quantitatis capacem; quod si hoc non implicat, enervatur omnino illa consecutio cum non sit formalis neque absolute necessaria. Nihilominus tamen, quantum ex signis et effectibus nos iudicare possumus, verisimilius est caelum esse compositum ex materia et forma. Primo quidem, quia in illo sunt omnia accidentia quae materiam consequuntur excepta corruptibilitate, ut sunt quantitas, quae eiusdem rationis est in omnibus corporibus. Deinde est in caelis rarum et densum, quae per materiam definiuntur; est enim densum quod sub parva quantitate multum habet materiae, ut constat ex II de Generatione. Ad haec in caelis sunt quaedam accidentia quae videntur ordinata tantum ad recipiendum, ut quantitas, secundum quam sunt physice mobiles; alia vero ad agendum, ut lumen, et si quae sunt aliae facultates per quas influunt; ergo, sicut haec indicant formam, ita illa indicant materiam. Denique omnia corpora physice mobilia sunt entia naturalia: ideo enim sub obiecto philosophiae comprehenduntur; unde Aristot., I de Caelo, c. 2, caelestia corpora ponit inter naturalia entia quae natura constant; sed iuxta eiusdem doctrinam, II Phys., c. 1 et 2 natura non est nisi materia vel forma, neque aliam physicam naturam cognoscimus; ergo omnia corpora etiam incorruptibilia huiusmodi natura constant. Quae ratio saltem probat esse hanc sententiam magis consentaneam doctrinae Aristotelis. Quid vero ad priora testimonia respondendum sit videbimus sequenti sectione. Atque haec resolutio magis ex sequentibus responsionibus persuadebitur.

Argumentorum solutiones

9. Ad primam ergo rationem prioris opinionis respondetur quod licet prima cognitio materiae primae inventa fuerit per viam motus et transmutationis, tamen, semel cognita hac compositione ex materia in inferioribus corporibus, inde ratiocinatum est ad superiora, et ex aliis similitudinibus et accidentibus talium corporum intellectum est hanc compositionem communem esse omnibus corporibus. Unde ad secundam respondetur non oportere ut compositio ex materia et forma sit propter alium finem extrinsecum, sed propter ipsam substantiam componendam quae ex eis constat; et, quia natura talis substantiae huiusmodi compositionem postulat ut habeat omnia quae sibi connaturalia sunt, scilicet, materiam, ut possit subsistere, occupare locum, moveri et similia, formam vero, ut sit in actu et ut agere possit. Quocirca falso videtur in eo argumento supponi materiam in his rebus inferioribus solum esse propter generationes et corruptiones; est enim haec una ex proprietatibus huius materiae, non tamen adaequata ratio materiae ut sic.

10. Ad tertiam respondetur primo probabile esse quantitatem et materiam ex natura sua ita esse adaequate connexas ut repugnet quantitatem esse connaturalem alicui enti quod materiam non habeat; hoc enim magis indicant ea quae de corporibus experimur, et nullum est prorsus fundamentum sufficiens ad fingendum aliud genus naturalium entium possibile. Neque hoc repugnat infinitati divinae potentiae, ut per se satis patet, quia potentiae divinae infinitas non immutat rerum naturas; et quamvis possit supra illas operari, non tamen facit ut sit connaturale quod ordini naturae congruum vel consentaneum non est. Unde inferius ostendemus e converso fieri non posse ut sit substantia ex materia et forma composita, cui naturale non sit habere quantitatem; quid ergo mirum videri debet ut e converso etiam repugnet dari substantiam omnino completam et quantam quae non sit composita ex materia et forma tamquam ex suis partibus? Concipiendi ergo sunt duo ordines substantiarum a Deo creabilium, scilicet, compositarum ex materia et forma et simplicium. Prioribus omnibus communis est haec

imperfectio, quod sunt capaces quantitatis; posteriores vero omnes substantiae adeo perfectae sunt (agimus de substantiis completis), ut eis quantitas repugnet; et ideo tales substantiae dicuntur ab Aristotele separatae et actus simplices ac intellectuales. Repugnat autem naturis rerum ut hi duo ordines inter se confundantur, ideoque non potest una et eadem res habere imperfectionem unius ordinis coniunctam cum perfectione alterius.

11. Addo deinde, quamvis hoc admitteremus, scilicet, posse dari substantiam simplicem et integram ac subiectam quantitati molis, non posse convenienter attribui caelo talem substantiae modum, quia esset valde imperfecta, quia non esset actus perfectissimus, ut per se constat, quia esset imperfectior substantiis intellectualibus, immo et multis substantiis compositis ex materia et forma, praesertim homine, et aliunde etiam careret actu substantiali, qui est maxime perfectus inter actus informantes. Sicut ergo substantia creata carens omni pulchritudine formae accidentaliter est valde imperfecta, ita substantia corporea carens pulchritudine formae substantialiter esset valde imperfecta et quasi monstrosa. Et fortasse hinc sumitur non leve argumentum proportionale, nec parvi (ut ita dicam) ponderis, sicut non potest dari substantia creata incapax accidentis, ita non potest dari substantiam corpoream incapax substantialis formae seu non constitutam per actualitatem illius, si integra et completa sit; si vero sit simplex et sub quantitate subsistens, non esse integram sed potentialem partem indigentem actualitate formae. Et confirmatur, nam talis substantia non posset esse secundum se totam activa ullo actionis genere; non enim actione immanente cum esset res inanimis, nec vero transeunte quia hoc excedit limites naturalium agentium qualia sunt corpora caelestia, et ita potius esset nullius activitatis aut efficaciae. Sicut ergo corpora caelestia non agunt nisi inducendo formam in materiam, ita etiam non sunt nisi per existentiam propriae formae in propria materia. Quocirca, quamvis simplicitas, caeteris paribus, sit indicium et argumentum perfectionis, tamen illa simplicitas in substantia corporea non esset indicium perfectionis sed potius imperfectionis; nec enim semper entia quo simpliciora eo perfectiora sunt.

SECTIO XI

AN MATERIA INCORRUPTIBILITATEM CORPORUM SIT EIUSDEM RATIONIS CUM ELEMENTARI

1. In hac re fuit sententia Avicennae eandem secundum speciem esse materiam omnium corporum, tam caelestium quam terrestrium, tam corruptibilem quam incorruptibilem, quam opinionem multi ex theologis secuti sunt, praesertim Aegidius locis citatis, et in eandem inclinavit Scotus et alii. Potest autem haec sententia duobus modis defendi. Primo asserendo caelum esse corpus corruptibile et elementaris naturae, et hoc modo eam docuit Plato, ut etiam D. Thomas infra citandus meminit; et Nemesius, lib. De Natura hominis, c. 5, refert Platonem posuisse caelum ex igne et terra. Secundo, potest illa sententia defendi simul cum caeli incorruptibilitate, et utroque modo a nobis tractabitur, quamvis in praesenti nos potius supponamus incorruptibilitatem aliquorum superiorum corporum, et ea incorruptibilitate supposita, materialem causam eorum inquiramus. Fundari autem potest praedicta opinio partim in naturali ratione, partim theologica.

2. Prima ratio metaphysica est, quia impossibilis videtur distinctio specifica inter materias, quia teste Aristotele, VII Metaph., text. 49, *actus est qui distinguit*, praesertim specificiter et essentialiter; sed quaelibet materia est pura potentia; ergo non potest in ea reperiri distinctio specifica. Et confirmatur quia materia prima est infimum ens substantiale quod esse potest, et ideo ab Augustino dicitur esse prope nihil; ergo intra latitudinem materiae non potest dari specifica distinctio; alias, cum duae res specie diversae necessario sint inaequalis perfectionis, esset una materia essentialiter perfectior alia atque ita aliqua materia non esset infimum ens nec summe distans a Deo, quod repugnat imperfectioni materiae. Nam pura potentia extreme opponitur puro actui, videnturque esse quasi duo extrema totius latitudinis substantiarum; unde sicut in puro actu non potest esse specifica distinctio, ita nec videtur possibilis in pura potentia.

3. Secunda praedictae opinionis ratio sit, quia talis distinctio necessaria non est. Si quid enim cogeret ad illam introducendam, maxime incorruptio caelorum; sed hoc non. Primo quidem quia, licet caeli nunquam actu corrumpantur, non inde fit ab intrinseco esse incorruptibiles; fieri enim potest ut, licet ex vi suae compositionis substantialis caelum corruptibile sit, de facto tamen nunquam corrumpatur, quia in suo loco naturali existens et distans ab omnibus agentibus contrariis, est ita dispositum ut omnibus resistere possit. Vel secundo quia, licet caelum constet ex hac materia, potest esse naturaliter incorruptibile ab intrinseco. Quia sola materia prima non est sufficiens principium corruptibilitatis, nisi etiam forma talis sit ut unio eius sit separabilis a materia, quod duplici ex capite provenire solet, scilicet, vel quia unitur materiae mediis dispositionibus habentibus contrarium, quae duae rationes inveniuntur in formis rerum generabilium, non autem in formis caelorum; nam forma caeli propter suam eminentem perfectionem virtute continet inferiora, et ita per sese replet totam materiae capacitatem et praeterea⁹ unitur materiae per dispositiones non habentes contrarium; unde Aristoteles inde solum probavit caelum esse incorruptibile quia non habet contrarium. Sic ergo conficitur ratio: nam ut caelum sit incorruptibile satis est quod unio eius cum materia sit naturaliter indissolubilis; sed hoc esse potest absque diversitate materiae propter modum informationis et dispositionum; ergo propter hanc causam non oportet illam materiarum distinctionem introducere. Quod potest declarari exemplo theologico; nam unio humanitatis Christi ad Verbum indissolubilis est, quamquam illa humanitas ex se sit capax propriae subsistentiae et illa careat, quia subsistentia Verbi talis est ut repleat capacitatem humanitatis et contrarium non habeat; sic ergo in praesenti intelligi potest de informatione formae caeli, etiamsi sit in materia rerum generabilium. Et confirmatur quia alias, si propter incorruptibilitatem caelorum oporteret materiam eorum distingui a materia inferiori, eadem ratione distinguenda esset materia uniuscuiusque caeli a materia aliorum, quod videtur valde absurdum; sequela autem patet a paritate rationis.

4. *Theologico argumento roboratur praecedens opinio.*— Tertio addunt theologii fundamentum sumptum ex prima rerum creatione, quod hic praetermittere non possumus ut declaremus metaphysicam non repugnare theologiae. Aiunt ergo ex historia Genesis constare Deum ex eadem materia caelos et elementa condidisse, ideoque nulla esse corpora quae ex distinctis materiis constant. Antecedens probatur ex illis verbis Genes., 1: *In principio creavit Deus caelum et terram, terra autem erat inanis et vacua, et tenebrae erant super faciem abyssi.* Ubi August., XII Confess., c. 7, intelligit per caelum significari naturam angelicam, nomine autem terrae materiam primam ex qua omnia corpora formata sunt. Alii vero, quia illa interpretatio illius vocis caelum nimis videtur metaphorica, nomine caeli significari dicunt caelum empyreum quod est sedes beatorum, de quo multa in antiquis Patribus leguntur, ut videre licet apud Damascen., lib. II Fidei, c. 6; et Theodoretum, Quaestion. super Genes., q. 11 et 14; et Basilium, hom. 2 et 3 in Genesim; et Bedam, in suo Hexamer., in princ.; et Chrysostom., exponentem verba illa ad Hebr., 8: *Sanctorum minister et tabernaculi Dei quod fixit Deus et non homo*; et Hilarium, in illa verba Ps. 122: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in caelis*; et Diodorum, apud Lippomanum, in Catena super Genesim. Nomine autem terrae significari dicunt materiam primam, seu corpulentam massam ex qua Deus omnia corpora formavit, in quo cum Augustino conveniunt. Quam opinionem sequitur Abulensis, in Genesim; et tribui solet Bedae, Straboni et Hugoni Victori; et eandem insinuat Theophil. Antiochenus, lib. II ad Autolyicum, aliquantulum a principio; et Philastrio, lib. de Haeresibus, inter ignorantias quorundam haeticorum refert quod duplicem terrae acceptionem ignoraverint. Una, qua significat hoc elementum quod inhabitamus; altera, qua significat Hyle, id est, materiam invisibilem et incompositam quae veluti matrix est omnium rerum. Quae sententia confirmari potest difficili loco Sapient., 11: *Omnipotens manus tua creavit orbem terrarum ex materia*

⁹ praeterea, 1960; *alit.* propterea. “La sustitución de *praeterea* por *propterea* modifica notablemente el sentido”. Cf. BHF, t. 2, p. 485.

invisa; haec ergo materia nomine terrae significata est et ex illa tamquam ex materia constat totus terrarum orbis.

5. Alii vero, quoniam haec etiam interpretatio nominis terrae valde metaphorica est et aliena ab historica narratione, proprie intelligunt ea voce significari elementum terrae quod Deus primo die simul cum caelo empyreo creavit. Addunt tamen simul cum eis creatam fuisse aquam quae totum illud spatium replebat quod inter terram et caelum empyreum interiectum est, ex qua postea Deus omnes caelos et elementum ignis et aeris creavit; atque ita concludunt, haec omnia corpora ex eadem materia constare. Assumptum vero probant ex illis verbis proxime sequentibus: *Et tenebrae erant super faciem abyssi*; abyssus enim est copiosa aqua ad cuius fundum non facile penetrari potest, ut Basilius declarat super Genesim, et Augustinus in Ps. 14. Unde statim subditur: *Et Spiritus Domini ferebatur super aquas*. Fuerunt ergo aquae simul cum terra et caelo, et inter terram et caelum procreatae; et cum verisimile non sit aliquod spatium interpositum inter caelum et terram mansisse vacuum, constat totum repletum fuisse aquis, quia Scriptura non facit mentionem alterius corporis tunc procreati quo repleri posset. Atque ita concluditur caelum productum esse ex aqua. Cui sententia favent verba illa Petri, II epistol., c. ult., *Latet hoc volentes, quod caeli erant prius, et terra de aqua et per aquam consistens verbo Dei*. Idemque dixisse eundem Petrum cum Simone Mago disputantem refertur in lib. I Recognit. Clementis, circa principium. Denique vox etiam hebraea qua caeli *Samain* appellantur, huic sententiae favet, nam (ut ait Hieron., epist. 83, ad Oceanum) illud nomen ex aquis sumptum est. Aliqui vero addunt corpus illud quo spatium inter terram et caelum replebatur, non fuisse proprium elementum aquae, sed aqueam materiam quasi vaporem quemdam aut nebulam, iuxta illud Ecclesiast., 24. *Sicut nebula texi omnem terram*; et illud Iob, 38: *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, et caligine illud, quasi pannis infantiae, obvolverem?* Et ex hac materia nebulosa aiunt creatos esse caelos omnes praeter empyreum, atque ita fit ut eadem materia constent.

6. Et confirmatur haec opinio alia duplici sententia Scripturae. Una est quod sunt verae aquae super firmamentum, id est super octavam et stellatam sphaeram, ut constat ex eodem Genes., 1: *Fiat firmamentum in medio aquarum et dividat aquas ab aquis, et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quae erant sub firmamento ab iis quae erant super firmamentum*; et in aliis Scripturae locis saepe fit mentio aquarum supra caelos existentium, ut Ps. 103 et 148, et apud Danielelem, in cantico trium puerorum. Ex hac ergo Scripturae sententia colligitur caelum non esse alterius materiae quam elementum aquae, fuisseque ex aqua formatum, partemque aquarum super ipsum fuisse relictam. Altera sententia Scripturae est caelos aliquando fore corrumpendos et igne comburendos et in meliorem substantiam transformandos, ut videtur expresse praedicere Isaias, c. 51 et 65, et clarius D. Petrus, II Canonic., c. ult., et indicatur multis aliis locis. Hinc ergo recte colligitur constare caelum materia capaci substantialis mutationis, et consequenter habere materiam eiusdem rationis cum materia horum inferiorum.

Posterior sententia priori contraria

7. Secunda sententia docet materiam caeli esse diversae rationis a materia horum inferiorum vel, ut universalius magisque metaphysice loquamur, materiam corporum incorruptibilium necessario esse diversae rationis a materia corruptibilium corporum. Ita docet D. Thomas, I, q. 66, a. 2, et I-II, q. 49, a. 4, et II cont. Gent., c. 16; et eam sequuntur auctores citati in superiori sectione. Immo etiam Comment., VIII Metaph., com. 12, licet absolute neget caelum habere materiam, sub conditione tamen ait, si illam habet, eam esse diversae rationis. Atque haec est sine dubio sententia Aristotelis locis citatis pro opinione Commentatoris in superiori puncto; nam in eis plane negat caelum habere talem materiam qualem habent haec inferiora; unde, cum aliis locis dixerit habere materiam, necesse est ut illam asserat esse diversae rationis. Id quod disertis fere verbis affirmat, XII Metaph., text. 12, et in hoc sensu communiter exponitur, quod lib. X Metaph., c. 5, ait corruptibile et incorruptibile differre genere; non est enim hoc verum de genere logico, cum corpora corruptibilia et incorruptibilia in

genere substantiae et corporis convenient, oportet ergo intelligi de genere physico, quod omnes materiam esse intelligunt, quae ita appellatur, quia eam proportionem servat ad formam quam genus ad differentiam. Unde I de Generat., c. 6, apertius dicit ea quae non possunt mutuo agere et pati non habere eandem materiam. Est ergo haec sententia magis consentanea philosophicae doctrinae; ut vero simpliciter veriorum esse ostendamus paulatim procedendum est, iuxta tria fundamenta prioris sententiae.

Matariarum specifica diversitas non repugnat

8. Dico primo nihil repugnare naturis rerum quod in substantialibus potentiis et materiis detur specifica et essentialis diversitas. Probatur primo ostensive ex iis quae in superioribus dicta sunt de natura materiae primae. Ostendamus enim habere veram essentiam, realem et substantialem, et in genere entis habere suam actualitatem entitativam, quamvis incompletam et cum habitudine ad formam; ergo in illo gradu et modo essentiae partialis potest esse diversitas et maior et minor essentialis perfectio. Patet consequentia, quia nec ex parte Dei est impotentia, nec ex parte rei est repugnantia. Sicut enim potentia passiva accidentaliter potest esse diversa specie, quia ad actum specie et genere diversum ordinatur, eodem modo possunt distingui potentiae substantiales. Quod declaratur amplius; nam formae substantiales quaedam sunt quae uniuntur materiae per generationem totius, quae lato modo dici possunt formae generabiles; aliae vero sunt formae quae non possunt fieri aut uniri per generationem, sed per creationem vel concreationem tantum; ergo si instituatur materia apta ad recipiendas solas formas prioris generis et incapax aliarum, erit plane diversae naturae a materia capaci ingenerabilium formarum; non autem repugnat ut huiusmodi materia cum tali natura et capacitate instituatur; ergo non repugnat fieri materias diversarum naturarum et essentialium.

9. *Actum distinguere, qualiter intelligendum.*— Secundo potest hoc probari solvendo fundamentum primae sententiae et omnes rationes quibus probare conantur eius defensores hoc esse impossibile. Cum enim ex Aristotele adducitur illud principium: *Actus est qui distinguit*, si nomine actus in tota sua latitudine utamur, facile respondebimus materiam unam distingui specie ab alia per intrinsecam differentiam essentialem, quae ad genus materiae comparatur ut actus metaphysicus; iam enim supra ostendimus non repugnare purae potentialitati materiae in genere physico constitui ex potentia et actu metaphysicis. Neque enim necesse est recurrere ad analogiam materiae in communi respectu matiarum diversarum rationum, quam constituit Caiet., I, q. 66, a. 2. Talis enim analogia nulla probabili ratione fundatur, cum essentialis ratio potentiae substantialis propriissime conveniat cuilibet materiae et sine ulla habitudine unius ad aliam. Itaque, si de actu metaphysico loquamur, quaelibet materia in se habet intrinsecum actum quo ab alia distinguitur, quod manifeste convincitur ex distinctione essentiali materiae a forma, nam si actus est qui distinguit, necesse est ut materia in se habeat actum quo a forma distinguitur. Eo vel maxime quod valde probabile est dari conceptum communem univocum et genericum ad materiam et formam, eo scilicet modo quo in partibus potest genus reperiri, iuxta supra dicta de universalibus; huiusmodi namque esse videtur conceptus naturae, aut principii vel causae intrinsecae et essentialis, hoc ergo genus per differentias oppositas dividitur tamquam per actus; ita ergo potest communis ratio materiae per varias differentias distingui. Quod si sit sermo de actu physico seu reali, adhuc distinguere possumus de actu entitativo vel formali, et priori modo non oportet ut quaelibet simplex entitas distinguitur ab alia dissimilis naturae per alium actum, praeter ipsiusmet rei entitatem. Quia entitas simplex non potest in re distingui ab alia nisi seipsa; nam eodem distinguitur quo est. Loquendo autem de posteriori actu, scilicet formali, sic etiam attribui potest omnis distinctio, quatenus vel per ipsum, vel per habitudinem ad ipsum fit; sic enim compositum distinguitur per formam ut per actum constituentem; una vero materia distinguitur ab alia per habitudinem ad diversam formam generabilem vel ingenerabilem, ut declaravimus.

10. *Materia generabilium est una positive.*— Et declaratur amplius conclusio, quia materiae primae non repugnat unitas specifica cum distinctione numerica; ergo nec repugnabit distinctio specifica cum unitate numerica. Consequentia inde probatur quia, sicut actus est qui distinguit, ita etiam actus est qui dat unitatem et qui constituit specificam naturam; prius enim secundum rationem est constituere quam distinguere. Item, quia sicut genus comparatur ut

potentia ad differentiam specificam, ita species ad differentiam individualem. Ac denique quia etiam numerica distinctio, cum sit actualis et realis, debet fieri per actum, ut constat ex superius dictis de principio individuationis. Primum vero antecedens quoad utramque partem manifestum est. Nam quoad priorem, omnes fatentur materias omnes rerum generabilium esse eiusdem speciei. Primo quidem, quia sunt omnino similes in essentia, unde et eandem habent definitionem. Secundo, quia quaelibet portio materiae est capax omnium formarum quarum est alia, nam quaelibet est commune subiectum harum transmutationum; et ideo recte dixit Aristoteles eas res unam habere materiam quae sunt invicem transmutabiles, quod de unitate specifica necessario intelligendum est. Denique supra late probavimus primam causam materialem rerum generabilium non posse esse nisi unam, utique secundum speciem, id quod docet Aristoteles, toto I lib. Physicorum, praesertim text. 69, et Comment. ibi et XII Metaph., comm. 14; et D. Thomas, I, q. 66, a. 2. Nec probandus est modus loquendi quorundam dicentium materiam generabilium esse unam specie negative, non positive; volunt enim unitatem specificam positivam esse per formam. Est tamen inepta distinctio, nam si loquantur de unitate pro formali, omnis unitas negativa est; si autem pro fundamento unitatis, hoc tam est positivum in multis materiis sicut in multis formis vel compositis, nam vere habet positivam essentiam et positivam similitudinem seu convenientiam in tota sua essentiali natura. Quoad alteram etiam partem de distinctione numerica res est clarissima; corpora enim duorum hominum numero differunt, ergo et materiae eorum, quam distinctionem retinent etiam si priventur suis formis. Quin etiam materiae quae sunt sub formis specie diversis, quamvis quoad dispositiones proximas dicantur differre aliquo modo specie, ut sumitur ex Aristotele, VIII Metaph., text. 11, tamen materiae primae quoad entitates suas solum sunt numero diversae, cum qua distinctione conservari possunt absque ulla forma actu informante. Nec refert quod tota haec materia generabilium posset sub forma eiusdem rationis constitui et sub eadem quantitate continua, et ita esse una numero, nam haec unitas vel distinctio in materia talis est qualis esse solet in rebus homogeneis, quarum partes integrantes, si sint actu divisae, sunt etiam plura individua simpliciter, et actu distincta numero; si vero non sint disiunctae sed continuae, actu sunt unum numero et plura in potentia. Sic igitur constat unitatem vel distinctionem tam specificam quam genericam vel numericam non repugnare cum natura vel essentia materiae.

11. *Materia omnium entium imperfectissima.*— Ad confirmationem quae fundabatur in imperfectione materiae respondetur primo probabile esse materiam ut sic secundum suum commune genus tam esse imperfectum ens ut nullum possit esse in genere substantiae magis infimum et imperfectum, non solum comparando genus ad genus, quod clarissimum est, sed etiam comparando omnia et singula contenta sub genere materiae ad alia omnia quae sub aliis generibus vel rationibus substantiae continentur. Declaratur hoc, nam materia ut sic distinguitur intra latitudinem substantiae, tum a forma, tum a substantia completa, sive composita, sive simplici, atque hoc modo clarum est genus materiae ut sic minus perfectum esse quam genus formae, et a fortiori quam substantiam compositam vel completam. Possumus tamen ulterius comparare quamlibet formam cum qualibet materia, et sic non est tam evidens omnem materiam esse inferiorem qualibet forma. Quid enim, si quis dicat materiam caeli empyrei esse perfectius ens quam sit forma terrae? qua enim evidenti ratione desmonstrabitur id esse falsum? Nam quod forma illa plus habeat de ratione actus actuantis non videtur satis convincere, quia etiam accidentia habent plus de ratione actus actuantis quam materia, et nihilominus in sua entitate actuali simpliciter sunt minus perfecta, quia absolute minorem perfectionem conferunt in genere entis. Sic ergo dicere quis posset meliorem esse materiam quae veluti inchoat perfectissimum corpus quale est caelum empyreum, quam sit forma quae veluti consummat et complet corpus imperfectissimum quod est terra. Nec etiam obstat quod illa materia sub genere minus perfecto contineatur, nam saepe accidit perfectam speciem sub genere minus perfecto esse simpliciter nobiliorem quam sit aliqua species infima sub meliori genere, sicut voluntas est absolute perfectior potentia quam visus, licet hic contineatur sub genere potentiae cognoscentis, quod nobilius est. Nobilitas enim generis non est sumenda ex comparatione omnium et singularum specierum, sed vel secundum se et comparando praecisas rationes, vel certe conferendo supremam speciem unius generis ad supremam alterius. Quamquam vero hoc ita disputari

possit, nihilominus tamquam probabilius admittimus quamlibet materiam esse inferiorem qualibet forma, quia est pura potentia in genere substantiae, sub quo genere parum perfectionis participare potest. Item, quia alias facile posset quis dicere aliquam materiam esse perfectiorem aliqua substantia completa et integra, quia cum ponatur esse perfectior quam forma et alioqui includat totam materiae perfectionem facile fieri potest ut saltem intensive excedat in perfectione aliquam substantiam integram et compositam, quod verisimile non est. Hoc igitur modo optime explicatur materiam primam esse infimum ens, non solum ratione huius inferioris materiae rerum generabilium, de qua potissimum locutus est Augustinus cum dixit *materiam esse prope nihil*, sed etiam ratione totius generis seu totius latitudinis materiae, nam tota pertinet ad infimum gradum substantialis entis.

12. Non vero spectat ad hanc infimam materiae perfectionem ut in eius latitudine non possit esse gradus vel maior et minor essentialis perfectio, quia non oportet ut illa perfectio materiae sit omnino indivisibilis essentialiter; nam, ut declaravi, per varias differentias dividi ac contrahi potest. Neque quoad hoc comparanda est pura potentia cum puro actu, cuius signum manifestum est quia purus actus essentialiter est unus numero et singularis, non autem pura potentia. Ratio autem est quia purus actus in se constituitur per infinitam perfectionem simpliciter, in se includentem omnem aliam perfectionem, cui infinitati et continentiae repugnat multiplicatio tam essentialis quam generica, ut postea videbimus. Pura autem potentia non constituitur per infinitam perfectionem, ut per se constat, cum sit infimae perfectionis; neque etiam constituetur per carentiam omnis perfectionis, nec per inclusionem (ut sic dicam) omnis perfectionis, nec denique de ratione materiae ut sic est quod habeat infimam et indivisibilem perfectionem physicam, nam ratio purae potentiae hoc non postulat, et aliunde id non habet. Sed hic statim occurrebat quaerendum quaenam harum materiarum sit minus perfecta; non enim sunt aequales, ut iam concessimus et ratio specificae distinctionis postulare videtur. Rursus quaeri potest an possit fieri alia materia minus perfecta essentialiter quam sit quaelibet materia creata, et consequenter an in eis materiis possit procedi in infinitum. Sed haec declarabuntur commodius sectione sequenti.

Assertio secunda

13. *Caelestes orbis omnes incorruptibiles.*— Dico secundo: si solam rationem spectemus, probabilius est materiam caelorum esse diversae rationis a materia rerum generabilium. Ad probandam hanc conclusionem, supponimus caelum esse ingenerabile et incorruptibile. Quamquam, ut dixi, nos hoc loco non agimus de caelo quasi materialiter (ut sic dicam), sed formaliter de corpore incorruptibili. Est autem certum non repugnare dari aliquod corpus incorruptibile, de quo procedit quaestio proposita, sive illud de facto detur, sive non. Rursus de aliquo corpore caelesti, saltem de empyreo caelo, theologi pro comperto habent esse corpus incorruptibile, ut ex auctoribus superius citatis constat. Denique, quamquam de inferioribus orbibus multi existiment eos esse corruptibiles, et nonnulli ex antiquis Patribus id interdum significant et moderni etiam astrologi ex quibusdam apparitionibus cometarum id se demonstrare existiment, nobis tamen verisimilior est Aristotelis sententia, illa omnia corpora usque ad caelum lunae esse natura sua incorruptibilia, tum propter experientiam, videmus enim corruptibilia corpora, vel secundum se tota, vel secundum partes, aut corrumpi, aut alterari, peregrinas impressiones recipiendo aut a naturali statu interdum cadere; at vero vetustissimo experimento constat caelos, tam secundum se totos quam secundum omnes partes suas, integros a creatione mundi permansisse et invariabili uniformitate eodem modo moveri, nec alterari aut deiici a statu connaturali, ex qua experientia ortus est communis omnium gentium consensus existimantium caelum ex se perpetuum esse, ut Aristoteles, lib. de Mundo ad Alexandrum, et II de Caelo, c. 1, adnotavit. Tum etiam quia hoc est magis consentaneum fini propter quem corpora illa creata sunt, nimirum ut sint quaedam causae universales quae suo motu et influxu uniformiter variabili adiuvent haec omnia inferiora ut per continuam successionem et generationem conserventur; ad hunc autem finem necessarium fuit ut caeli essent perpetui et eodem modo invariabili moverentur. Tum denique quia non repugnat caelos esse creatos naturae incorruptibilis, ut ex dictis constat et magis patebit ex dicendis, ergo verisimilior est tales creatos esse; nam, ut dixi, hoc est magis consentaneum fini eorum et magis etiam pertinet ad

perfectionem et pulchritudinem universi, neque in Scriptura divina est aliquid quod huic philosophicae rationi repugnet, ut sequenti assertione ostendam. Immo sunt multae locutiones quae illi favent, ut quod caeli firmissimi, II Paralipomenon, 6, et solidissimi, Iob, 37, et aeterni, scilicet, in posterum, Ps. 148, et II ad Cor., 5, dicuntur.

14. *Probatio conclusionis.*— *Quorundam responsio refutatur.*— Hoc ergo supposito probatur conclusio posita quia, si caelum esset compositum ex materia elementorum, tam esset ex se corruptibile quam sunt ipsa elementa. Probatur sequela quia materia caeli esset capax aliarum formarum, verbi gratia, elementorum, et careret illis; ergo esset subiecta propriae privationi talium formarum et consequenter, quantum est ex se, illas appeteret; sed haec est tota radix corruptibilitatis elementorum; ergo. Respondent aliqui negando maiorem, quia materia, dum est sub una forma, non est capax alterius quia non potest habere utramque simul et ideo non habet proprie privationem neque appetitum alterius, quia ea forma quam habet contenta est. Sed hoc frivolum est, nam capacitas ad plures formas non est in sensu composito (ut aiunt), sed divisim declaranda; est enim idem subiectum capax contrariarum formarum, non quia possit simul utramque recipere, sed quia de se indifferens est ut unam vel aliam suscipiat, atque hoc satis est ut, quando unam habet, vere sit altera privatum, quia vere caret forma cuius est capax. Alias neque materia generabilium rerum esset subiecta privationi, neque in aliquo subiecto in quo est forma vel qualitas positiva, esset unquam privatio formae oppositae, quod est contra communem omnium sensum et loquendi modum. Denique, materia generabilium non alia ratione est principium corruptionis, nisi quia hoc modo est capax aliarum formarum quibus caret, et ea ratione dicitur eas appetere, secundum metaphoram; nam hic appetitus non est aliud a naturali capacitate, ut in prima disputatione prooemiali declaratum est.

15. Alii respondent formam caeli explere capacitatem materiae propter suam eminentiam et virtualementiam, et ob hanc peculiarem rationem materiam existentem sub tali forma non appetere alias, nec proprie esse capacem illarum. Sed hoc etiam est falsum, nam forma caeli non continet eminenter ac virtute omnes alias formas; non enim continet animam rationalem, neque alias formas perfectiorum viventium, neque forma unius caeli eminenter aut virtute continet formas aliorum caelorum, supposito quod specie differant. Unde, cum dicitur forma caeli explere capacitatem materiae, intelligi potest intensive, et hoc neque est verum, nec satis est, nam anima rationalis perfectius actuatur materiam et, cum illa sit perfectissima, illa sola dici potest explere intensive capacitatem materiae, et nihilominus relinquit illam ita capacem aliarum ut sit sufficiens principium corruptionis. Responderi potest animam rationalem excedere formam caeli in gradu formae, excedi tamen in modo informandi. Nos vero dicimus ex hoc excessu et informandi modo colligi sufficienter diversitatem materiae et alias explicari non posse qualis sit ille excessus, ut ex sequentibus magis constabit. Vel ergo intelligitur forma caeli explere capacitatem materiae extensive, et hoc est impossibile si illa materia est eiusdem omnino rationis et capacitatis cum hac nostra materia, quia de se est plane indifferens ad omnes formas quarum perfectiones nec formaliter continet forma caeli nec eminenter. Quapropter fieri non potest ut per se sola et per suum informandi modum repleat capacitatem talis materiae.

16. Alia responsio est capacitatem materiae dupliciter posse considerari: uno modo, secundum se et quasi remote; alio modo, proxime et ut est reducibilis ad actum. Priori modo concedunt materiam caeli esse capacem aliarum formarum, ut argumentum factum probat; et similiter habere privationem et quasi radicalem appetitum; proxime vero negant habere capacitatem, quia iam illa materia ita est effecta, disposita et actuata, ut non sit reducibilis ad alium actum, eo quod non sit separabilis ab illo quem nunc habet. Hoc autem provenit partim ex dispositionibus quae non habent contrarium, partim ex ipsamet informatione seu modo informandi, qui talis est ut inseparabiliter coniungat talem formam huic materiae. Materia autem est principium corruptibilitatis non prout consideratur secundum remotam capacitatem, sed prout est proxime disposita et affecta. Haec quidem responsio est probabilis, non tamen ita satisfacit quin contraria opinio probabilior relinquatur. Primo quidem, quia ut agens possit alterare passum, non oportet ut supponat in illo dispositionem positive contrariam, sed satis est ut supponat capacitatem cum privatione, nam haec, adiuncta forma quam agens introducit, sunt

sufficientia principia naturalis mutationis; ergo, licet in caelo non sint dispositiones directe et positive contrariae qualitatibus elementorum, si tamen in eo est materia capax talium qualitatum et carens illis, hoc satis est ut possit caelum ab elementis alterari et peregrinas impressiones recipere. Dices habere caelum nobiles aliquas qualitates formaliter repugnantes et resistentes omnibus his inferioribus qualitatibus. Sed hoc imprimis dicitur voluntarie et sine probatione, ac deinde ex illa responsione ad summum habetur caelos non posse corrumpi, quia non est in inferiori agente virtus quae possit vincere resistentiam passi; si ergo virtus activa augetur aut fortior redderetur, posset caelum alterare et ad corruptionem disponere.

17. Ac denique, licet daremus esse possibilem illum incorruptionis modum, tamen negari non potest quin facilius et nobilior modus sit, si caelum non per resistentiam qualitatum, sed per intrinsecam et substantialem compositionem sit incapax peregrinarum impressionum et formarum. Cum ergo caelum factum sit ut ab his omnibus impressionibus et alterationibus sit abstractum et ut materia eius nunquam mutet formam, verisimilius est factam esse de se incapacem omnium harum formarum et qualitatum, atque adeo non solum quoad formam sed etiam quoad materiam esse caelum alterius rationis et ordinis ab omnibus inferioribus corporibus. Quod si quis dicat hanc incapacitatem peregrinarum impressionum corrumpentium non esse tribuendam aut incapacitati materiae aut qualitatibus resistentibus, sed modo informandi formae, contra hoc est quia si materia habet eandem capacitatem, vix potest intelligi quomodo per solum modum informationis reddatur ipsum compositum incapax inferiorum qualitatum, maxime cum passiva potentia ad recipiendas has qualitates conveniat corporibus ratione materiae. Et propter hanc causam Aristoteles, locis supra citatis, merito existimavit sicut ea quae mutuo transmutantur communem habent materiam, ita etiam e converso quae transmutari non possunt non habere materiam communem, quia sola diversitas in forma non potest ad id sufficere. Accedit quod, licet forma caeli habeat talem informandi modum ut natura sua postulet inseparabilitatem a subiecto quod informat, tamen per hoc ipsum sufficienter indicatur materiam illi formae subiectam debere esse diversae rationis, quia potentiae distinguuntur per actus; sed forma illo modo informans est actus longe diversae rationis a forma generabili, et postulat in subiecto conditiones longe diversas, nempe inseparabilitatem et plenam satietatem, et (ut ita dicam) perpetuam quietem sub tali actu; ergo potentiae seu materiae ordinatae ad huiusmodi actus distinctae sunt.

18. *Caelestes orbis omnes ingenerabiles.— Ex opposito quot orientur absurda.—* Ultimo possunt rationes non minus efficaces sumi ex eo quod caelum est ingenerabile naturali generatione; hactenus enim solum incorruptibilitatem eius ponderavimus. Si ergo materia aeris et solis, verbi gratia, essent eiusdem rationis, esset nunc materia aeris capax formae solis et carens illa et appetens illam, non enim est minor ratio de illa quam de aliis formis quarum est actus. Ergo, quantum est ex parte causae materialis, caelum revera est generabile ex aere; ergo simpliciter est generabile. Patet consequentia tum quia haec denominatio maxime sumitur ex parte materiae, tum etiam quia potentiae passivae naturali correspondet potentia activa naturalis, alias superflua esset et otiosa talis potentia in rerum natura. Vel certe, quamvis de facto non daretur talis vis activa, non tamen repugnaret dari intra ordinem agentium naturalium. Atque ita quantum est de se, caelum esset naturaliter generabile. Quin potius, nulla ratio reddi posset cur caelum ipsum aut sol non possit ex materia sibi applicata generare sibi simile, quia datur in natura subiectum continens in potentia illam formam et carens illa; ergo illa forma factibilis est per educationem de potentia talis subiecti; ergo et in suo esse et gradu finita est et in modo quo fieri potest; ergo per virtutem finitam agentis naturalis educi potest; cur ergo non est in caelo aut in sole talis virtus ad generandum sibi simile? certe non potest ulla ratio philosophica assignari. Cum ergo caelum sit ingenerabile, forma eius talis est ut nec possit educi de potentia materiae, neque uniri per generationem; ergo non continetur in potentia illius materiae quae est subiectum generationis, neque illam respicit aut actuare potest; ergo e contrario materia quae subiicitur tali formae natura sua est subiectum incapax generationis et consequenter est diversae naturae ab alia materia quae est generationis subiectum. Atque hae rationes, quamvis exempli causa de

materia caeli factae sint, tamen universe et formaliter procedunt de corpore ab intrínseco incorruptibili, quae magis confirmabuntur solvendo secundum fundamentum prioris sententiae.

19. Fundamentum ergo secundum prioris sententiae ex confirmatione praecedentis assertionis solutum est; iam enim satis ostendimus quomodo ex corporis incorruptibilitate, si omnino naturalis et intrinseca sit, inferatur diversitas materiae, et omnia quae in discursu illius fundamenti attinguntur, sigillatim sunt a nobis tractata et expedita. Exemplum autem quod ibi adducitur de indissolubili unione humanitatis Christi nihil ad rem praesentem refert; non enim negamus aliquam unionem posse esse indissolubilem natura sua, sed dicimus huiusmodi unionem formae cum materia esse indicium diversitatis non solum in forma sed etiam in materia, tum quia potentia proportionatur actui, tum etiam quia talis unio postulat materiam incapacem peregrinarum impressionum.

Comparantur materiae caelorum inter se

20. In confirmatione vero illius fundamenti petitur specialis difficultas de materiis caelorum, an inter se etiam differant specie, in qua loqui possumus vel supponendo caelestia corpora esse eiusdem speciei, vel ex hypothesi quod differant specie; et, ut saepe dixi, nihil ad praesentem quaestionem refert quid de facto in hoc verius sit, nam satis est loqui de possibili, in quo non est dubium quin possint dari corpora incorruptibilia et eiusdem et diversae speciei. Si ergo loquamur de corporibus habentibus formas eiusdem rationis, nulla superest quaestio quin materiae debeant etiam esse eiusdem rationis essentialis, quia non habent unde distinguantur. Neque talis convenientia in materia potest obstare incorruptibilitati talium corporum quia simile non patitur a simili; unde inter talia corpora non potest esse naturalis actio et transmutatio, nec materia unius appetit formam alterius, cum sint eiusdem speciei. Et quoad hoc eadem est ratio de diversis corporibus quae de diversis partibus homogeneis eiusdem corporis; partes autem eiusdem corporis homogenei distinctas habent portiones materiae, eiusdem tamen rationis, sicut sunt formae. Non est autem improbable hanc singularem materiam talis speciei esse naturaliter coaptatam et proportionatam huic singulari formae et cum ea habere peculiare vinculum et propriam individualement habitudinem, quamquam id incertum sit parumque ad rem praesentem referat.

21. Difficultas ergo in praedicta confirmatione tacta procedit supponendo distinctionem specificam inter huiusmodi corpora, sive illa intercedat inter corpora integra, qualia sunt, verbi gratia, caelum empyreum et caelum lunae, quae specie differre longe verisimilius est, sive se habeant ut partes eiusdem corporis, ut sunt astra respectu aliarum partium corporum caelestium. De his ergo omnibus est difficultas, quia si ratio facta est efficax, aequè probat materias omnium corporum incorruptibilium specie differentium esse etiam specie differentes, quod videtur incredibile.

22. *Quorundam in hoc sententia.*— In hac re divisi sunt discipuli D. Thomae, nam Capreolus, quem Soncinas et alii sequuntur, non existimat esse admittendum illud consequens, quia, ut materiae sint specie diversae, non satis est formas esse specie distinctas, cum constet in his rebus inferioribus eandem materiam recipere varias formas; oportet ergo ut sit diversitas in modo informandi; omnes autem formae caelorum conveniunt in eodem modo informandi inseparabiliter et explendo appetitum materiae, ergo, quamvis in gradu essentiali illae formae differant, nihilominus materia omnium est una quia respicit omnes veluti sub una ratione formali quae sumitur ex modo informandi, sicut materia inferiorum corporum est una quia respicit plures formas, quatenus conveniunt in alio modo informandi, scilicet separabiliter. Unde Aristoteles, quamvis dixerit corruptibile et incorruptibile differre genere, nunquam tamen dixit incorruptibilia inter se differre etiam genere physico; non ergo differunt in materia. Tandem illa omnia corpora, sicut sunt incapacia alterationum corrumpentium, ita sunt capacia earum mutationum quae corruptionem non afferunt, ut motus localis et passivae illuminationis; ergo signum est habere materiam eiusdem rationis.

23. *Materia caelestium orbium inter se specie diversa.*— At vero Caietanus concedit sequelam argumenti et docet omnia corpora incorruptibilia specie diversa habere non solum

formas sed etiam materias specie diversas. Et in ea sententia magis consequenter loquitur, quia rationes factae eadem efficacitatem in praesenti habent. Nam si materia caeli crystallini, verbi gratia, est eiusdem rationis cum materia caeli empyrei, ergo est naturaliter capax formae eius et dispositionum omnium quae ad illam requiruntur; ergo forma caeli empyrei, quantum est ex se et ex parte talis subiecti, educi potest de potentia eius; ergo caelum empyreum naturaliter est generabile, et e contrario crystallinum caelum erit naturaliter corruptibile et transmutabile in aliud. Patet consequentia quia materia dicitur esse de se indifferens ad omnes illas formas et per proprias uniuscuiusque dispositiones determinari ad illas; ergo erit tanta repugnantia inter dispositiones sicut inter formas; ergo per illas dispositiones poterit materia illa praeparari ad abiiciendam unam formam et recipiendam aliam. Neque ad hanc transmutationem videtur necessaria contrarietas positiva et perfecta, sed sufficiet propria oppositio privativa cum naturali repugnantia et impossibilitate formarum et propriarum qualitatum vel dispositionum. Quod si ex parte potentiae passivae naturalis hoc totum verum est, nulla ratio afferri potest cur potentia activa naturali illa potentiae passivae correspondens sit impossibilis; immo nec reddi potest ratio cur de facto non reperiatur in caelis. Igitur, quod talia corpora sint ad invicem impassibilia tali passione quae ad corruptionem vel generationem disponat, provenit ex eo quod unumquodque habet propriam materiam ita accommodatam et commensuratam propriae formae et dispositionibus illius, ut sit prorsus incapax aliarum; unde necessario fit tam esse diversas specie materias horum corporum quam formas eorumdem.

24. Quocirca, quamvis verum sit omnes materias caelorum in hoc convenire quod ordinentur ad formam inseparabiliter informantem, tamen haec convenientia non potest esse in eis specifica, sed generica, et ex illa infertur diversitas specifica. Nam, ut unaquaeque materia inseparabiliter coniungatur propriae formae, necesse est ut ex vi suae entitatis et essentiae cum sola illa possit naturale vinculum contrahere; nam, si esset indifferens, hoc ipso posset suam formam dimittere et alteri repugnanti cohaerere. Igitur respicere formam inseparabiliter informantem nihil aliud est quam determinate respicere propriam et unicam formam; et e contrario, quod forma inseparabiliter informet, ideo est quia talem respicit potentiam quae illo actu contenta est, neque alium appetit, quia alterius non est capax. Neque alia ratione intelligi potest quod unaquaeque forma caeli satiet appetitum propriae materiae. Est ergo in hoc magna dissimilitudo inter materiam rerum corruptibilium et incorruptibilium, nam illa ideo respicit formam separabilem quia ex se indifferenter respicit plures formas inter se repugnantes, unde ipsamet separabilitas formarum requirit unitatem in materia et talem capacitatem, quae non omnino expleatur una vel alia forma. At vero materia uniuscuiusque caeli ideo respicit formam inseparabilem quia non respicit aliam nisi suam, et ideo illa satiatur quia non est capax aliarum neque indifferens, sed ex vi suae essentiae est determinata ad talem formam. Neque Aristoteles huic sententiae repugnare potest, cum ille generatim dixerit illa differre materia quae non sunt invicem transmutabilia. Quod vero X Metaph. dixerit corruptibile et incorruptibile differre genere, non impedit quominus ipsa etiam incorruptibilia possint dici inter se genere physico differre, si hoc nihil aliud sit quam differre materia; si vero illa locutione plus indicetur, sic speciali ratione dicentur differre genere corruptibilia corpora ab incorruptibilibus, potius quam incorruptibilia inter se, quia nimirum illa sunt diversorum ordinum, haec vero unum gradum constituunt. Item materiae caelorum et elementorum differunt quodammodo genere physico, quia una materia est subiectum generationis, tota vero alia materia est incapax generationis; et ita est etiam maior similitudo specifica et subalterna inter materias caelorum inter se quam cum materia horum inferiorum. Et illa convenientia satis est ut in aliquibus mutationibus localibus aut perfectivis convenire possint, ut per se constat. Atque ita sufficienter satisfactum est fundamentis aliorum et nostra sententia confirmata.

Tertia assertio, qua divinae Scripturae testimoniis satisfit

25. *Caelum empyreum longe incorruptibile.*— Dico tertio: ex divinis Scripturis colligi non potest caelos esse factos ex materia elementorum, et consequenter nihil est in Scriptura sacra quod propositae philosophicae veritati repugnet. Haec assertio excedit quidem limites metaphysicae; non possumus tamen eam praetermittere, tum ut satisfaciamus fundamentis oppositae sententiae, tum etiam ut breviter attingamus materialem causam totius universi

corporei et conditionis eius, in quo non solum theologi, sed etiam philosophi a principio laborarunt. Primum ergo, quod attinet ad caelum empyreum, conclusio est extra controversiam; nam theologi qui caelum illud admittunt, in primo momento creationis rerum docent fuisse creatum simul cum terra; illudque aut significari, aut saltem comprehendi in verbis illis: *In principio creavit Deus caelum*. Unde, saltem quantum ad hoc corpus, sine ulla difficultate theologica procedunt omnia dicta de materia caeli. Propter quod etiam theologi docent illud caelum in fine mundi neque esse igne comburendum neque innovandum, quia semper est purissimum et clarissimum, prout sedem beatorum decet. Philosophi vero nihil de illius caeli existentia cognoscere potuerunt, quia nec motum habet nec illuminationem aut manifestam influentiam qua possit a mortalibus humano discursu investigari.

26. *Inferiores orbis caelestes simul cum empyreo ex nihilo creati.*— De aliis autem caelis probatur conclusio, quia nulla ratio cogit ut nomine caeli in citatis verbis unum tantum corpus caeleste, illudque supremum et empyreum intelligatur, nam frequens et usitatus modus loquendi habet ut nomine caeli simpliciter dicti totus ordo caelestium corporum comprehendatur. Qui mos etiam est frequens in Scriptura, eo vel maxime quod illud singulare in hebraeo plurale est, eo quod vox *Samain* singulari careat, et in alio loco in plurali transfertur, Ps. 101: *Initio, tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli*; ubi significatur omnes caelos simul cum terra fuisse conditos. Nec vero obstat quod paulo post in eodem c. 1 Genes. dicitur firmamentum factum fuisse secundo die et appellatum *caelum*; et solem, lunam ac stellas quarta die fuisse creatas; hoc (inquam) non obstat, tum quia probabilius est haec non fuisse creata secundo et quarto die quantum ad substantiam, sed solum quoad quaedam accidentalium munera, ut paulo post indicabimus; tum etiam quia illud firmamentum de quo secundo die fit mentio, non est aliquod ex corporibus incorruptibilibus de quibus loquimur, ut mox declarabimus. Verisimilius ergo est nomine caeli comprehendisse Moysem omnes orbis caelestes, et maxime locutum fuisse de caelo hoc visibili quod humanis oculis conspicitur; hoc enim praecipue egit in eo opere ut Deum ostenderet creatorem omnium visibilium, sicut annotavit Hieronymus, ep. 139 ad Cyprianum. Non est ergo credendum incepisse Moysem narrationem suam a creatione solius caeli invisibilis; comprehendit ergo sub illa voce omnes caelos visibiles, ut interpretatur etiam Basilius, homil. 2 Hexameron. Immo probabile satis est nomine caeli comprehendisse omnia corporea usque ad aerem inclusive; est enim frequens in Scriptura ut nomine caeli comprehendatur aer, Ps. 103: *Extendens caelum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius*. Et frequenter in Scriptura fit mentio avium seu volucrum caeli, id est aeris; et in eodem loco Genesis dicitur: *Vocavitque Deus firmamentum, caelum*; quod firmamentum, vel aeris pars quaedam est, vel aerem includit. Sicut ergo paulo inferius dicitur: *Et vocavit aridam terram*, et nihilominus eodem nomine (quasi per anticipationem) illam in principio appellavit, ita etiam de nomine caeli commode intelligi potest.

27. Atque hinc ulterius colligitur nullum esse argumentum caelum fuisse creatum ex aqua, aut totum spatium a superficie terrae usque ad caelum empyreum plenum fuisse aquis, eo quod in illa prima narratione tantum caeli, terrae et aquarum Moyses mentionem fecerit. Hoc (inquam) argumentum efficax non est. Primo, quia declaratum iam est nomine caeli comprehendisse omnia corpora superiora usque ad aerem. Secundo etiam, quia probabilis est expositio multorum Patrum qui nomine *spiritus* intelligunt aerem significari, cum ibidem dicitur: *Et spiritus Domini ferebatur supra aquas*, ut videre licet in Theodoro, q. 8 super Genes., et aliis, quos in catena Genesis refert Lippomanus. Tertio, quia valde etiam probabilis est multorum expositio, qui putant nomine terrae complexum esse Moysem quatuor elementa suis sitibus naturalibus et proprio ordine disposita. Quae est sententia Basilius et Bedae in Hexamer.; et Damascen., lib. II de Fide, c. 5, et communior theologorum; nam, sicut nomine caeli totum superiorem orbem, ita terrae nomine totum inferiorem mundum comprehendere potuit, ex extremis media subintelligendo. Praesertim quia (ut philosophi aiunt), posito uno contrariorum in rerum natura, necesse est aliud etiam existere; unde facta mentione creationis terrae, ignis etiam illi extreme contrarius in situ et levitate creatus subintelligitur et in eis comprehenduntur media; vel certe sub terra et aqua comprehenduntur aer et ignis, quae in qualitatibus primis extreme illis opponuntur. Adde denique, si ex eo quod in verbis illis:

In principio creavit Deus caelum et terram, solum elementum terrae expresse nominatum est, recte colligitur aerem et ignem non fuisse tunc creatos, pari ratione colligi posse neque aquam tunc fuisse creatam quia neque hoc de illa narratur, sed statim subditur: *Terra autem erat inanis et vacua et tenebrae erant super faciem abyssi*, etc. Unde aliqui haeretici sumpserunt occasionem dicendi Deum non creasse abyssum illam de qua ibi fit mentio, neque terram illam invisam et incompositam, quia de his non dicitur quod creata sunt, sed quod erant utique antequam creatio rerum fieret. Aiebantque illis verbis significari illud antiquum chaos quod philosophi vel poetae excogitarunt, vel materiam primam quam Plato increatam existimavit, ex qua dicebant Deum creasse caelum et terram elementarem. Quae expositio haeretica est. Necesse est ergo ut sub caelo et terra aquam etiam intelligamus; unde, sicut proxime sequentia verba: *Terra autem erat inanis et vacua*, non intelliguntur de alia terra quam de illa, quae creata est in principio, ita abyssus aquarum de qua in eisdem verbis fit mentio, in eodem principio simul cum terra creata intelligitur; ergo necesse est sub illis verbis: *In principio creavit Deus caelum et terram* aliquid aliud comprehendere praeter id quod expresse verba significant; ergo qua ratione comprehenditur aqua, comprehenduntur etiam alia elementa.

28. *Graecorum et Latinorum recepta expositio.*— Et quidem si nomine caeli significari intelligamus totum corpus caeleste usque ad caelum aereum, optime nomine terrae significantur terra et aqua, quae ita sunt coniuncta ut unum corpus et inferiorem mundum quodammodo componant. Nec refert quod in eo principio in quo creata sunt non erant ita disposita, nec habebant omnino eum situm quem nunc habent; nam satis est quod quando Moyses scripsit, iam ita essent constituta ut de eis per modum unus loqueretur. Si vero nomine caeli solum intelliguntur proprii orbis caelestes, sub terrae nomine comprehenduntur reliqua elementa ratione iam dicta. Itaque utroque modo concluditur nomine caeli et terrae ibi comprehendi totum universum ex simplicibus corporibus quoad eorum substantiam constans, sine ornatu tamen et dispositione quam nunc habet. Et haec est magis recepta expositio Graecorum et Latinorum super Genesim; nec displicet Augustino, XI de Civit., c. 33, et lib. II cont. Maximin., c. 3, licet aliquid amplius interdum addat, quod ad praesentem disputationem non spectat.

29. Ex his constat nullum posse argumentum colligi ex historia creationis mundi, quo suadeatur caelos et elementa ex eadem materia fuisse condita; quod si inde non habetur, ex nullo alio Scripturae testimonio id colligi potest; utrumque autem manifestius fiet respondendo ad tertium fundamentum prioris sententiae. Expositio igitur illa quae nomine terrae materiam primam intelligit, et ex ea omnia corpora praeter caelum empyreum formata dicit, quoad priorem quidem partem est Augustini, non vero quoad posteriorem. Quamvis enim nomine terrae intelligat materiam primam, non inde fit intellexisse unam esse et eandem materiam ex qua formata sunt corpora caelestia et terrestria, sed solum quod utraque ex aliqua materia informi creata sunt. Eo vel maxime quod idem August., lib. de Genes. cont. Manich., c. 7, arbitratu nomine caeli et terrae significari materiam informem ex qua caelum et terra formata sunt, quam dicit sic appellari non quia iam hoc erat, sed quia esse poterat; ergo eadem ratione intelligi potest sensisse Augustinum aliquam diversitatem in ipsa materia informi praecessisse, ob quam distinctis illis nominibus appellata est. Sed (quod ad rem spectat) tota illa expositio Augustini est valde metaphorica et aliena a sensu historico, qui esse debet proprius et non divertere ad metaphoras, praesertim obscuras et inusitatas. Unde aliud est dicere nomine caeli comprehendi angelos, non excludendo proprium sensum vocis sed addendo contentum comprehendi in continenti, seu locatum in loco, aliud vero est dicere nomine caeli significari solam naturam angelicam, quod est incredibile quia illa metaphora est valde obscura et inusitata, maxime cum eodem capite saepe significet visibile corpus; multo vero incredibilius est nomine caeli significari materiam informem. Atque idem fere est de nomine terrae, quod in toto illo capite elementum terrae significat, et haec sola est propria significatio eius, quae excludi non debet quamvis sub illa aqua etiam vel alia elementa comprehendantur, ut explicuimus. Et hic est, ut dixi, communis sensus Patrum; immo Tertull., lib. cont. Hermogen., c. 21, vehementer in illum invehitur eo quod nomine terrae materiam informem interpretaretur. Item alias etiam

nomen abyssi et nomen aquarum significaret materiam informem, quod valde repugnat certitudini et veritati historiae.

30. *Locus Sapientiae, 11, exponitur.*— Ad locum autem Sapientiae, 11: *Manus tua creavit orbem terrarum ex materia invisā*, duobus modis responderi potest; primo ut verba illa *ex materia invisā*, non significant materialem causam ordine temporis praeeistentem creationi orbis terrarum, sed tantum ordine naturae, ita ut non proprie significant materialem causam ipsius creationis, sed rerum creatarum, ut sensus sit: Manus tua creavit orbem terrarum constantem ex informi materia quam eadem manus tua condidit, ut ex ea totum orbem formaret. Quae expositio est consentanea doctrinae Augustini, qui aliis locis ait informitatem materiae non tempore sed natura corporum creationem praecessisse, ut infra videbimus. Iuxta hanc vero interpretationem, non oportet ut verbum illud *ex materia invisā*, seu *informi* (ut ad litteram habent graeca), significet aliquam speciem ultimam materiae, sed absolute materiam, sive sit unius generis, sive speciei. Secundo et magis ad litteram, respondetur non loqui ibi Sapientem de prima rerum creatione, quae non ex materia sed ex nihilo facta est, sed de ornatu, dispositione ac rerum distinctione qua hic mundus conditus est, et in eo statu et pulchritudine quam nunc habet, constitutus. Quamvis enim Vulgata Latina vertat *creavit*, non tamen sumit verbum illud in eo rigore quo significat productionem ex nihilo, sed prout significare etiam solet quamcumque effectorem; atque ita verbum Graecum κτίζω, quod ibi respondet, fabricare et condere generatim significat. Unde per materiam invisam non intelligitur ibi materia prima (de qua nunquam expressam mentionem fecit divina Scriptura), sed significantur omnia corpora simplicia ex quibus Deus hunc mundum constituit et ornavit, eo modo quo lapides et ligna dici solent materia domus, et in universum res quae supponitur ad actionem vel fabricationem dici solet materia actionis. Dicitur autem illa materia informis, non informitate substantiali absolute et simpliciter, sed vel accidentali propter carentiam lucis, motus, etc., vel aliqua etiam informitate substantiali, quia formae mixtorum nondum erant in materiam introductae, et peculiari ratione dici potuit materia invisā propter tenebras quae erunt super faciem abyssi. Potest autem haec expositio declarari ex Paulo, qui ad praedicta verba Sapientis videtur alluisse cum scripsit ad Haeb., 11: *Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei*, ubi teste Caietan. advertit Paulum loqui de opere distinctionis et ornatus et ideo non dicere creata esse omnia, sed aptata esse saecula, quia sex diebus Deus aptavit et disposuit hunc mundum *ut ex invisibilibus*, id est, ex latentibus et inornatis corporibus, tum propter tenebras, tum quia terra sub aquis delitescerat, *visibilia fierent*, id est, in eo statu constituerentur in quo videri possent; et tam simplicia corpora quam mixta, et praesertim animantia, possent hoc visibili mundo frui.

31. *Illatio notanda.*— Praeterea ex dictis etiam constat non colligi ex historia Genesis totum illud spatium quod inter caelum empyreum et terram iacet, prius fuisse aquis plenum, ut ex eis caeli procrearentur. Abyssus enim sufficienter dicitur de toto elemento aquae quod tunc circumdabat terram et tenebris erat circumfusum; super illud autem erat aer et alia corpora caelestia. Verba autem illa D. Petri: *Caeli erant prius, et terra de aqua et per aquam consistens* nihil ad rem faciunt, tum quia ibi non est sermo de caelo aethereo, sed aereo, tum etiam quia non caelum, sed terra dicitur consistere Dei verbo de aqua et per aquam, non quidem quoad substantiam suam, sed quoad statum quem nunc habet ut habitabilis sit et fructifera esse possit, ut latius exposui in II tom. III p., disp. 57, sect. 2. Quod denique hebraicum nomen quo caeli nominantur ex aquis sumptum sit, non ideo est quia caelum conditum sit ex aqua, sed quia caelum interpositum est inter aquas, ut divideret aquas ab aquis.

32. *Vapor aqueus non fuit materia ex qua corporum inter empyreum et terram sitorum.*— *Ecclesiastici locus exponitur.*— Nec probabilior est alia sententia quae omnia praeter caelum empyreum et terram facta esse dicit ex aqueo vapore; nam, si ille vapor aqueus distinctum quid est ab aqua, repugnat id Scripturae, quae aquam dicit fuisse creatam super terram, non aqueum vaporem. Repugnat etiam rationi, quia ille vapor non potest esse nisi aliquod mixtum imperfectum; est autem contra rationem dicere quod mixta fuerint facta ante corpora simplicia. Unde etiam repugnat omnibus antiquis expositoribus, quia nullam mentionem fecerunt illius vaporis aquei in primo instanti cum caelo et terra creati. Neque testimonia

Scripturae quae ad id confirmandum asseruntur quidquam efficiunt; nam quod Ecclesiastici, 24, Sapientia de se dicit: *Sicut nebula texi omnem terram*, duobus modis ad litteram exponitur. Primo, ut non significetur aliquod opus peculiare divinae sapientiae, sed eius praesentia et maiestas qua replet omnem terram, quae per similitudinem et metaphoram nebulae declaratur, quemadmodum reipsa interdum Deus exhibebat praesentiam suam in specie nebulae in tabernacula; et iuxta hunc sensum nebula in dicto testimonio non est ablativi casus, sed nominativi. Alter sensus est ut non formaliter (ut ita dicam), sed effective dicatur sapientiam obtexisse terram nebula; et sic referri potest ad primam creationem mundi, quando tenebrae erant super faciem abyssi; vel referri potest ad continuam successionem tenebrarum et noctis post illuminationem solis, quod indicare videntur proxime antecedentia verba: *Ego feci in caelis ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram*.

33. *Ubi locus elucidatur.*— Alia autem verba Iob, 38: *Quis conclusit ostiis mare?* etc., solum commendant divinam omnipotentiam qua in tertio die creationis mundi congregavit aquam in locum unum, quae primo die quasi erumpebat, ut universam terram circumdaret. Cum vero subditur: *Cum ponerem nubem vestimentum eius, et caligine obvolverem*, nihil aliud significatur nisi quod Genes., 1, dicitur: *Et tenebrae erant super faciem abyssi*. Potest autem aliquis ex eo loco ansam sumere opinandi fuisse tunc aquam circumdatam densissima aliqua nube quae erat causa illarum tenebrarum, et ideo dici fuisse nubem quasi vestimentum aquae, etc. Quae opinio, licet vera esse admittatur, non oportet fingere nubem illam replevisse omnia superiora loca usque ad caelum empyreum, sed tantum fuisse iuxta aquam in densitate et magnitudine, quae sufficeret ut aquam caligine obvolveret. Quod si ita fortasse factum est, facile ratio redditur tenebrarum quae tunc erant super faciem abyssi; non tamen facile redditur ratio cur Deus voluerit in primo instanti illam nubem creare et aquam illa tegere. Nec verba illa cogunt ut nubem proprie intelligamus; nam aer caliginosus et tenebrosus qui aquam circumdabat, potuit per metaphoram nubes appellari. Quod si hoc ita est, causa tenebrarum esse potuit vel quia Deus non indidit lucem soli in primo instanti vel quia non concurrat cum illo ad illuminandum. Utcumque tamen id sit (hoc enim ad rem praesentem non spectat), nulla potest assignari materia, neque ullum corpus, ex quo corpora caelestia et elementa condita fuerint.

34. *Veraene aquae supra firmamentum.*— Ad aliam confirmationem de aquis supra firmamentum, omissis multis quae de illa quaestione disputari possunt et erudite tractantur a Benedicto Pererio, lib. I in Genes., in opere secundi diei, ea mihi sententia placuit semper quae negat esse supra caelos aethereos veras et elementares aquas, quia oppositum non habet in Scriptura sufficiens fundamentum, quo sublato constat sententiam illam esse ab omni ratione philosophica alienam. Maior nunc solum ostenditur declarando locum Genesis; constat enim ex omni interpretum sententia et ex proprietate vocabuli *rakia* firmamentum non significare unum tantum corpus, sed totam hanc expansionem caeli tam aerei quam aetherei, de quo toto dictum est: *Extendens caelum sicut pellem*. Quoniam vero in illa expansione variae sunt partes, aliquid interdum ei tribuitur secundum partem supremam, ut cum dicitur Deus posuisse stellas in firmamento caeli, interdum vero secundum partem infimam, et sic dicitur Deus posuisse firmamentum, id est hanc infimam regionem aeris, in medio aquarum, scilicet pluvialium et terrestrium. Et eodem modo additur in citato loco: *Qui tegis aquis superiora eius*; superiora enim vocat respectu nostri, non respectu supremorum corporum, et de his aquis ac caelo aereo facillimo negotio exponi possunt omnia Scripturae loca in quibus fit mentio aquarum supra caelos existentium. Atque hanc interpretationem satis indicat Hieremias, c. 10, dicens: *Qui facit terram in fortitudine sua, praeparat orbem insipientia sua, et prudentia sua extendit caelos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in caelo et elevat nebulas ab extremitatibus terrae*; et c. 5: *Dante eo vocem, multiplicantur aquae in caelo, qui levat nubes ab extremo terrae*. Obiiciunt aliqui quod c. 2 Genes., condito iam paradiso, dicitur: *Nondum pluerat Dominus super terram*; unde colligunt pluviales aquas non potuisse elevari et dividi ab inferioribus secunda die. Propter quod aliqui concedunt non fuisse secunda die sublato vapores et nubes usque ad mediam regionem aeris, sed solum fuisse designatum aerem ut divideret aquas ab aquis. Sed non placet, tum quia Scriptura dicit eo die factam esse divisionem aquarum, tum etiam quia, seclusa hac divisione et sublevatione aquarum, illa designatio aeris nihil est nisi fortasse aliqua denominatio extrinseca. Nec video vim collectionis illius argumenti; non enim statim ac vapores aquei

ascendunt ad mediam regionem aeris ita disponuntur ut subito pluat; maxime cum Iob, 26, scriptum sit: *Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum.*

35. *Qualis in die iudicii rerum omnium immutatio.*— Ultima confirmatio illius sententiae sumebatur ex innovatione mundi futura in die iudicii, in qua caelum comburendum est iuxta Scripturam, de qua re disputavi late in II tom., III p., disp. LVIII, sect. 2, ubi ostendi in die iudicii non esse caelestia corpora secundum substantias immutanda, sed solum secundum aliqua accidentia pertinentia ad perfectionem status gloriae, ignemque conflagrationis non ascensurum supra caelum aereum; ubi et locum Petri, et alia Scripturae testimonia fuse exposuimus, quae hic repetere non est necesse.

SECTIO XII

UTRA MATERIA, CAELESTISNE AN ELEMENTARIS, PERFECTIOR SIT

1. Cum ex dictis constet nihil in Scripturis reperiri quod caelorum incorruptibilitati et creationi ex nihilo repugnet, consequens fit eam sententiam quae affirmat caelum habere materiam diversae rationis a materia generabilium, philosophicae doctrinae magis esse consentaneam et catholicae nihil repugnare. Quaeri vero subinde potest quaenam istarum materiarum perfectior sit; non enim sunt aequae perfectae, cum specie differant, ut in superioribus dictum est.

2. Et quidem, comparando materias caelorum inter se, certum est illam esse perfectiorem materiam quae natura sua destinatur ad nobiliorem formam recipiendam. Probatur, quia illa est potentia nobilior quae ad nobiliorem actum natura sua ordinatur; sed quaelibet materia caeli ordinatur ad suam formam ut ad actum sibi adaequatum; ergo illa est nobilior quae est ad nobiliorem formam. Neque in hoc occurrit aliqua probabilis ratio dubitandi.

3. Difficultas vero est comparando materiam rerum generabilium ad materiam incorruptibilium ut sic, quaenam illarum minus perfecta sit. Et ratio dubitandi est quia se habent ut excedens et excessum, nam materia caeli est determinata ad formam quamdam perfectissimam; materia vero inferiorum corporum est indifferens ad formas etiam imperfectissimas. Itero materia caeli est semper ac necessario coniuncta suo actui; quo fit ut tam secundum entitatem suam quam secundum unionem ad suum actum sit omnino incorruptibilis; alia vero materia licet secundum entitatem sit incorruptibilis, tamen secundum unionem mutatur. Tertio, prior materia non est subiecta privationi; unde nec secundum eam rationem corrumpi potest; posterior vero semper est subiecta alicui privationi, immo infinitis privationibus secundum quas corrumpi potest, ut Aristoteles dixit, I Phys. Quarto, prior materia semper est plene satiata, quia semper est plene actuata; unde aliam formam non appetit praeter eam quam habet; quare non habet appetitum per modum desiderii, sed solum per modum amoris et quietis; altera vero appetit et quasi desiderat alias formas quas non habet, et ideo et turpis et malefica ab Aristotele, I Phys., text. 81, appellatur, et principium corruptionis dicitur, VII Metaph., text. 22.

4. At vero materia rerum corruptibilium caelestem superat in hoc, quod simpliciter est capax nobilioris formae quam illa: immo videtur esse capax nobilissimae formae omnium quae esse possunt, scilicet animae rationalis; sola autem haec excellentia videtur maioris momenti, magisque pertinere ad absolutam perfectionem materiae quam omnes aliae enumeratae. Nam perfectio potentiae non ex quocumque, sed ex nobilissimo actu pensanda est; ergo quamvis materia generabilium sit capax plurium formarum, inter quas quaedam sunt ignobiliores formis caelestibus, tamen, quia in toto illo ordine formarum sunt aliae, vel saltem aliqua nobilior omnibus caelestibus formis, hoc satis est ut haec materia absolute nobilior iudicetur. Et confirmatur quia etiam materia generabilium excedit in amplitudine et capacitate suae potentiae, quae etiam per se confert ad perfectionem potentiae passivae; ut intellectus, quia in genere potentiae cognoscitivae potentia perfectissima est, plures potest recipere formas; ergo si aliunde

adiungatur quod illa amplitudo materiae sub se complectitur nobilissimam formam, erit absolute talis materia nobilior.

5. *Caelestis materia longe praestantior inferiori.*— Nihilominus omnes auctores qui distinguunt has materias censent caelestem esse nobiliorem, immo communiter materia haec generabilium reputatur infima rerum omnium quae esse possunt, etiam per potentiam Dei absolutam, intra genus substantiae. Quod sentit Richardus, Quodl. II, q. 5; et Aegidius, Quodl. III, q. 5; Durand., In II, dist. 12, q. 1, et ibidem Richard., q. 2; et inclinat Scotus, q. 2, ad argumenta, quamvis dubius sit; idem tenet Thomas de Argentina, In I, dist. 44, q. 1, a. 2; Abulens., in c. 22 Matthaei, q. 222. Et ratio est quia, in genere loquendo, maxima imperfectio est potentiae passivae, si cum perfectione actus eiusdem generis conferatur; ergo inter potentias passivas substantiales illa est imperfectissima quae de se est maxime passiva, atque adeo maxime indifferens ad recipiendum quemlibet actum, sive perfectum, sive imperfectum. Et confirmatur ac declaratur in hunc modum; nam materia generabilium sub minima forma conservari potest; ergo signum est illam esse minimae perfectionis et entitatis. Tandem, materia caelestium corporum est incapax omnis alterationis et peregrinae impressionis; ergo signum est esse in altiori ordine constitutam. Unde, licet in potentiis activis perfectio attendatur penes actum perfectissimum, non autem in passivis nisi caetera paria sint; sed considerandus est proprius et adaequatus actus earum et praecipue modus actuandi. In quo etiam excedit materia caelestis, quia respicit actum inseparabiliter informantem, materia autem corruptibilium respicit formam informantem separabiliter; et ideo quaelibet materia caelestis perfectior est materia elementari.

6. *Num infima hac materia alia queat esse inferior.*— Quod vero de potentia absoluta nulla possit creari materia inferior hac, non est adeo constans et certum; nam si concipiamus materiam capacem formae lapidis, verbi gratia, et ad illam ita determinatam ut sit incapax omnium perfectiorum, illa sine dubio esset minus perfecta quam materia generabilium quae nunc est. Nihilominus probabilior videtur communis sententia quia, ut dixi, haec materia videtur esse summae potentialitatis et prope nihil, ut Augustinus dixit. Nec videtur possibilis materia capax unius formae corruptibilis, quae ex se non sit etiam capax aliarum, tum quia omnes formae corruptibiles conveniunt in hac ratione separabiliter informandi quae est sufficiens ad constituendam ultimam quamdam speciem materiae, sub qua non potest essentialis divisio intelligi; tum etiam quia hoc ipso quod materia coniungitur formae corruptibili, est subiecta privationi et consequenter capax diversarum formarum et contrariarum dispositionum; et ideo non potest talis materia esse determinata ad formam neque esse capax unius, quin sit etiam omnium repugnantium quae illam ex se pellere possunt ab eodem subiecto. Et ideo materia corruptibilium non solum minus perfecta est quam caelestium, sed etiam infima omnium quae esse possunt.

SECTIO XIII

QUALIS CAUSALITAS MATERIAE INCORRUPTIBILIIUM CORPORUM

1. *Materia caelestis suam circa compositum et formam exercet causalitatem.*— Superest dicendum de causalitate materiali quam exercet materia corporis incorruptibilis. Duas autem causalitates materiae circa substantiam supra distinximus: unam, quoad eius constitutionem; alteram, quoad effectum. De priori est certum exerceri a materia caelesti circa suum compositum et consequenter etiam circa formam eius. Nam illud compositum tale est ut essentialiter constet ex sua materia et forma; ergo ab illa essentialiter pendet tamquam ab intrinseco et essentiali principio et materiali causa componente. Forma item caeli talis est ut extra suam materiam conservari non possit; pendet ergo ab illo esse tamquam a subiecto in quo sustentatur; exercet ergo illa materia circa talem formam causalitatem suam. Ex quo etiam fit materiam illam exercere hanc causalitatem media unione formae caeli cum illa materia, nam illa etiam unio pendet essentialiter a tali materia, et mediante illa, forma et totum compositum ab eadem materia, neque praeter illam est necessarius alius modus qui sit causalitas talis materiae,

ut ex superioribus facile probari potest; nam quoad hoc eadem est ratio corporis incorruptibilis et corruptibilis.

2. *An in caeli effectione materia aliquo modo concurrerit.*— De altera vero causalitate quoad effectionem potest esse difficultas, an in aliquo vero sensu dici possit materiam caeli in suo genere materialis causae concurrere ad effectionem caeli. Et ratio difficultatis est quia caelum et in universum corpus incorruptibile fit tantum per creationem; ergo effectio illius est ex nihilo; ergo nulla potest dari materialis causa illius effectionis, repugnant enim illa duo. Et confirmatur, nam effectio caeli est (ut ita dicam) totalis effectio substantiae caeli, etiam quoad materiam; sed non potest materia esse causa materialis effectionis sui ipsius; hoc enim repugnat in omni genere causae excepta finali, quia in aliis causare supponit esse; ergo non potest materia esse causa effectionis caeli. In contrarium vero est quia cum caelum fit, forma eius fit dependenter a materia, nam in esse pendet ab illa; ergo et in fieri; ergo effectio totius caeli pendet a materia. Probatum haec ultima consequentia; nam ab eadem materiali causa pendet effectio totius compositi a qua pendet effectio formae, maxime quando talis est forma ut non fiat nisi unita materiae; sed effectio formae caeli pendet in genere causae materialis a materia; ergo et effectio totius compositi. Minor patet ex dictis, nam si forma pendet in fieri a materia, ergo effectio eius pendet a materia. Item quia talis est illa forma ut naturaliter fieri non possit nisi unita subiecto. Unde per eandem actionem fit qua unitur subiecto et per eandem actionem unitur qua fit; sed actio unitiva essentialiter pendet a subiecto ad quod fit unio; ergo. Maior autem videtur etiam clara quia compositum non fit nisi per unionem formae cum materia; ergo si illa actio pendet a subiecto, etiam effectio compositi pendet a subiecto. Item, non alia ratione compositum corruptibile fit per actionem dependentem a materia nisi quia forma eius fit vel unitur materiae per actionem dependentem ab illa; sed ostensum est idem contingere in corpore incorruptibili; suppono enim formam talis corporis non esse subsistentem sed materialem et dependentem a materia, quae forma proprie non fit, sed comproducitur composito; et ideo eadem actione qua illa fit et unitur, fit etiam compositum.

3. Haec difficultas non procedit de creatione caeli, quatenus ad materiam eius terminatur; sic enim constat non esse materialem causam eius, sed terminum. Procedit de illa caeli productione quatenus formaliter terminatur ad formam eius et ad unionem formae cum materia, et ad compositum quatenus ex illa resultat, an, videlicet, illa actio quantum ad illam partem (ut sic loquar) habeat propriam materialem causam; argumenta enim posteriori loco facta videntur affirmantem partem convincere. Unde posset quis excogitare sicut corpus incorruptibile est compositum ex duabus partibus, ita effectionem eius esse compositam ex duabus partibus seu dependentiis partialibus, quarum altera ad materiam absolute, altera vero ad formam, ut informantem materiam, atque adeo ad compositum ut sic, terminetur. Actio enim proportionata est termino, cum quo identificatur; ergo, sicut terminus compositus est, ita et actio seu dependentia. Illa ergo actio, ratione eius partis quae ad materiam terminatur, non habet causam materialem, ut dictum est; quoad alteram vero partem videtur habere illam, idque satis probari argumentis factis. Sed in hac sententia difficile est ad explicandum an illae sint duae actiones, vel una; nam si sunt duae, altera erit creatio materiae, altera vero generatio, veleductio formae de potentia materiae; si vero est una, erit veluti mixta et composita ex creatione et educatione, et non apparet quomodo duae illae partiales actiones uniantur ad componendam unam.

4. Quapropter dici aliter potest actionem illam esse unam et indivisibilem, qua primo et per se producitur totum corpus incorruptibile et comproducuntur partes, quae actio non potest habere causam materialem, eo quod sit omnino ex nihilo. Atque ita fit ut materia horum corporum nullo modo concurrat materialiter ad productionem eorum. Sed in hac sententia etiam est creditu difficile quod actio terminata ad rem compositam sit in se indivisibilis. Nam ratio supra facta videtur probare oppositum, quia actio identificatur cum termino producto; ergo, sicut

terminus coalescit ex partibus, ita necesse est integram actionem productivam ipsius termini consurgere ex partialibus actionibus productivas seu comproductivis partium ipsius termini.

5. *Quot possit modis actio indivisibilis esse.*— Est igitur advertendum dupliciter posse actionem aliquam dici indivisibilem: uno modo, quia non est composita ex partibus, sicut est indivisibilis creatio angeli; et hoc modo non potest dici indivisibilis productio caeli, ut recte probat ratio facta. Alio modo dici potest actio natura sua indivisibilis, quia, licet constat ex partibus, non tamen potest nisi indivisibiliter seu inseparabiliter fieri, neque una pars fieri aut manere potest sine alia, nec per se sola, sed simul cum tota actione. Atque hoc modo existimo esse unam et indivisibilem actionem qua creatur caelum et concreatur materia et forma eius. Quidquid enim sit de potentia absoluta, quod infra videbimus, tamen ex natura rei ita pendet creatio materiae caeli ab actuali informatione seu unitione formae ut non possit naturaliter esse illa effectio materiae sine consortio alterius partialis actionis, qua in illam introducit forma; neque e converso illa introductio formae possit per se fieri per modum totalis actionis, sed solum per modum partis componentis unam totalem actionem simul cum productione materiae. In quo differt effectio incorruptibilis corporis a productione corporis corruptibilis, nam in corpore corruptibili actio qua creatur materia potest eadem manere variata actione qua inducitur forma, vel secundum numerum, vel etiam secundum speciem; quamvis oporteat ut aliqua maneat vel succedat; et e contrario, actio inductiva formae potest per se fieri per modum totalis actionis, sicut fit generatio, ut infra latius declarabimus tractando de educatione formae.

6. *Solvitur proposita difficultas.*— Hoc ergo supposito, ad difficultatem propositam dicendum est actionem illam integram et indivisibilem absolute et simpliciter non pendere a materia in genere causae materialis, quia actioni ut sic nullum subiectum supponitur; nihilominus tamen fatendum est illam actionem, quantum ad eam partem qua est comproductiva formae, pendere a materia ut a subiecto et causa materiali; hoc enim recte probat discursus supra factus. Nec vero inde fit illam actionem quoad aliquam partem esse generationem aut propriam educationem formae de potentia subiecti, nam haec ratio solum convenit actioni quae per se ac separatim et per modum totalis actionis fieri potest; illa autem partialis actio concreatio dicenda est, quia natura sua est pars unius totalis actionis quae est vera creatio. Nec repugnat concreationi ut sic pendere a subiecto et materiali causa quantum ad eam rationem seu partem secundum quam dicitur concreatio; sicut etiam, quatenus est partialis concreatio materiae pendet suo modo a forma et unione eius. Quod nihil aliud est dicere quam dari quamdam creationem totalem quae constat ex partibus materiali et formali, proportionatis partibus quibus constat terminus eius; quod verissimum est. Atque ita satisfactum est omnibus rationibus dubitandi, intelligenturque melius haec omnia ex dicendis infra de creatione et de educatione formae substantialis, ubi plura de hac difficultate dicam.

SECTIO XIV

*UTRUM IN REBUS INCORPOREIS DARI POSSIT CAUSA MATERIALIS
SUBSTANTIALIS, ET QUOMODO QUANTITAS AD HANC MATERIALEM CAUSAM
COMPARETUR*

1. Supponit haec quaestio esse inter substantias creatas quamdam incorporeas, id est, carentes hac quantitate molis quam habent corpora, quod infra nobis probandum est tractando de substantiis separatis. Hoc ergo supposito, ad explicandam in universum causalitatem materialem circa substantiam, vel assignandos ei terminos quibus clauditur, vel designandam certam proprietatem qua dignosci possit, necessaria visa est haec quaestio.

Variae sententiae

2. In qua nonnulli errarunt dicentes causalitatem materialem non limitari ad res corporeas, sed in incorporeis etiam reperiri. Quae sententia duobus modis intelligi potest. Prior est ut intelligatur de materia eiusdem rationis cum materia rerum corruptibilium. Quo sensu tenuit eam opinionem Avicbron, in lib. Fontis vitae, ut refert et declarat D. Thom., I, q. 50, a. 2. Sed hic sensus facile reiicitur ex dictis, praeter aliqua quae mox subiiciemus. Quia ostendimus corpora caelestia propter suam incorruptibilitatem non posse constare hac materia;

sed substantiae incorporeae sunt incorruptibiles magisque abstractae ab huiusmodi peregrinis alterationibus quam caelestia corpora; ergo.

3. Alio ergo sensu potest illa sententia intelligi de materia alterius rationis specificae ab hac nostra materia; eiusdem tamen rationis genericae cum materia rerum corporalium; ita ut de se illa materia quae de facto esse dicitur in rebus incorporeis, capax sit corporeae molis et quantitatis, si forma illam admittat. Et hoc sensu dicitur illa materia esse eiusdem rationis communis cum materia rerum corporearum, quamvis in statu differat et actu careat mole corporea ratione formae. Quod etiam asseruit Avicbron, cit. loco. Est autem etiam hic sensus improbabilis, quia materiae corporali connaturale est esse sub quantitate et sub illa vel per illam dividi in partes; ergo impossibile est ut aliqua substantia natura sua constet huiusmodi materia carente mole corporea. Patet consequentia, tum quia non potest talis materia esse sine quantitate, saltem connaturali modo; non potest autem aliqua substantia naturaliter constare ex materia et non habere illam in statu connaturali, sed prodigioso et miraculoso; tum etiam quia talis substantia incorporea constaret ex portione seu parte materiae distincta, vel a tota materia substantiarum corporalium, ut argumentatur D. Thom., loco cit., vel etiam a materiis aliarum substantiarum incorporearum, ut ibidem Caietanus addit. Repugnat autem huic materiae secundum communem rationem suam dividi in partes nisi media quantitate.

4. Sed dicere potest aliquis non esse de ratione huius materiae in communi sumptae habere quantitatem, neque positive (ut ita dicam) postulare illam ut proprietatem sibi necessariam, sed solum indifferenter se habere ut illam habeat vel non habeat, iuxta exigentiam formae. Sed hoc imprimis est alienum ab omni ratione philosophica, quia nos nunquam experti sumus huiusmodi materiam nisi sub quantitate; ergo non solum haec materia est capax quantitatis natura sua, vel potest admittere illam si forma non repugnet, sed etiam natura sua postulat esse sub quantitate, immo vix potest intelligi sine illa. Et confirmatur hoc, nam si in materia est capacitas ad quantitatem, non potest naturaliter illa carere propter formam; nam maxime id accideret quando forma esset spiritualis; at videmus in homine formam esse spiritualem et non propterea privari materiam sua quantitate. Sed praeterea argumentor a priori in hunc modum, nam vel illa materia substantiarum incorporearum esset in sua entitate indivisibilis et carens partibus entitativis integrantibus ipsam, vel haberet partes entitativas sese tamen penetrantes propter carentiam quantitatis. Si primum dicatur, plane sequitur talem materiam non solum non habere actu quantitatem sed etiam esse omnino incapacem illius, quia rei indivisibili repugnat per quantitatem extendi, ut per se notum est ex ipsis terminis; talis ergo materia non conveniet cum materia substantiarum corporalium, etiam in hoc communi genere materiae corporeae seu capacis quantitatis. Si vero dicatur secundum, repugnat (saltem naturaliter) illam materiam esse a quantitate separatam, tum quia materia corporalium non alia ratione postulat quantitatem, nisi quia divisibilis est in partes; tum etiam quia neque est in natura indicium aliquod aut vestigium talis materiae; neque facile, ut dicebam, concipi potest illo modo existens, praesertim natura sua.

5. Posset ergo aliter excogitari (et sit tertius dicendi modus) in re incorporea compositio ex materia prorsus spirituali et indivisibili, ita ut, sicut datur substantia composita ex materia et forma corporeis et substantia composita ex materia corporea et forma incorporea, ita etiam dari possit substantia composita ex materia et forma incorporeis. Quid enim repugnat quin detur huiusmodi compositio in substantia spirituali? Atque hanc sententiam probabilem reputat Alexander Alens., II, q. 20, memb. 2, in fine, et q. 44, mem. 2, ubi distinguit duplicem materiam, scilicet elementarem, caelestem et spiritualem; et Bonavent., In II, dist. 3, a. 1. q. 1 et seq.; et revera loquitur de propria materia, ut est essentialis pars distincta realiter a forma; et idem tenet Richard., eadem dist., a. 1, q. 2; et in eadem sententiam refertur Aureolus ibi; et idem docuit Plotin., lib. IV Ennead., 2, c. 5, ubi ait *profundum uniuscuiusque rei esse materiam, etiam in mundo intelligibili*. Idem tenuit Proclus, in Elementario, proposit. 210. Citatur pro hac sententia ex philosophis Aristoteles, II Metaph., text. 12, ubi ait omne quod movetur habere materiam; et Commentator, XII Metaph., text. 20, dicens materiam esse causam potentiae in rebus, in quibus est potentia, scilicet passiva, significans omnia quae sunt aliquo modo in

potentia, habere materiam; quod etiam habet VIII Phys., text. 15. Idemque habet Avicen., II Metaph., c. 2. Unde, lib. IV, c. 2, ait omne quod habet esse post non esse, habere materiam. Ex Patribus vera Augustin., lib. I de Mirab. sacrae Scripturae, c. 1, ait Deum ex informi materia, quam prius ex nihilo condidit, cunctarum visibilium et invisibilium rerum, hoc est sensibilem et insensibilem, intellectualium et intellectu carentium, species multiformes divisisse; et XII Confess., c. 20 et 21, inter alias expositiones illorum verborum: *In principio creavit Deus caelum et terram*, hanc ponit, id est, *fecit Deus in formem materiam creaturae spiritualis et corporalis*. Damascenus etiam, lib. II de Fide, c. 3, ait *licet quaedam creaturae respectu nostri materia vacare dicantur, tamen quidquid est aliud a Deo, crassum esse et materia constare*. Et Boetius, lib. de Unitate et Uno, ait angelum esse unum coniunctione materiae et formae; et lib. I de Trinit., c. 3, ait formam quae est sine materia non posse esse subiectum accidentium.

6. Ex quibus omnibus colligit haec opinio non posse dari substantiam creatam quae sit pura forma subsistens, quia nulla est substantia creata quae, licet actu sit ratione formae, non sit in potentia ut possit esse et non esse, quod convenit ratione materiae. Item, nulla est substantia creata quae non possit agere et pati aut moveri; sed primum convenit ratione formae; ergo secundum convenit ratione materiae, quia non potest eadem potentia secundum eandem rationem simplicem esse activa et passiva, quia non potest secundum idem esse in actu et in potentia. Denique nulla substantia creata potest esse purus actus; ergo nec pura forma; ergo esse debet constans ex materia et forma. Nec vero repugnat haec compositio rei spiritualis, quia non repugnat intelligere entitatem substantialem indivisibilem ac incorpoream quae in suo genere sit pura potentia et pendeat ab aliquo actu substantiali informante. Nam, sicut substantia spiritualis integra est in potentia ad formas accidentales proportionatas, ita dari potest substantia spiritualis partialis quae sit in potentia ad substantialem formam proportionatam. Denique, sicut in formis sunt gradus, cur non etiam possunt esse in materiis usque ad gradum spiritualem?

7. Haec sententia est sine dubio falsa; tamen duas habet partes. Una est, causalitatem materiae esse necessariam in omni substantia creata, quantumvis incorporea. Alia est, hanc causalitatem saltem non repugnare illi. Quia ergo prior pars facilius impugnatur quam posterior, de ipsa est sigillatim dicendum.

Quaestionis resolutio

8. Dico ergo primo: non est de ratione substantiae creatae et completae ut habeat causam materialem intrinsecam ex qua componatur. Hanc conclusionem supponunt omnes auctores qui docent dari de facto substantias creatas non compositas ex materia, nimirum angelos. Ita sentiunt fere omnes scholastici, In II, dist. 3; et D. Thomas, I, q. 50, a. 2, et II cont. Gent., c. 50 et 51, et q. de Spiritualibus creatur., a. 2; Marsil., In II, q. 2; Henr., Quodl. V, q. 16; Hervaeus, Quodl., XI, q. 3; et est expressa sententia Dionysii, c. 4 de Caelesti Hierarch., et de Divin. nominibus; et sine dubio idem sentit Damascen., lib. II, c. 3; Aristotel. etiam, XII Metaph., c. 6, clare docet intelligentias esse abstractas a materia, quamvis in hoc excedere videatur faciens illas puros actus, de qua re dicemus infra suo loco. Nunc probatur ratione assertio posita, quia neque ex ratione substantiae creatae ut sic, neque ex proprietatibus vel effectibus talis substantiae potest colligi necessitas huius compositionis seu causalitatis materialis; ergo nulla est talis necessitas. Antecedens quoad priorem partem patet, quia de ratione substantiae ut sic solum est quod sit ens per se subsistens seu natura sua aptum ad subsistendum. Quod vero talis substantia creata sit, addit solum dependentiam ab alio, et consequenter quod talis substantia sit finita et non sit ex se ens necessarium neque omnino simplex; sed tota haec ratio substantiae creatae optime salvatur et intelligitur absque compositione ex materia et forma seu ex actu et potentia substantialibus ac realiter distinctis; ergo. Probatur assumptum quia, ut substantia non sit omnino simplex, sufficit compositio metaphysica, vel ex natura et supposito, vel ex esse et essentia, de quibus infra dicemus, praeter quas etiam est compositio ex genere et differentia; quae sufficit etiam ut talis substantia finita esse intelligatur; neque talis compositio indicat veram compositionem ex materia et forma, quia non oportet genus et differentiam sumi ex partibus substantiae realiter distinctis, ut in superioribus dictum est. Denique, ut talis substantia pendeat, satis est quod ex se et ex sua intrinseca essentia non sit ens actu, sed per efficientiam alterius; hoc autem convenire potest

substantiae, hoc ipso quod aliquam compositionem habet ex esse et essentia, vel ex modo dependentiae et re quae dependet; ergo ad rationem substantiae creatae non est necessaria propria compositio ex materia et forma.

9. Altera vero pars antecedentis probatur quia non repugnat eandem rem esse in actu in genere substantiae et esse in potentia ad accidentia, ut sequenti disputatione latius dicturi sumus. Et patet breviter quia respectu diversorum non repugnat actus et potentia. Immo, hoc ipso quod substantia creata non habet per seipsam omnem perfectionem, sequitur ut post perfectionem substantialem sit perfectibilis per accidentia; et hoc est esse in potentia ad illa. Deinde, si talis substantia sit vivens et maxime intellectualis, per eandem realem facultatem habere potest vim agendi et recipiendi, ut per eandem voluntatem potest elicere et recipere actum volendi; et eodem modo potest se movere, non ratione materiae sed ratione suae propriae substantiae; ergo haec non sunt sufficientia indicia compositionis propriae ex materia et forma, quia non necessario illam requirunt; sed praeter haec nulla alia sunt indicia talis compositionis quae in omni substantia creata necessario inveniuntur; ergo nulla est necessitas attribuendi hanc compositionem omni substantiae creatae.

10. *Anima rationalis nullam materiam includit.*— Et confirmatur ac declaratur hic discursus ex anima rationali separata a materia; illa enim est substantia creata dependens et non omnino simplex et potens ad intelligendum, volendum et se movendum; et horum omnium capax est sine compositione ex materia ex forma. Unde auctores contrariae sententiae, coacti hoc exemplo, indicant etiam in anima reperiri hanc compositionem; verumtamen id est valde alienum non solum a principiis naturalibus, sed etiam fidei. Nam vel intelligunt animam, etiam dum est in corpore, esse compositam ex materia et forma spiritualibus; at inde sequitur animam non esse veram formam corporis, tum quia anima per se erit substantia completa et integra, utpote ex propria materia substantiali et propria forma composita; tum etiam quia non poterit informare corpus per suam materiam quia materia non est actus actuans, sed primum subiectum formae; neque etiam per suam formam, quia non potest eadem forma simul informare duas materias, neque habere connaturalem et intrinsecam habitudinem transcendentalem ad illas. Vel intelligunt animam rationalem, statim ac separatur a corpore, recipere aliquam spiritualem materiam cui uniat et in qua conservetur; et hoc aequum falsum est et erroneum. Nam inde fit primo, animam rationalem vere non conservari separatam. Secundo, sequitur necessariam esse creationem novae materiae ut anima possit extra corpus manere, quia illa materia non poterat antea praeesse; alias oportuisset vel esse sine forma, vel aliquid aliud corrumpi ut anima rationalis extra corpus manere posset. Quae omnia sunt absurda. Immo, praeterea sequitur non oportere ut talis anima aliquando redeat ad corpus; nam si iam habet propriam et perfectiorem materiam quam informet, cur debet illa privari ut ad corpus redeat? Maxime quia compositum illud ex tali materia et anima, natura sua incorruptibile esset. Igitur nullo modo dici potest rationalem animam constare materia et forma.

11. *Occurritur obiectioni.*— Sed dicit aliquis non esse eandem rationem de anima rationali et de substantiis completis de quibus nunc agimus; nam illa cum sit incompleta et natura sua instituta ad informandam materiam, non est mirum quod tota sit forma et non constet ex materia; secus vero esse potest in substantiis completis, quae ita per se subsistunt ut materiam informare non possint. Sed haec differentia nil obstat; quin potius, ex eo quod anima rationalis quamvis sit incompleta substantia, quia incorporea est, potest esse per se subsistens sine materia et in sese operari ac se movere, ex hoc (inquam) inferimus non repugnare quod dentur completae substantiae incorporeae, quae materia non constant et in se operari possint ac se movere. Et ratio huius consequentiae est quia, sicut in anima eadem res potest esse principium efficiendi et recipiendi motum et actum accidentalem, ita in illis substantiis completis. Et sicut anima separata non indiget materia ad suos actus et motus, ita nec substantia completa et incorporea indigebit illa. Et aliunde non est materia necessaria ad rationem substantiae completae ut sic, nam Deus est completa substantia sine materia; neque ex eo

praecise quod substantia sit creata postulat ut complementum eius sit ex compositione materiae, ut demonstratum est; ergo.

12. Et hinc insurgunt duae aliae rationes egregie confirmantes conclusionem. Una ratio est D. Thomae, loco citato, quia non repugnat dari substantiam creatam completam, habentem operationem simplicem independentem a materia; ergo non repugnat dari substantiam habentem esse completum absque materia. Consequentia probatur quia esse est propter operari, unde est proportionatum operationi et operatio ipsi esse: si ergo substantia nullo modo indiget materia ad operationem, neque ad suum esse completum illa indigebit; eo vel maxime quod talis materia nihil conferre posset ad esse vel subsistere formae; quia forma, ut supponitur, esset incorporea, ergo independens in esse a quolibet subiecto et per se subsistens, sicut est nostra anima; igitur talis forma, neque quoad esse, neque quoad operari, indigebit materia; ergo non potest natura sua esse actus materiae, sed actus per se subsistens, tamquam substantia completa. Antecedens vero probatur quia non repugnat dari substantiam creatam pure intellectualem; operatio autem intellectualis per se et natura sua independens est ab omni materia, ut late probatur in III de Anima; et patet breviter, tum ex obiecto eius, nam sub se complectitur omne ens quantumvis abstractum a materia; tum ex modo eius, quia ex se abstrahit a tempore et loco, et ab omni compositione; tum denique ex primaria substantia intellectuali quae est Deus, in quo nullum est genus materiae, et ex infima quae est homo, vel anima rationalis. Nam, licet haec anima sit actus corporis, cuius ministerio uti aliquo modo potest ad suas mentis operationes, tamen per se ac formaliter non indiget anima rationalis aliqua materia ad intellectuales operationes; unde separata illas exercet sine ulla materia; si ergo non repugnat dari substantiam creatam totaliter intellectualem, non repugnabit dari substantiam creatam carentem compositione ex materia.

13. Altera ratio sumitur ex similitudine effectus ad causam, saltem secundum communem et analogam rationem; cum ergo Deus sit substantia completa simplex, non repugnabit dari substantiam similem Deo in hac perfectione, saltem quantum ad carentiam compositionis ex partibus realiter distinctis; omnis enim similitudo ad Deum quae non pugnat cum ratione effectus aequivoci et dependentis, vel quae aliunde non pugnat cum ratione entis ut sic, communicari potest a Deo alicui creaturae; de quo discursu dicemus plura infra, tractando de intelligentiis creatis.

14. *Incorporeae substantiae repugnat materialis causa.*— Dico secundo: omnino repugnat fieri incorpoream creaturam habentem veram materialem causam substantialem. Hanc conclusionem non inveno ita expressam in auctoribus; solum enim dicunt angelos carere omni materia; tamen quatenus hoc colligunt ex eo quod incorporei sunt, plane supponunt repugnare substantiae incorporeae ut sic compositionem ex materia, qualiscumque illa esse fingatur. Potest autem probari assertio primo ab effectu, vel potius ex fine, quia compositio ex materia non potest convenire alicui substantiae nisi quatenus ei est connaturalis; natura autem non postulat compositionem ex materia, nisi ob aliquem usum vel finem consentaneum et composito et formae, nam materia est propter formam; sed materia incorporea nulli usui esse potest formae incorporeae; ergo. Minor probata satis est in praecedenti assertione; nam forma incorporea non indiget materia absolute ut sit, neque etiam ut operetur intellectualiter, ut ibi probatum est; neque ut moveatur localiter, ut probat etiam exemplum nostrae animae separatae. Et ratio est quia motus localis recipi potest in quacumque re subsistente, habente finitum et limitatum locum, sive illa res sit composita, sive simplex. Nec fingi potest aliud genus operationis ad quam talis materia deserviat, quia in materia incorporea non possunt esse sensus, neque aliquis modus cognitionis qui per solam formam non melius exerceatur; neque etiam esse posset actus vitae vegetativae, cum substantia incorporea sit incorruptibilis; est ergo talis materiae modus ineptissimus ad omnem usum naturae; ergo non potest esse connaturalis alicui substantiae; ergo simpliciter impossibilis est; nam materia vel est pars naturae, vel non est materia. Item, si possibilis est aliqua materia, possibilis etiam est forma quae sit naturalis actus eius; ergo composito ex utraque connaturalis erit talis causa materialis; si ergo nulli formae vel composito esse potest connaturalis huiusmodi materia, neque absolute esse potest. Ratio autem a priori sumenda videtur ex nobilitate gradus et ordinis substantiae incorporeae, nam ille ordo rerum est actualior quam sit omnis substantia corporea et extensa; et ideo repugnat dari in illo ordine

entitatem substantialem per modum purae potentiae indigentis forma substantiali ac realiter distincta, ut esse possit.

Materia et quantitas mutuo sese inferunt

15. Ex his infero materiam et quantitatem se habere inseparabiliter ac reciproce, ita ut omne compositum ex materia necessario sit quantum; et omne etiam corpus quantum necessario sit compositum ex materia; haec enim posterior pars in superiori sectione probata est; prior vero ex proxime dictis constat. Unde fit consequens, quantitatem comparari ad materiam ut proprietatem eius, nam cum inseparabiliter sese comitentur, necesse est ut inter se habeant aliquam naturalem connexionem; cum autem materia sit substantia et quantitas accidens, non possunt aliter connecti nisi ut proprietas et essentia, radix, seu fundamentum. Immo, si de proprietate reali et physica loquamur, nullam aliam in materia inveniemus; nam si quid aliud assignari solet, vel non est proprietas sed essentia, ut esse *potentiam ad formam*; vel non est proprietas positiva, sed quae per negationem declarat eandem essentiam, ut esse *ingenerabilem et incorruptibilem*, esse *de se informem et aliquo modo incognoscibilem*, *carere vi activa*, et similes. Vel denique solum per metaphoram explicat eandem essentialiam capacitatem materiae ut *habere appetitum ad formam*. At vero quantitas est vera et realis proprietas propriam habens entitatem (de qua infra suo loco dicemus), naturaliter ac necessario coniunctam cum entitate materiae. Estque valde proportionata, nam est aptissima ad recipiendum et patiendum et ex se non est ordinata ad aliquid agendum. Statim vero se offerunt hoc loco quaestiones graves, scilicet, an quantitas ita sit proprietas materiae ut sit coeva, et an ab illa dimanet vel mediante forma, et an in illa immediate subiectetur vel in toto composito; sed hae quaestiones non sunt necessariae ad praesentem disputationem, et in sequenti habebunt commodiorem locum.

16. *Dubiolum.*— *Responsio.*— Solum potest in hac assertionem dubitari, si quantitas et materia sese consequuntur, quomodo variata ratione materiae non variatur ratio quantitatis; diximus enim materiam incorruptibilium corporum esse distinctam a materia corruptibilium; nemo autem dicet quantitates esse diversarum rationum. Quod si dicatur quantitatem consequi materiam ut sic, secundum genericam rationem suam, restabit inquirendum quae proprietas consequatur hanc, quae vero illam materiam quatenus talis est, vel quomodo ad rationem genericam materiae sequatur specifica proprietas, et tamen ad specificas rationes materiae nulla proprietas consequatur. Ad hoc vero dicendum est breviter nullum esse inconueniens quod duae naturae seu materiae specie distinctae quatenus inter se sunt aliquo modo similes, habeant proprietatem communem, id enim frequens est etiam in formis et substantiis completis. Nam sicut duae causae specie distinctae possunt habere effectum eiusdem rationis, quia possunt habere virtutem communem, vel formalem, vel eminentem, ita duae materiae possunt habere proprietatem communem propter convenientiam in aliqua conditione naturae, quamvis non convenient simpliciter in tota essentia. Omnes enim materiae habent integralium partium extensionem et compositionem, et in ea sunt omnino similes, et secundum eam rationem convenit illis proprietas; habent vero ulterius quod sint potentiae ad formam, et secundum hanc rationem differunt per diversam habitudinem ad formam. Et secundum hanc specificam rationem et distinctionem, verum est non habere unam materiam aliquam peculiarem proprietatem accidentalem distinctam a quantitate vel a proprietatibus alterius materiae. Neque hoc est inconueniens, quia materia, cum sit pura potentia, non indiget aliis proprietatibus vel facultatibus.

Argumentorum solutiones

17. *Locus Augustini exponitur.*— *Damascenus explicatur.*— *Boetius exponitur.*— Ad argumenta alterius sententiae respondetur Aristotelem, cum ait omnia quae moventur habere materiam, loqui de motu physico, in quo una pars mobilis prius pertransit spatium quam alia. Commentator autem et Avicenna procedunt in eo errore quod intelligentiae omnes sunt entia necessaria et aeterna. Ad Augustinum, imprimis opus illud de Mirabilibus sacrae Scripturae incerti est auctoris; deinde D. Thomas, q. unica de Spiritualibus creat., a. 1, ad 4, explicat Augustinum non loqui de materia proprie ut est pars essentiae, nec de informitate substantiali,

sed materia ut dicit quamcumque substantiam vel subiectum accidentaliter informe. Unde per materiam informem in intellectuali natura nihil aliud intelligit quam ipsam naturam intellectualem nondum illuminatam a Verbo. Vel fortasse auctor illius libri existimavit angelos esse corporeos. Atque hoc modo respondet Capreolus, In II, dist. 3, q. 1, ad alium locum Augustini ex libris Confessionum, eam expositionem esse iuxta opinionem Platonis, existimantis angelos esse corporeos; praesertim quia Augustinus non approbat, sed refert tantum illam expositionem. Damascenus autem aperte sentit angelos esse immateriales, quamvis comparatione Dei eos appellet crassos ac materiales, non quia materia constant, sed quia aliquo modo sunt compositi et potentiales. Ita fere divus Thomas, q. 50, a. 1, ad 1. Boetius autem, in priori loco, vel existimavit angelos esse materiales, vel loquitur late de materia et forma prout interdum dicuntur de quacumque potentia et actu, sive sint genus et differentia, sive essentia et esse. In posteriori autem loco, vel loquitur de forma pura quae sit purus actus, ut exponit Capreolus, vel loquitur secundum praecisionem formalem, quod forma ut forma non recipit accidentia, sed quatenus aliquid participat de conditionibus materiae, seu de potentialitate.

18. Et ex his ultimis verbis fere responsum est ad rationem illius sententiae; negatur enim esse impossibilem substantiam creatam non compositam ex vera materia. Ad primam probationem respondetur falsum esse omnem substantiam creatam posse non esse per intrinsecam potentiam passivam, quae convenit rebus ratione materiae subiectae privationi; si vero sit sermo de potentia ad non esse per solam denominationem extrinsecam a causa efficienti, illa non requirit materiam. Ad aliam probationem respondetur eandem rem viventem posse seipsam movere accidentaliter, vel in actum reducere, quia ad hoc esse potest per suam substantiam in actu eminenti seu virtuali et in potentia formali, ut supra, confirmando veritatem, declaratum est, et tractando de causa efficienti latius dicemus.

19. Ad ultimam probationem iam declaratum est unde repugnet dari substantiam incorpoream et puram potentiam in genere substantiae, scilicet, ex eminentia illius gradus et ordinis; et ideo non est simile de potentia ad formas accidentales, quia substantia quae sit simpliciter in actu potest esse in potentia ad accidentia; quae non est potentia ad esse simpliciter sed secundum quid. Est denique diversa ratio formae et materiae, nam forma, cum sit actus, merito reperiri potest in gradu incorporeo, itemque gradus corporeus potest participare actualitatem formae substantialis, quia non est ille ordo adeo imperfectus quin intra illum reperiatur ens simpliciter in actu per formam constitutum; e contrario vero materia propter suam imperfectionem non potest elevari ad gradum incorporeum.